

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KELAM BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**YENİ KUŞAKLAR İÇİN İMAN EĞİTİMİ SORUNU: TÜRKİYE-SURİYE
TOPLUMLARI BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA**

Mohamad JLELATİ

ŞANLIURFA – 2020

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KELAM BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**YENİ KUŞAKLAR İÇİN İMAN EĞİTİMİ SORUNU: TÜRKİYE-SURİYE
TOPLUMLARI BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA**

Mohamad JLELATİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi M. Cüneyt GÖKÇE

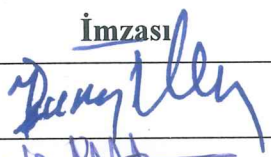

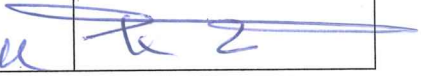
ŞANLIURFA – 2020

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ ONAY SAYFASI

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (Kelam) 175230005 numaralı Mohamad JLELATİ'nin hazırladığı "Yeni Kuşaklar İçin İman Eğitimi Sorunu: Türkiye-Suriye Toplumlari Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Araştırma" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 17/01/2020 tarihinde, saat 11:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

17/01/2020

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cüneyt GÖKÇE	KABUL	
Üye	Doç. Dr. Veysel KASAR	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ekrem AKMAN	KABUL	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

18.01.2020
...../...../.....
Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Müdür

- Not:** a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.
b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Mohamad JLELATİ
Öğrenci Numarası	175230005
Enstitü Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri (Kelam)
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe)	Yeni Kuşaklar İçin İman Eğitimi Sorunu: Türkiye-Suriye Toplumlari Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Araştırma

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 125 sayfalık kısmına ilişkin, 06/02/2020 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 13'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları dahil,
- 2- Kaynakça dahil
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarım bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağımı gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

06/02/2020

Mohamad JLELATİ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 06/02/2020
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cüneyt GÖKÇE/Danışman

ÖZET

YENİ KUŞAKLAR İÇİN İMAN EĞİTİMİ SORUNU: TÜRKİYE-SURİYE TOPLUMLARI BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

JLELATİ, Mohamad

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi M. Cüneyt GÖKÇE

Ocak, 2020, 110 sayfa

İnanç eğitimi; bireyleri kabiliyetlerle, ilmi araçlarla ve değerlerle donatarak, kendi gerçeğiyle kalkınmasını ve ümmetinin yükselmesinde öncülük yapmasını sağlayacak İslâmi kişiliği, kapsamlı bir şekilde inşa etme ameliyesidir.

Bireyin hayatında inanç ile eğitim arasında yer alan bu oluşum, kapsamlılığı ve iman ile inanç arasındaki ilişkiyi açıklayan İslam'ın kendine has özellikleri arasındadır. Eğitim, toplumun hayatını renklendiren, bireyi toplum hayatına alıştıran, onun dengesini koruyup ilerlemesini sağlayan, düzenler ve geleneklerdir. Eğitimin, her toplumun kendi düzeninden ortaya çıkan toplumsal bir sistem olduğu da söylenmektedir. Buna karşılık İslam kendi sosyal sistemini, ahlakî eğitimin değerleri üzerinde bina etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a) peygamberliği neredeyse sadece bu gayeyi gerçekleştirmeye odaklanmaktadır. Zira o kendisinin güzel ahlakı tamamlamak için gönderildiğini ifade etmektedir.

İslam kendi enerjisiyle, toplumları ve halkları uykularından uyandırmıştır. Bu İslam ümmeti içerisinde Türk ve Arap milletleri İslam'ın karanlıklardan aydınlığa çıkardığı iki millettir. Her iki milletin de büyük nüfusları, geniş coğrafi alanları ve ortak özellikleri vardır. Aralarında inanç etkileşimi konusunda farklılıklar olmasına rağmen geçmiş asırlarda her iki millet de İslam'ın bayraktarlığını yapmıştır. Bu onların ortak özelliklerdendir. Arap halkının dili, Kur'an dili olan Arapça'dır. Bu durum onların dini ilimleri doğrudan kaynağından öğrenmelerini kolaylaştırmıştır. Türk alimleri de dini ilimleri kendi dillerine aktararak ve yayarak günümüze kadar korunmasını sağlamak için gayret sarf etmişlerdir. Türk milleti, İslam ve İslam

devletleri için en son kale olmuştur. Ayrıca o, iç karışıklıklara ve dış saldırılara maruz kalmadan önce asırlarca bu ümmete canlılık kazandırmaya devam etmişlerdir.

Araştırmanın amacı, betimleyici istatistiksel veriler kullanarak toplumda inanç durumu hakkındaki düşünceleri inşa etmeye çalışmak ve ümmetin bedenindeki İslamî ruhu, tekrar hayata döndürecek araçları oluşturmaktır. Bir diğer hedef ise ümmetin güçlü olması için toplumun içerisindeki bireyler arasındaki çekişmeleri olgunluğa, yıkımı inşaya çevirmeye çalışarak İslam toplumunu parçalanamayan ve zayıflatılmayan bir güç unsuru haline getirmeye çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: İnanç, Eğitim, İnanç Eğitimi, Bilinç, Nesil, Toplum, Anket.

ABSTRACT

THE ISSUE OF RELIGIOUS EDUCATION FOR NEW GENERATIONS; THE COMPARATIVE RESEARCH IN THE CONTEXT OF SOCIETIES OF TURKEY AND SYRIA

JLELATI, Mohamad

Master's Thesis

Department of Islamic Sciences

Advisor: Asst. Prof. Dr. M. Cüneyt GÖKCE

January, 2020, 110 pages

Religious education is a process to comprehensively create an Islamic character that supports to realize oneself and to leads the development of the ummah with having skills, scientific equipment and virtues.

The structure taking place between the belief and the education in one's life is the one of the characteristics of Islam which explains the content and the relation between the faith and the belief. Education means customs and regulations that are to enliven the life of the society, to provide an individual to be accustomed to the community's life and to support one to make progress while keeping one's balance. It is also said that education is a social system that appears in every societies in their own patterns. In contrast, Islam constructs its own social system based on its principles of the moral education. The prophet hood of the holly Mohammed (saw) focuses on this aim to realize. Because he stated that "I have been sent to perfect good character."

Islam inspires nations and societies with its own energy. Turks and Arabs are the two of them that Islam enlightened. Both nations have the high populations, the huge geographical areas and the common features. Despite the fact that there are some differences between their concepts of faith, they became the groundbreaking in history. In other words, this is one of their common features. The language of Arabian people is Arabic which is the language of the Qur'an also. Therefore, this situation enabled them to learn religious information from the main source which is the Qur'an. On the other side, Turkish scholars have made efforts to preserve religious knowledge until

today translating them into their own language and publishing them. Turkish nation became the last castle of them to protect Islam and Islamic countries. Also, Turkish nation inspired the ummah for many centuries before they had faced internal disorder and external attacks.

The aim of the research is to make an effort to construct the idea of faith in society using descriptive statistical data and to compose the tools and equipment which enable to inspire Islamic Spirit of the ummah. Another aim is to pave a way to make the ummah a power which cannot be divided into the parts and weakened while solving conflicts among individuals and improving all of the aspects of the life causing decay.

Keywords; Faith, Religious education, Consciousness, Generation, Society, Survey

**YENİ KUŞAKLAR İÇİN İMAN EĞİTİMİ SORUNU: TÜRKİYE-SURİYE
TOPLUMLARI BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA**

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	IVI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	X
TABLO LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. MÜSLÜMAN TOPLUMUN İMAN ESASLARI	10
1.1.1. İnanç Esasları Şeriatın Temel Esasları Gibidir	12
1.1.2. Mekâsidi’ş-Şerî’a’ya (Dini Gayeler) Göre İnanç Esasları	22
1.1.2.1. Genel Gayeler (Mekâsıd)	22
1.1.2.2. Özel Gayeler (Mekâsıd)	23
1.1.2.3. Cüzi Gayeler	23
1.2. İNANÇ EĞİTİMİNDE ÖNCELİKLER	24
1.3. NESİLLERE İMAN EĞİTİMİNİN YÖNTEMLERİ KONUSUNDA SELEFİN UYGULAMALARI	29
1.4. ARALIKSIZ DEVAM EDEN İNANÇ EĞİTİMİ İLE ULAŞILMAK İSTENEN HEDEFLER	35

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE SURİYE TOPLUMLARI ARASINDA KARŞILAŞTIRMALI İNCELEME

2.1. ANKET SORULARI VE PLANI	40
2.2. ANKETİN YÖNTEMİ VE UYGULAMA USULÜ	60
2.3. ANKET SONUÇLARI	62
2.4. SONUÇLARIN DEĞERLENDİRMESİ	94
2.4.1. Genel Bilgiler	94
2.4.2. Konuya Göre Ayrımalar	95
2.4.2.1. İlk Soru Grubuna Göre Grup Halinde Anket Sonuçları	95
2.4.2.2. İkinci Grup Sorulara Göre Anketin Genel Sonuçları	96
2.4.2.3. Üçüncü Grup Sorulara Göre Anketin Genel Sonuçları	99
2.4.2.4. Anket Sonuçlarının Tek Tek Soru Düzeylerine Göre Tahlili	101
2.5. ARAŞTIRMA İÇİN UYGULAMALI (PRATİK) ÖNERİLER	105
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	108

KISALTMALAR

a.s	Aleyhi Selâm
b.	İbn (Oğlu)
bs.	Baskı
c.c	Celle Celalühü
Haz.	Hazırlayan
Hız.	Hazreti
ö.	Ölümü
r.a	Radıyallahu anh
s.a	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Tah.	Tahkık eden
Çev.	Tercüme eden
vd.	Ve diğerleri
ts.	Baskı tarihi belirtilmemiş/tarihsiz
y.y.	Basım Yeri Belirtilmemiş

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 Ankette Geçen Sorularda Bulunan Renkleri Açıklamak İçin Anahtar Tablo	61
Tablo 2 Güvenilirlik İstatistiği Tablosu	62
Tablo 3 Ankete Katılanlara Dair Sayılar ve Oranlar	64
Tablo 4 Bireyin İnanç ve İbadet Durumu ile Gösterilen İç İnanç Durumunun Ölçüm Tablosu	75
Tablo 5 Bireyin Davranış ve Muamele Durumu ile Gösterilen Dış İnanç Durumunun Ölçüm Tablosu	80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 İnancın Üç Mertebesindeki Yükselişin Gösterimi	18
Şekil 2 Doğru İnanç ve Doğru İbadet Döngüsü	24
Şekil 3 Dini Kişiliğin Dayanak Noktaları	28
Şekil 4 Suriyelilerin ve Türklerin Ankete Katılım Oranları	64
Şekil 5 Ankete Katılan Erkek ve Kadın Arasındaki Toplam Oranlar	65
Şekil 6 Ankete Katılan Suriyelilerin Kadın-Erkek Oranı	65
Şekil 7 Ankete Katılan Türklerin Kadın-Erkek Oranı	66
Şekil 8 Katılımcıların Genel Eğitim Seviyesi Yüzdesi	66
Şekil 9 Ankete Katılan Suriyelilerin Genel Eğitim Seviyesi Yüzdesi	67
Şekil 10 Ankete Katılan Türklerin Genel Eğitim Seviyesi Yüzdesi	67
Şekil 11 Ankete Katılanların Medeni Durumlarının Yüzdelerik Dağılımı	68
Şekil 12 Ankete Katılan Suriyelilerin Medeni Durumunun Yüzdelerik Dağılımı	68
Şekil 13 Ankete Katılan Türklerin Medeni Durumunun Yüzdelerik Dağılımı	69
Şekil 14 Katılımcıların Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı	70
Şekil 15 A Soru grubuna verilen cevapların yüzdelerik oranları	81
Şekil 16 Genel Sonuçlar	82
Şekil 17 Uyuşma Göre Karşılaştırma	83
Şekil 18 Medeni Duruma Göre Karşılaştırma	83
Şekil 19 Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırmanın Anlamlılık Değeri Sonuçları	84
Şekil 20 Yaş Karşılaştırmasının Anlamlılık Değeri Sonuçları	85
Şekil 21 Cinsiyete Göre Karşılaştırma	85
Şekil 22 Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırma Neticesi	86
Şekil 23 Medeni Duruma Göre Yapılan Karşılaştırma	87
Şekil 24 Eğitim Seviyesine Göre Yapılan Karşılaştırma	88
Şekil 25 C Türü Soru Grubuna Verilen Cevapların İstatisitiği	89
Şekil 26 D Türü Soru Grubuna Verilen Cevapların İstatisitiği	90
Şekil 27 E Türü Soru Grubuna Verilen Cevapların İstatisitiği	91
Şekil 28 F Tipi Soru Grubuna Verilen Cevapların İstatisitiği	92
Şekil 29 Birinci ve İkinci Sırada Yapılması Tercih Edilen Amellerin Yüzdelerik İstatisitiği	93

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ) *Ey insanlar biz sizleri bir erkek ve bir kadından yarattık sizleri halklara ve kabilelere ayırdık bir birlerinizi tanıyasınız diye. Allah katında en değerli olanınız takva bakımından en üstün olanınızdır.* (Hucûrât-13)

İslam dini; rahmeti ve himayesiyle, insanları hidayete erdirmeyi arzulamış, Allah'ın kullarından talep ettiği ilahi ahlakla kullarını ahlaklandırmış, toplumları ve milletleri uykularından uyandırmıştır. İslam'ın karanlıklardan aydınlığa çıkardığı bu toplumlardan biri Türk toplumu diğeri ise Arap toplumudur. Her birinin geniş bir coğrafi alanı, yoğun nüfusu ve ortak bazı özellikleri vardır, en önemli ortak özellikleri her iki toplumunda çoğunluğunun İslam dinine mensup olmasıdır. Nitekim her iki millet de her ne kadar inançsal etkileşimlerde aralarında birtakım farklılıklar olsa da geçmiş asırlarda İslam'ın bayraktarlığını yapmışlardır. Arap milletinin dili Kur'an'ın dili olan Arapçadır, bu durum Araplar için dini ilimleri doğrudan kaynağından öğrenmenin kolay bir vesilesi olmuştur. Türk alimler ise dini ilimleri kendi dillerine aktarmış ve toplumda yaymaya gayret göstermişlerdir. Türk toplumu geçmişte pek çok zaman İslam dini ve Müslüman devletler için din düşmanları karşısında sağlam duran en son kale konumunda olmuştur. Her iki toplumda ilmi alanda yapılan çalışmalar, İslam devletleri iç karışıklıklara ve dış saldırılara kurban gitmeden önce asırlarca topluma hayat vermeye devam etmiştir.

Bu bakış açısına uygun olarak, çalışmamız neticesinde iki toplumun dini ilişkileri, asli kaynaklarla çelişen yönlerini ve iki toplum arasındaki ayrılık noktalarını tespit etmeye gayret ettik. İttifak veya ihtilaf ettikleri noktalarda, toplumsal ve dilsel farklılığın etkilerini etmeye çalıştık.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmamızda sadece araştırmanın konusuyla yetinmeyerek daha ziyade, kıstas alınan inanç esaslarını tanımladıktan sonra buna göre toplumdaki insanlarla rastgele yaptığımız anketlerle sosyal yapının inanç durumunu göstermeye çalıştık. Bu çalışmamız betimleyici ve raporlayıcı bir hüviyet taşır. İnançları sorgulamak ve

meselenin derinine inmek konumuzun dışındadır. Bu çalışma, inanç alanındaki uygulamaların yanlışlıklarını, bir tasavvur ve eylem planı ile ailede ve toplumda kapsamlı bir dini canlanmaya zemin hazırlayacak dini ıslahın yolunu bulmayı göstermeye çalışmaktadır.

Bu çalışma, İslami araştırmalar alanında istatistiksel verileri kullanma yönünden ve türünün ilk örneği olması açısından önemlidir, doğrudan kaynağından elde edilen bilgilerle toplumda var olan inanç durumu hakkında bir vizyon oluşturma gayreti taşımaktadır. Ayrıca çalışma, istatistiksel verilere dayanarak toplumun inanç durumunu bir anket ile görselleştirip bir anlam çıkarmaya, toplumdaki bireylerin ibadetlerle ve dini sembollerle ilişkilerini göstermeye çalışmaktadır.

Araştırmanın Hedefleri ve Cevaplanacak Sorular

Allah yeryüzünde bizleri kendisine ibadet edelim diye yaratmıştır. Zira Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ) “*Ben insanları ve cinler ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.*” (Zâriyât, 51/ 56 Fakat ibadet sadece dini ritüelleri uygulamak anlamına mı geliyor? Helal ve haramları bilmek, dünya hayatında bizden beklenen gereklilikleri yerine getirme konusunda yeterli midir?

Müslüman bir insandan istenilen sadece kişisel ibadetler değildir. Dünya için yaşama, sıkıntı ve endişe verici bir yaşam tarzıdır. İnsandan istenilen, dünyadaki işlerini sanki ebedi olarak yaşayacakmış gibi yapması ve yarın ölecekmiş gibi de ahiret için çalışmasıdır. İnsanın dünyadaki görevi, kulluk vazifelerini tam olarak yerine getirmek ve tüm insanlığın bu kulluk vazifesinin manasını idrak etmesi için mücadele etmektir. Bunun için bir Müslüman eylemleriyle ve sözleriyle her işte ve her yerde örnek olmalı ve her işinde Allah'a kulluk etmelidir. İslam dini sadece belli bir ibadet programı değildir, aksine niyetin söz konusu olmasıyla insan, yaptığı her işte kendi kendini takip ve kontrol ederek o işini ibadete dönüştürebilir.

İnsan, helal ve harama dikkat ettiği müddetçe ailesini geçindirmek için yaptığı iş, ilim tahsil etmesi, komşu haklarına riayet etmesi ve genel olarak hayatının sonuna kadar Allah yoluna insanları sevk etmeye çalışması onun için bir ibadettir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmaktadır: *Kıyamet koptuğunda herhangi*

birinizin elinde bir fidan varsa ve kıyamet kopana kadar bunu dikebiliyorsa diksin.¹ Mesela bu sözü uygulamak dünyada Allah'a ibadet etmenin bir yoludur. (وَأُورَثْنَا الْقَوْمَ) *Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de (İsrailoğulları) için bereketlerle doldurduğumuz ülkenin doğu taraflarına ve batı taraflarına (tamamına) mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbi'nin İsrailoğullarına verdiği güzel söz yerine geldi. (A'raf, 7/137) buyurmaktadır. Diğer bir ayete bakacak olursak onda ise şöyle buyrulmaktadır: (ثُمَّ أُورَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ) “Sonra biz, o kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras olarak verdik. Onlardan kendine zulmedenler vardır. Onlardan ortada olanlar vardır. Yine onlardan Allah'ın izniyle hayırlı işlerde öne geçenler vardır. İşte bu büyük lütuftur.” (Fâtır, 35/32) Bir başka ayette ise şöyle buyrulmaktadır: (وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَهُ) “Onlar şöyle derler: Hamd, bize olan vadini gerçekleştiren ve bizi cennetten dilediğimiz yere konmak üzere bu yurda varis kalan Allaha mahsustur. Salih amel işleyenlerin mükâfatı ne güzelmiş.” (Zümer, /74).*

İbadet daha önceden kullanılan anlamıyla, bu ümmetin bedenine ruhunu ve hayatını tekrardan bahşetmek demektir. Bununla ilintili olarak bir toplumun ibadetler ve diğer dini gereklilikleri yerine getirmesiyle dünyevi kalkınması arasındaki ilişki araştırmaya açık bir konudur. İleriki zamanlarda bu konuda da bir araştırma yapmayı düşünüyoruz.

Bu araştırmamız da ise Gaziantep örneğinde, tartışmasız bir şekilde dini inanç sahasına giren toplumsal uygulamalar yoluyla mevcut sosyal yapının inanç ve amel durumuna temas etmeye yardımcı olacak birtakım ölçütler oluşturmaya çalışacağız. Bu inanç ve uygulamalar, kul ile yaratıcısı arasındaki ilişki ile ilgili içsel inanç unsurlarını ve toplumun bireyleriyle ilişkili olan dışa vuran inanç unsurlarını içermektedir.

Yukarıda ifade edilenlere dayanarak, dini nassların yerine getirilmesi gerektiğini vurguladığı ve imani bir zorunluluk olan olaylardan ibret almak ve imana

¹ Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Edebu'l-Mufred*, (Kahire, Matb'atu's-Selefiyye, 1375), 126. Thk: Muhammed Fuad Abdulbaki.

bağlılık gibi temel unsurların neler olduğunu belirlemeye çalışacağız. Bu imana yönelik kavramlar şunları içerir:

- Kur'ân-ı Kerim'de ve sünnette belirtildiği gibi İslami kişiliği besleyip güçlendiren genel inanç esaslarına dayanmaktır. Bu durum kişiliğin etkili ve işlevsel olmasının sebebidir.

- İnanç eğitimi konusunda genel olarak selefi salihinin uygulamasına başvurmaktır. Zira bu eğitimin temelleri bu ümmetin fertleri içerisinde tarih boyunca görülmüştür. Bu eğitimle yetişen bireyler ümmetin yükselişinde odak noktası oldular. Bu iman işlevselliği neticesinde çeşitli ilimlerde ve medeniyetlerde kalkınma gerçekleşmiştir.

Daha sonra toplumdaki inanç durumunu ilgilendiren, bütüncül bir iman tasavvuru üzerinde yoğunlaşarak, inancın; toplumun ve ümmetin kalkınmasındaki rolü gibi bazı meselelerin tespiti üzerinde çalışacağız.

Bu nedenle araştırmamız, Suriye ve Türkiye toplumlarının yaşamında inancın etkinliğini ve iki toplumun inanç esasları ile olan etkileşim yollarını karşılaştırmalı olarak ortaya koymaya çalışacaktır. Böylece toplumun inançlarına bağlılığının seviyesi ortaya çıkacaktır. Ayrıca inancın birey ve toplumun üzerinde etkin olmadığı noktalar belirginleşecektir.

Bu çalışmamızda her iki toplumun, inancın temelleri ve destekleyicileri olan imanî esaslarda (akide, ibadet, muamelat ahlak ve Müslümanların uygulamaları) anlaştıkları noktalara ve ikisinin de dini anlamda düzeltilmesi gereken eksik noktalarına ulaşmayı hedeflemekteyiz.

Bu araştırmamız boyunca aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

Birincisi: Toplumsal hayatta inanç durumunun kıyas edilebileceği asgari müşterekler olarak kabul edilebilecek inanç esasları nelerdir?

İkincisi: Her iki toplumun fertlerinin temel inanç esaslarıyla ilgili olan uygulamalarının, betimleyici bir okumayla şu durumlardan hangisine uygun olduğu görülecektir: Bireyin inançlarıyla olan bağlılığının (ibadetlerin bilincinde ve farkında olarak yapılan bir bağlılık mı? Bireyin davranışı inancının esaslarını bilmeden yaptığı

bir davranış mı? Bireyin hiç umursamadığı bir şey mi? veya bireyin varlığından habersiz olduğu bir şey mi?

Üçüncüsü: Toplumun ilerlemesini ve etkinliğini engelleyen gedikler nelerdir? Onları kapatmak için yapılması gereken uyuma adımları nelerdir?

Bu çalışmamız toplumdaki inanç problemlerinin çözümü için uygulamalı adımların oluşturulmaya ve bu adımları belirlenmeye çalışacaktır.

Önceki Çalışmalar

Yardımcı kaynaklar araştırması sırasında ve gerekli anketler hazırlanırken aşağıda belirteceğimiz çalışmalar araştırmamızla benzer yönler taşımaktadır.

1- *Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat; Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği*, ismiyle Dr. Erol ERKAN'ın yayınlanmış bir araştırmasıdır. Bu araştırma Suriyeli göçmenlerin dini tasavvur ve algıları, onların Suriye'deki ve Türkiye'deki dini hayatları üzerinde durup her iki toplumun dini görünümleri ile adetleri arasında bir karşılaştırma yapmaktadır.² Çalışma, hedefleri açısından büyük ölçüde araştırmamızla örtüşmektedir. Ancak kullanılan araçlar açısından farklılık arz etmektedir. Bu çalışmada birçok kişi ile yapılan yüz yüze görüşme kullanılmakta ve temelde üç alan üzerinde yoğunlaşan sorular yöneltilmektedir. Bu alanlar; a) Toplumsal birlikteliğin rolü, b) Dini ve kültürel farklılıklar, c) Göç ve dindarlık. Bu alanlar genel olarak toplumsal yönlere odaklanmaktadır.

2- *Mecelletü'l-'Arabiyye li'Ulûmi'l-Nefsiyye* adlı dergide yayınlanan Haldun Marve'nin "Mikyâsu't-Teveccüh li Tedeyyünü'l-İslâmi" adlı makalesidir. Bu çalışma dindarlaşma yönelimi güçlendirmek için ölçüler koymaya ve ölçüm yönteminin doğruluğunu test edip analiz eden istatistiksel usulleri kurallaştırmak için bilimsel bir araştırmanın yapılmasını amaçlamaktadır.³ Bu çalışma ile ilgili bir anket formunu inceleme imkânım oldu, dört kısım olarak hazırlanmıştı bunlar, ibadetler, erdemler, yasaklar ve inançlardı. Bu yaklaşım tarzı toplumda hakim olan genel yönelimi ölçmeye yöneliktir. O, şahıslardaki inanç yönelimlerini yansıtılmaz ve inanç önceliklerini kavrama durumuna yardımcı olmaz. Ancak inançsal yönlerin taksiminde bizim

² Erol Erkan, "Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat", Gaziantep Üniversitesi, *İlahiyat Akademi Dergisi*, 16/4 (2016): 51.

³ Haldun Marve, "Mikyâsu't-Teveccüh li Tedeyyünü'l-İslâm" *Mecelletu'l-'Arabiyye li'Ulûmi'l-Nefsiyye*, 8/37-38, (2013) (<http://arabpsynet.com/apn.journal/apnJ37-38/apnJ37-38.htm>)

araştırmamızla kesişmektedir. Fakat bu toplumdaki genel yönelimleri ölçmektedir, kişilik üzerindeki inançsal yönlerin yansımalarında yapılan taksimata yer vermemektedir. Çalışma imani önceliklerin anlaşılma derecesi konusunda yardımcı olmamaktadır.

3- *el-Mikyâsu'l-'Arabî li't-Tedyîn: Hutuvâtu İ'dâdihî ve Hasâisuhû es-Sîkomtiriyye ve 'Alakâtuhû bi Mutağayyirâti 'İlmi'n-Nefsi'l-İcâbî*, bu tez İskenderiye Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünde Araştırmacı Ahmed Muhammed Abulhalik'a aittir. Bu tez genel olarak belli bir din veya inanç belirlemeden bir içsel dindarlığa odaklanmaktadır.⁴ Araştırmacı bu çalışmasıyla sadece İslam dininin değil genel olarak dindarlığın psikolojik boyutu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu açıdan çalışmamızdan farklılık arz etmektedir.

4- *et-Teveccuhu Nahve't-Tedyîn Ledâ Talebeti'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye bi Gazze* Bu çalışma Gazze Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'de Abdulkerim Rıdvân ve Beşîr el-Hicâr adlı iki araştırmacı tarafında hazırlanmıştır. Bu çalışmanın amacı; Gazze İslam Üniversitesi öğrencilerinde içsel ve dışsal dine yönelim durumunun cinsiyete, eğitim seviyesine ve fakülte türüne göre değişimi hakkında bilgi vermektir.⁵ Bu araştırma öğrencilerin dini durumlarına, ruh sağlıklarının tahliline ve dini bütünlüklerine odaklanmaktadır.

Dindarlığın kaygı ve sağlık gibi çeşitli psikolojik yönleriyle ilişkisini tespit eden birçok araştırmaya ek olarak, bir yönüyle ele alınıp hayatın anlamı ve rasyonel düşünme gibi psikolojik bakış açısından hareketle ele alınmış çalışmalardır. Bizim araştırmamızın bundan farklı olarak, doğrudan dini bir boyuttan ve dini uygulamalardan hareket ederek onları ölçer. Ayrıca bizim çalışmamız, bu konudaki eksiklerin analiz edilip gösterileceği bir çalışmadır.

⁴ Ahmed Muhammed Abdulhalik, "el-Mikyâsu'l-'Arabî li't-Tedyîn", *Mecelletu Dirâsatu'n-Nefsiyye*, 2 (2016): 165. (<http://search.mandumah.com/Record/806407>)

⁵ Beşîr el-Hicâr ve Abdulkerim Rıdvân, "et-Teveccuhu Nahve't-Tedyîn Ledâ Talebeti'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye bi Gazze", *Mecelletu Câmi'atu'l-İslâmiyye* 1 (2006): 269. (<http://www.iugzaza.edu.ps/ara/research/>)

Çalışmanın Kavramları ve Tanımlar

İman: Sözlükte boyun eğmek ve dini kabul etmek anlamlarındadır.⁶ Yalanlamanın ve küfrün zıddı olan tasdik etmek demektir.⁷ Terim olarak ise iman; kalp ile tasdik etmek, itikadi açısından ise; kalp ile iman ve dil ile ikrar etmektir.⁸

İman, sözlükte tasdik etmek demektir, bununla imanın artıp eksilmediği kastedilmektedir. Nitekim tasdik bölünebilen bir şey olmamakla birlikte bazen artması veya eksilmesi de düşünülemez. Dini anlam olarak iman; kalp ile tasdik ettikten sonra gereklerini ya da şartlarını yerine getirmek demektir. İman bu şekilde tanımlandığı zaman eksilme ya da artma anlayışı söz konusu olacaktır. Nitekim ehlisünnet bu görüştedir. Kalbi ile tasdik eden bir kimse ameli ile bu tasdikini desteklemezse mümin sayılıp sayılamayacağı konusunda ihtilaf vardır. Makbul olan görüş onun mümin sayılmayacağıdır. Zira Hz. Peygamber (s.a): “*Zinakar zina ettiği sırada mümin değildir*” buyurmaktadır. Çünkü o iman gereğini yapmamıştır, dolayısıyla ona böyle denilmesini hak etmiştir.

İmam Ebû Hasan Ali b. Halef b. Battal el-Mâlikî el-Mağribî Şerhu Sahîhi Buhârî’de şunu ifade etmektedir: Ehlisünnet mezhebinde selef ve halef uleması iman söz ve amelden ibaret olduğunu artma ve eksilmenin söz konusu olabileceğini belirtmişlerdir. İmam Buhârî’nin işaret ettiği bu ayet şu ayet bu görüşü desteklemektedir: (لِيُرَدُّوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ) *imanlarına iman katmaları için...* (Fetih, 48/4)⁹

Bu çalışmamızda, Allah’ın son mesajı olan İslam’da emrettiği gibi emirlerine tam bağlılık ve teslim olmayı ifade eden iman kavramının genel anlamını kullanacağız.

Bilinç: (وعى) Anlama, kavrama, doğru algılama, ezber ve takdir anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁰ “Canlı bir varlığın kendinde ve çevresinde olan şeylerin farkında olması” şeklinde de açıklanmıştır.¹¹ Kalbin bir şeyi hıfz etmesi anlamındadır. Örnek

⁶ Muhammed b. Yakup el-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, Tah. Enes Şâmî, Zekeriya Ahmed. (Kahire, Dâru'l-Hadîs, , 2008), 74.

⁷ Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*, (Beyrut, Dâru's-Sâdir), 13: 21.

⁸ Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, Tah. İbrahim el-Ebyârî. (Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, 1. bs, 1405 h.), 60.

⁹ Yahya b. Şeref, en-Nevevî. *el-Menâhic fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, (Riyad, Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, 2000) 77.

¹⁰ İbrahim Enîs, vd. *el-Mu'cemu'l-Vasît*, 4. bs. (Kahire, Mektebetu's-Şurûku'd-Devliyye, 2004), 1044.

¹¹ Ahmed Muhtar Ömer. *Mu'cemu'l-Luğati'l-'Arabîyye el-Mu'âsire*, 1. bs. (Kahire, 'Âlemu'l-Kutub, 2008), 2469.

olarak: “الشيء، وعى الشيء،” bir şeyi kavramak, الحديث يعيه وعيا “kelam ya da söz, ona bir fikir verdi”, وواعاه ifadesi ise ezberlemek ve anlamak, فلان من أوعى وفلان yani ondan daha iyi anlayan ve ezberleyen gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir.¹² Sözlük manalarından hareketle şöyle bir terim anlamı vermek mümkündür: Kastedilen manayı sindirerek sağlam bir idrak ile elde edilen anlayış ve kavrayıştır.

Etki, Etkililik: الفاعلية olarak ifade edilen bu kelime sözlük olarak, fail ve fiil olan her şeyin bir vasfıdır,¹³geçişli veya geçişsiz tüm eylemlerden kinaye olarak kullanılmaktadır.¹⁴ Bu ıstılahın kökeni فعل fiilidir, türevleri ise فاعل ve فعال kelimeleridir, الفاعلية kelimesi ise türemiş bir mastardır, Kahire’deki Arap Dil Akademisi bu terim için ‘eylemin aktif ve kusursuz olmasını ifade etmek için bu kelimeyi seçmişlerdir. Yukarıda açıklanan dilsel manalara dayanarak şöyle bir tarif yapmak mümkündür: Çevresinde olumlu etkiye sahip harekete ve inisiyatife dayalı eylemdir.

Aile: Sözlükte sağlam zırh, anlamını taşımaktadır. Bir kimsenin ailesi, aşireti toplumunu aynı anlamları tamamlar.¹⁵ Bu minvalde tanımlayacak olursak kişinin, bir araya gelmesiyle toplumu oluşturan küçük gruplar içerisinde sığındığı yerdir.

Eğitim: İnsanın ilerlemesi temelinde araçları ve hedefleri araştırma görevi olan bir ilimdir. ربي fiilinin bir mastarıdır. Örnek olarak şu cümledeki kullanımda (سهر) “Oğlunun düzgün yetiştirmeye çalıştı” ifadesiyle onu yetiştirmesi, eğitmesi ve ahlak öğretmesi kastedilmektedir.¹⁶ Sözlükte ayrıca (رَبِيئُهُ تَرْبِيَّةً) onu eğitim olarak yetiştirdim ifadesi (غَدَوْتُهُ) ve (كَتَرَبِيئُهُ) besledim ve büyüttüm anlamında kullanılmıştır.¹⁷ (التَغْذِيَّةُ) besleme (التربية) eğitim kelimesiyle aynı anlamlarda kullanılmıştır.¹⁸ Bu anlamlardan hareketle şöyle bir tanımlama yapmak mümkündür: Öz yetenekleri, kişisel becerileri ve değerleri sağlama yoluyla insan kişiliğini geliştirmeyi ve desteklemeyi amaçlayan ve daha iyi bir geleceği sağlayacak yeteneklerini geliştiren bir ilimdir.

¹² İbn Manzûr, *Lisânu 'l- 'Arab*, 15: 396.

¹³ İbrahim Enîs, vd., *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, 695.

¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânu 'l- 'Arab*, 11: 528.

¹⁵ İbrahim Enîs, vd. *el-Mu 'cemu 'l-Vasî*, 17.

¹⁶ Ahmed Muhtar Ömer, *Mu 'cemu 'l-Luğati 'l- 'Arabiyye el-Mu 'âsire* 852.

¹⁷ el-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu 'l-Muhît*, 615.

¹⁸ El-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu 'l-Muhît*, 1187.

Kalkınma: Güç ve enerji. Toplumsal ve diğer tüm yollarda bir sıçramadır,¹⁹ bir konuda şüphe olmaması ve bir yerden kalkmak anlamlarındadır.²⁰ Terim olarak ise hem dünya hem de âhiret için fayda sağlayacak kalkınmalar ve toplumsal ilerleme için potansiyel enerjiyi kullanmak demektir. Özellikle hem dünya için hem de âhiret için dememizin sebebi, asıl gelişmenin her iki tarafta da olan gelişme olmasından kaynaklanmaktadır.

İnanç Eğitimi: Konumuzun, eğitim ve ferdin hayatındaki inancın her iki tarafının yapısından bahsetmesini göz önüne aldığımızda, bu terkipte İslam'ın kapsamlı özellikleri nelerdir? Bundan dolayı bu ikisi arasındaki ilişkiyi açıklamamız gerekmektedir. Eğitim; toplumun alışkanlıkları ve gelenekleri göz önüne alındığında, onun hayatını renklendirir, ilerlemesini ve dengesini korur. Nitekim bazıları, onun tüm toplumların sisteminden kaynaklanan sosyal bir düzen olduğunu söylemişlerdir. İslam sosyal sistemini eğitim ve ahlak değerlerini kendi kendine inşa etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a) peygamberlik vazifesi neredeyse sadece bunu sağlamaya yöneliktir. Allah Resulü'nün şu sözü bu durumu ifade etmektedir: (إنما بعثت لأتمم صالحی) (الأخلاق) *“Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”*²¹

İman eğitimi, kapsamlı bir İslâmi kişilik inşa etme ameliyesi ve bireylere kendi gerçekleriyle birlikte kalkınmasını sağlayacak ve toplumunu zirvelere taşımak için liderlik edecek beceriler, vasıflar, değerler ve ilmi araçlar kazandırmaktır.

¹⁹ İbrahim ve Diğerleri Enîs, *el-Mu'camu'l-Vasît*, 959.

²⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 7: 245.

²¹ Buhârî, *el-Edeb*, 78, Hadis no: 273; Ebû Lubâbe Hüseyin, *et-Terbiyetu fî Sunneti'n-Nebeviyye*, (Riyad, Dâru'l-Livâ') 6.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. MÜSLÜMAN TOPLUMUN İMAN ESASLARI

Müslüman'ın yeryüzünde Allah'ın kendisi için yarattığı hayata bakışı, Allah'ın tüm mahlûkattan üstün olarak ve ona yeryüzünde halife olmasını sağlayacak yetenekler bahşettiği konusuna girecek olursak, insan kendi fiillerinin sonucunu hesaplayabilen ve eylemlerinden tam olarak sorumlu olan bir varlıktır. İnsan ya genişliği yer ve gök kadar olan cennete girecek ve orada ebedi kalacaktır ya da cehenneme gidecektir, orası ne kötü bir yerdir. Müslüman küçük büyük her sözden, amel ve tasarruftan Allah'ın onu hesaba çekeceğini bilir. Ayrıca kendisini affetme veya cezalandırma gücüne sahip olanın da sadece Allah olduğunun bilincindedir. Her insan kendi amelinden sorumludur, hiç kimse kimsenin günahını ve acısını çekmez. Bundan dolayı Müslüman günden gün sakınır, günah işlese bile Allah'a tövbe eder ve tövbenin kabul olmaması konusunda endişeye kapılır, bu da onu kötü amellerinin yerine geçsin diye iyi amel yapmaya teşvik eder.

Günümüzde Hıristiyanlara baktığımızda, onlar Hz. Mesih'in onların günahlarını yüklediklerini düşünürler. Papa ve onun temsilcileri itiraf edilen günahları affetme yetkisine sahiptir. Bu da onların daha kolay günah işlemesine neden olmakta, onlara Allah'ı unutturmakta ve onların daha çok insanlara dayanmasına neden olmaktadır. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere algının inanç üzerinde etkisi vardır, bu da uygulamalara yansımaktadır. Nitekim her davranış, bir inancın ya da nefsine uymanın neticesidir.

Küfür bir çeşittir, her türün bir inancı ve inancına göre davranışları vardır, inanç farklılıkları olsa da davranışsal sonuçlar benzerlik ya da farklılık gösterebilmektedir. Ancak uygulamalar her zaman birbirine yakındır, iman veya nifak ise davranışları netice veren kabullerdir.²²

Müslümanların bu bakış açısı, daima kendi amellerini kontrol etmesini sağlamakta, imani değerler ve dini öğretilere bağlılığı ölçüsünde davranışlarını denetlemektedir. Ayrıca imana yönelik bu bakış açıları, onlara güç ve süreklilik

²² Said Hevâ *el-İslâm*. 4. bs. (Kahire, Dâru's-Selâm, 2001), 253.

sağlayan enerjidir. Dünya hayatındaki davranışlarında ve eylemlerinde istikrar ve iç huzuru sağlamakta, âhirette ebedi nimet için onlara ümit vermektedir.

Müslüman fert inanç açısından bir vasıta olmadan doğrudan yaratıcısı ile irtibatlıdır ve doğrudan kendi eylemlerinden de sorumludur. İnanca bağlılık, tüm davranışlarının ve eylemlerinin İslam inancından kaynaklanmasını gerektirmektedir. Bu minvalde çalışmamızda İslam toplumun bir örneği olarak ankete katılanları baz alarak İslam toplumunda imani bağlılığının etkilerini ölçmeye çalışacağız.

İslam tüm insanlık düzeyinde kusursuz bir kanun ve mesajla gelerek toplumun ve onu oluşturan ailenin seviyesine inmiş, tüm detaylarıyla toplumla ilişkilerde bulunacak, toplumu ve kişiliğini oluşturan tüm yönleriyle ferdin içsel muvazenesine ulaşmıştır. Onu geliştirmeye ve korumaya çalışmaktadır. İslam, insanı içsel bileşenlerden ve yaşadığı çevreden uzak olarak ele almamakta, aksine ferdin içinde ebedi yaşayacakmış gibi dünyasını da ele almaktadır. İslam'ın getirdiği sistem, insana biçilen sınırlı bir çerçeveyi yasaklamakta; insani, toplumsal, ailevi veya kişisel olsun her türlü unsurlara uygun olarak insanı yetiştirmeye ve eğitmeye çalışmaktadır. Bundan dolayıdır ki İslam'ın evrenselliğini (uygulandığı zaman) ve bir model olarak insan yetiştirmedeki usulünü, filozoflar ve uydurulmuş yöntemler yapamazlar. Çünkü İslam'ın değerleri ve dayanak noktaları ahlaki değerlere ve vahye dayanmaktadır. Bunların iç içe geçmiş insan ilişkileriyle geliştirilmesi gerekmektedir. Nitekim hepsi gelişmişliğe ve ilerlemelere uygun birbirine bağlı ilişkilerdir. Aralarındaki uyumun farkına varmadan ve belli bir seviye de bunların birbirine olan paralelliği görülmeden bu ilişkilerden biri göz ardı edilemez. Netice olarak insanın nefsinin tüm değerlere alıştırılması gerekir. Şu Hadis de bunu ifade etmektedir: “Rabbi'nin senin üzerinde hakkı vardır, nefsinin senin üzerinde hakkı vardır, ailenin senin üzerinde hakkı vardır, her hak sahibinin hakkını ver.”²³

Hak sahibine hakkını vermek de dâhil tüm değerleri uygulamak bütün yönleriyle dengeli bir eğitimidir, kişinin ahlaki değerlere bağlılığı ve ibadetlerini yerine getirmesi onun toplumla olan ilişkilerinden yansımalar taşır. Müslüman birey nefsinin, toplumun ve ahlakın bütün dinamikleriyle iyi geçinir. Buradan tüm ibadetlerin

²³ Ahmed b. Ali b. Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Tah. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Kahire, Mektebetu's-Selefiyye,) 10: 534; Muhammed Abdullah Dıraz, *Dustûru'l-Ahlâk fi'l-Kur'ân*. Çev. 'Abdussabûr Şahin (Muessesetu'r-Risâle, Dâru'l-Buhûsil'l-İlmiyye), 89-90.

toplumun içindeki ve dışındaki bütün fertlerle iyi ilişkiler oluşturmaya yönlendirdiği anlaşılır.

Bu anlamda İslam diğer dinlerin çok önündedir, uydurulan düzenler, İslam dininin sistemleştirdiği düzene uzaktan yakından bir benzerlik taşıyamazlar, zira onun temelleri hakkın, adaletin, hayrın ve barışın üzerinde bina edilmiştir.²⁴

Bundan dolayı ibadetleri yapıcı sosyal yönleriyle bir arınma vesilesi ve kişisel eğitim olarak değerlendirmekteyiz. Tüm diğer ibadetler gibi zekât ibadeti uyumlu bir toplum inşa etmenin ve toplumun desteklenmesinin vesilesidir. İnananların, bireylerin ve toplumun inşasında katkıda bulunabilecek değerleri de içeren bu ibadetin samimi ve gerçek, şekil ve gösteriştan uzak, objektif bir şekilde yerine getirilmesi şarttır. İslam'ın şartları namaz, oruç, zekât ve hacdan ibaret değil, eğitimsel yönü ile birlikte hayatta devam eden ilkeler ve değerlerle de ilişkisi vardır. Namaz ve oruç gibi bedeni ibadetler veya zekât gibi malla yapılan ibadetler ya da hem mal hem de beden ile yapılan ibadetlerden ibaret değildir. İslam maddi ve bedeni yükümlülüklerle ruhu temizlemeyi ve yüceltmeyi amaçlamaktadır.²⁵

Ruhun temizlenmesi ya da yüceltilmesi ahirette kurtuluş garantisi olan inancını ve yaratıcısıyla bağına korumakta, toplumuyla barışık bir şekilde yaşamasını desteklemekte, dünyevi başarısını temin etmekte, ibadetlerini ve amellerini üzerine bina ettiği temiz fitratı korumaya yardımcı olmaktadır. İbadetlerin edası ve devamlılığı da imani esaslardandır.

1.1.1. İnanç Esasları Şeriatın Temel Esasları Gibidir

İnanç farklılıklarını anlamak için temel kabul edilen iman esaslarını belirlemeye ve kıyas yöntemiyle aynı ümmetten iki farklı toplum örneği arasındaki farklarını tespit etmeye ve bireyler arasındaki alışveriş mekanizmasını göstermeye gayret ettik.

Buradan hareketle daha spesifik olması için, Müslüman toplumunda herhangi bir bireyin inancına bağlılık kalitesini ölçtüğümüzde, şu iki yönü de bir arada ele almak gerekmektedir.

²⁴ Muhammed Ali el-Marsafî, *Fi't-Terbiyeti'l-İslâmiyye Buhûsun ve Dirâsâtun*, 1. bs. (Kahire, Mektebetu Vehbe, 1987), 159.

²⁵ el-Marsafî, *Fi't-Terbiyeti'l-İslâmiyye Buhûsun ve Dirâsâtun*, 140.

Birincisi: İman ve onun gerekleri olan inanç, ibadet ve ahlakıdır.

İkincisi: Hayatı tüm yönleriyle kapsayan salih ameldir, insanlığın yararına olan ve dini sınırlara dikkat ederek yapılan her salih ameldir.

Nitekim iman ve ameli salih birlikteliği Kur'an'da çokça zikredilmektedir, bahsedilen salih amel sadece ibadetlere hasredilmemekte genel manasıyla ifade edilmektedir. Genel mana ise dinimiz ve dünyamızın yararına olan tüm gayretlerimizdir. Çoğu yerde bu iki kavram birlikte zikredilmektedir (أَمْثُوا وَعْمَلُوا) (الصَّالِحَاتِ) “İman edip Salih amel işleyenler” (Bakara, 2/25) Müslüman bireylerin iman kavramının ne olduğunu göz ardı etmemeleri için Kur'an-ı Kerim'de 32 surede ve 50 ayet içerisinde iman ve salih amelin birlikteliğinin önemi, bizlere anlatılmaktadır.

Bu birlikteliği ifade ettikten sonra, İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve Hz. Peygamber'in (s.a) sünnetinden araştırarak inanç esaslarını belirlemeye çalışalım.

Hadis kitaplarını tasnif eden âlimlerin kitaplarına baktığımızda önemine binaen iman konusunu en başa aldıklarını görmekteyiz. Ayrıca onlar bu konuda rivayet edilen hadisleri ilk bablarda derlemişlerdir. Örneğin Buhârî ve Müslim'in ilk bablarını diğerleri gibi iman konusu ile ilgili hadisler oluşturmaktadır. İman konusuyla ilgili bu hadislerin başa alınması sanki Hz. Peygamber'in (s.a) eylemleri, halleri, takrirleri ve sahabeye öğretilerini uygulama olarak müminlere öğretmiş ve onlar için teorik bir çerçeve çizmiştir.

Dini yaşamı Müslümanlara kolaylaştırılması Hz. Peygamber'in (s.a) gösterdiği yöntemlerden biridir. Hz. Peygamber (s.a) aşağıdaki şu hadisten de anlaşılacağı üzere kendisinden bir şey sorulduğunda ona en asgarisini gösterir ve yapmasını emrederdi: “Necd halkından dik saçlı bir adam Hz. Peygamber'e geldi, sesinin fısıltısını duyuyorduk ne dediğini tam anlayamıyorduk, ta ki Allah Resulu'ne yaklaştı bir de baktık İslâm'ın ne olduğunu sordu ve Hz. Peygamber (s.a) “Bir gün ve gecede toplam beş vakit namaz kılmaktır.” dedi. Bunların dışından yapmam gereken bir şey var mı diye sorunca hayır ama sünnet olarak yapacakların hariç ve ramazan orucunu da tutman gerekir cevabını aldı. Bunların dışında yapmam gereken bir şey var mı diye tekrar sorduğunda ise Allah Resulu: Hayır ancak sünnet olarak yapacakların hariç dedi. Daha sonra Hz. Peygamber ona zekatı anlattı, bunun dışında

*yapmak gereken bir şey var mı deyince yine Allah Resulu: Sünnet olarak yapacakların müstesna dedi. Adam sırtını döndü ve şöyle diyerek uzaklaştı: Vallahi bunları ne fazla ne de eksik yerine getireceğim. Hz. Peygamber (s.a) eğer doğru söylüyorsa kurtuluşa erer dedi.*²⁶

Bedevi Arabın verdiği bu cevabın ardından Hz. Peygamber onu takrir etmiş ve arkasından sahabelere doğru söylüyorsa kurtulur demiştir. Bu mana, talep edilenin en asgarisinin sağlam bir bağlılıkla yerine getirilmesinde karşılaşacağı zorluklarda kula ağır bir yük yüklemektedir. Buradaki sıdk meselesi ise dünya hayatının meşgaleleri ve cazibesi karşısında ibadetlerine devam etmek, kendisinden istenilen şekilde ibadetleri yerine getirmek, şüphelerden arınmak manasındadır. Bundan dolayı hadis insanın nefesine ağır gelmektedir.

Bununla birlikte Müslüman bireyin yerine getirmesi gereken en asgari esaslar üzerinde duracak olursak, birçok hadis bunu desteklemektedir ve İbn Ömer'den nakledilen bir hadiste şöyle denilmektedir: “Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurdu: İslam beş şey üzerinde bina edilmiştir. Bunlar, Allahtan başka ilah olmadığına ve Hz. Peygamber'in O'nun elçisi olduğuna inanmak, namaz kılmak, zekat vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmaktır.”²⁷

Bu konudaki diğer bir hadis ise Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir: “Bir bedevi Allah Resulu'nün yanına gelerek şöyle dedi: Ey Allah'ın resulü bana öyle bir amel göster ki yaptığımda cennete girebileyim, Hz. Peygamber (s.a) ona şöyle cevap verdi: Allah'a hiçbir şey ortak koşmazsan, farz namazlarını kılarırsan, farz olan zekatını verirsen, ramazan orucunu tutarsan cennete girersin dedi. Bedevi, nefsimi elinde bulunduran Allaha yemin olsun ki bunları ne fazla ne de eksik yerine getireceğim dedi. Bedevi dönüp gittiğinde Allah Resulu, cennet ehlinden birini görmek isteyen şu adama baksın dedi.”²⁸

Hz. Câbir (r.a) şöyle rivayet etmiştir: Numan b. Kavkal Hz. Peygamber'e gelerek, ey Allah'ın resulü bana söyle ben farz namazlarımı kılar, Allah'ın helal

²⁶ en-Nevevî, *el-Menâhiv fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 85.

²⁷ İbn Hacer el-‘Askâlânî, *Fethu'l-Bârî*, 1: 49.

²⁸ en-Nevevî, *el-Menâhiv fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 88.

*kıldığını helal bilip ve haram kıldığını da haram bilip uyarsam cennete girer miyim dedi. Hz. Peygamber evet cennete girersin dedi.*²⁹

İbn Abbas (r.a) şöyle rivayet etmiştir: *'Abu'l-Kays kabilesinden bir heyet Hz. Peygamber'e (s.a.v) gelerek şöyle dediler, ey Allah'ın resulü bu bölge Rabî'a kabilesinin bölgesidir, Mudar kafirleri bizimle sizin aramıza girdiler, biz sana ancak haram aylarda gelebiliyoruz, bize yapacağımız ve geride bıraktıklarımızı davet edeceğimiz bir şey emret, Hz. Peygamber (s.a) şöyle dedi: "Size dört şeyi emrediyorum ve dört şeyi de yasaklıyorum. Bu, Allah'a iman etmenizdir"* dedi ve onlara bunun ne demek olduğunu açıkladı, *Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmeniz, namaz kılmanız, zekat vermeniz ve ganimetlerden beşte birini vermenizdir,* dedi.³⁰

İbn Abbas'ın hadisinde Muaz b. Cebel: *Allah Resulü beni bir yere gönderdi ve şöyle dedi: Sen ehli kitap olan bir topluma gidiyorsun onlara Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma inanmalarına, onları davet et, bunu kabul ettiklerinde Allah'ın onlara bir günde beş vakit namazı farz kıldığını onlara bildir, bunu kabul ettiklerinde ise Allah'ın zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılan sadakayı (zekat) onlara farz kıldığını öğret.*³¹

Diğer bir hadiste ise; *İbn Ömer Resulullah'ın (s.a) şöyle dediğini rivayet etmiştir: İnsanlar Allah'tan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed'in onun elçisi olduğunu kabul edene, namaz kılana ve zekat verene kadar insanlarla savaşmam emredildi. Bunu yaptıklarında kendi kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar, İslam'ın hakkı olan şeyler hariç, hesapları da Allah'a kalmıştır.*

Yukarıdan zikredilen tüm bu hadisler, ibadetlerin Allah katında kabul olmasının ilk şartının, hakkıyla yerine getirilmesi gerektiğinden ve insanlara kâmil bir mümin gibi muamele edilmesinden bahsetmektedir. Bunun peşinden yapılan ibadetler tamamlayıcı, insanın inancını onarıcı ve amellerindeki kusurları, tökezlemeleri ve şeytanın vesveselerini engelleyici mahiyettir. İslam'ın şartları konusunda İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri* adlı eserinde şunları ifade etmektedir: Bu şartlar içerisinde itikadi anlam

²⁹ en-Nevevî, *el-Menâhiv fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 88.

³⁰ en-Nevevî, *el-Menâhiv fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 90.

³¹ en-Nevevî, *el-Menâhiv fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 97.

taşıyan kelime-i şهادettir, bedeni ibadet namaz, mali ibadet ise zekâtıdır. İslam'a davet etmede sadece bunların üzerinde durulduğu görülmektedir, diğer iki esas ise bunların üzerine bina edilmektedir. Oruç sadece bedeni bir ibadettir, hac ise hem bedeni hem de mali bir ibadettir. Ayrıca şahadet getirmek temel esastır ve küfür içinde olanlara ağır gelmektedir. Namaz sürekli tekrarlanmasından ve zekât ise fitrat olarak insanın mal sevgisinden dolayı zor gelir, insan ilk üçünü (şahadet, namaz, zekât) kabul ettiğinde diğerleri daha kolay hale gelir.³²

İman Buhârî ve Müslim hadis kitaplarına iman bölümünde Cibril hadisi olarak meşhur olan şu hadisle başlamışlardır. "Ebû Hureyre'nin (r.a) rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a) bir gün insanlarla beraber otururken bir adam yürüyerek yanına geldi ve şöyle dedi: Ey Allah'ın Resulü iman nedir? diye sordu. Hz. Peygamber "İman, Allah'a, kitaplarına, peygamberlerine, kıyamet gününe ve tekrar diriltileceğine inanmandır" dedi. Bu sefer ey Allah'ın Resulü İslam nedir dedi, Hz. Peygamber: "İslam, Allah'a kulluk etmen, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaman, namaz kılman, zekat vermen, ramazan orucunu tutmandır" dedi. Ey Allah'ın Resulü ihsan nedir diye sordu, Hz. Peygamber: "İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi O'na ibadet etmendir, her ne kadar sen O'nu görmesen de O seni görüyor dedi... Daha sonra bu size dininizi öğretmek için gelen Cibril'di dedi."

Bu hadis dinin temel esaslarından biri olarak kabul edilir, zira insanın ahirette kurtuluşu için kendisinden istenilen her şeyi bir arada zikretmiş ve dini üç temel esas ile ele almış ve Cebrail (a.s) bunları Hz. Peygamber'e (s.a) sormuştur. Kâdî 'İyaz'a göre hadis, tüm zahiri ve iman akdi gibi içsel ibadetlerin, bedenle yapılan işlerin, kalplerde olan ihlasın açıklamalarını ve amellerin zararlarından korunmayı da kapsamaktadır. Hatta tüm dini ilimler bu hadise ve bunun üç temel esasına dayanmakta ve bu esaslardan çıkarılmaktadır.³³

Bu esaslar hadiste belirtilen kavramlara veya yaklaşıma uygun olarak genel anlamıyla imanın mertebelerini gerçekleştirmekte ve şu şekilde sıralanmaktadır:

İslam: İlk inanç seviyesi ve esasıdır, kelimeyi şahadet, namaz, oruç, zekât ve hac gibi temel farz ibadetlerini yerine getirmek, sorumluluğun gereği olarak yerine

³² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 3:361.

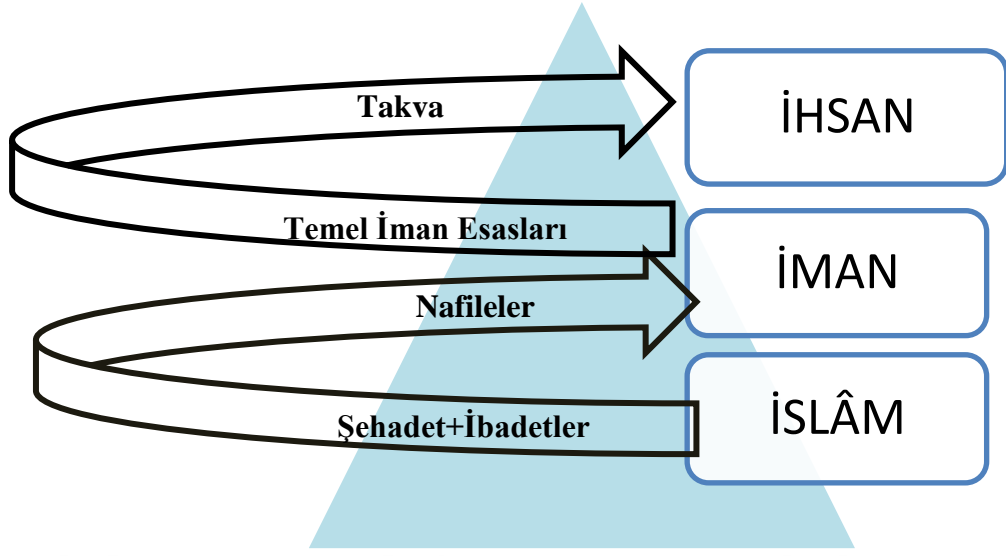
³³ en-Nevevî, *el-Menâhiv fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 82.

getirdiği ibadetin bilincinde olmak, bu ibadetleri yerine getirirken kendi benliğinin ve toplumunun gerektirdiği hakların farkında olmak demektir.

İman: İnancın ikinci seviyesidir, birinci seviyedeki inancın gerekliliklerine tamamen bağlılıktır, kişide Allah’a meleklerine, peygamberlerine, kitaplarına, kıyamet gününe ve kadere imanı kökleştirmektir. İnsan, hayatını rabbine teslim edecek şekilde inancı sağlamlaştırıp ve kökleştirirse dünyada sözünü yerine getirir ve nimetlerden faydalanır âhirette de bunun karşılığını alır.

İhsan: İnancın güzelliğini yansıtan üçüncü seviyesidir. Bu da ancak ilk iki seviyesinin gerçekleşmesiyle mümkündür. Bununla Allah’ın varlığını hissetme seviyesi gerçekleşir ve hayatın her detayında insan murakabe içerisinde yaşar ve “*o seni görüyor*” bilinciyle hareket eder, Allah’ın lütfuna mazhar olmaya çalışır. Hadiste bu sevgi şöyle anlatılmaktadır: *Kim benim veli kullarımdan birine düşmanlık ederse ona harp ilan ederim, kulum bana bir şey ile yaklaşır ki bana kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli gelir, Kulum nafilelerle bana yaklaşmaya devam eder ben kendisini sevinceye kadar, ben onu sevince de onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum, benden bir şey istediğinde kesinlikle ona veririm, benden yardım dilediğinde onu korurum, yaptığım şeylerde tereddüt etmem ancak ölümden hoşlanmayan müminin canını almak başka, o ölümü sevmiyor ben de onun hoşuna gitmeyecek şeyi yapmayı sevmiyorum.*³⁴ Kul O’nun azabından endişe ederek ve merhametini, mağfiretini umarak, hayatının tüm detaylarını kontrol edip Rabbi’nin rızasını aramaktadır.

³⁴ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, 11: 340-341, Hadis no: 6502.

Şekil 1 İnancın Üç Mertebesindeki Yükselişin Gösterimi

Bu kavramları kendi mutlak anlamlarından kullanacağız, nitekim İslam ve iman dinin tümünü kapsamaktadır, İslam ve imanın ne olduğu konusunda âlimlerin çokça değerlendirmeleri ve tartışmaları olmuştur, hatta bu konuda ciltlerce eserler telif edilmiştir.

Ancak genel anlamıyla İslam, insanın zahiri amellerine denilirken, iman ise genel olarak insanların kalbi amelleri için kullanılan bir isimdir. Nitekim İbn Teymiyye sahih hadislerin zahiri amellerin imanın bir parçası olduğuna vurgu yaptığını ifade etmektedir. Bu, imanın doğal olarak insanı uygulamaya sevk eden ve tabii uygulama farklılıklarını kalbi kabulün yanı sıra tüm somut ameli uygulamaları kapsadığı anlamına gelmektedir.³⁵

İman ve İslam kavramlarının detaylarına girmeden İslam'ı ifade edecek olursak, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in (s.a) onun elçisi olduğuna inanmak, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucu tutmak ve gücü yetince hacca gitmektir. İman ise, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve kadere inanmaktır. Bu imanın açıklamasının aslı ise kalp ile tasdik etmektir. İslam ise zahiri itibarıyla boyun eğmek ve teslim olmak demektir. Birinin

³⁵ Muhammed 'Afifi, *en-Nazariyyetu'l-Hulukıyye 'İnde İbn Teymiyye*, 1.bs. (Riyad, Merkezi Melik Faysal li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1988) 87.

Müslüman sayılması için kelimeyi şahadet getirmesi kâfidir. Namaz, oruç, zekât ve haç ibadetlerinin eklenmesi İslam'ın en önemli sembolleri ve en büyük ibadetleri olduğu içindir. Bu ibadetleri yerine getirmek tam olarak teslim olma, bunları terk etmek ise İslam'a boyun eğme şartını ihlal ettiği anlamını taşımaktadır. İman ise bu hadiste İslam'ın şartları ya da esasları olarak zikredilen ibadetleri de kapsamaktadır. Zira bu ibadetler kalben imanın aslı olan tasdik sonuçları, semeresi, tamamlayıcısı ve koruyucusudur. Bundan dolayıdır ki 'Abdu'l-Kays kafilesinden bahsedilen hadiste, kelimeyi şahadet, namaz, zekât, oruç ve ganimetlerin beşte birini vermek olarak tarif edilmiştir. Büyük günah işleyen veya bir farizeyi yerine getirmeyen tam olarak mümin sayılmamaktadır. Bir ismin, birinin ya da bir şeyin üzerinde tam olarak tahakkuk etmesi için o şeyin tam olması gerekmektedir, geçerli sebep olmadan bir şeyin eksik kalması durumunda isim tam olarak tahakkuk etmemektedir. Allah Resulü'nün bu ifadesi bu durumu açıklamaktadır; *"Hırsız, hırsızlık yaptığı sırada mümin değildir."* İslam, imanın aslı olan kalp ile tasdik meselesini ile birlikte temel ibadetleri de kapsamaktadır, tüm bunların hepsi İslam ya da teslim olmak demektir. Tüm bu açıklamalarımızdan İslam ve iman bazen aynı bazen de farklı şeyler olduğu anlaşılmaktadır. Her mümin aynı zamanda Müslümandır, ama her Müslüman mümin olamayabilir.³⁶

Bu minvalde ahlaki davranışlarda imanı köşe taşı yapan yönelimler ehlisünnetin ve selefin imana kazandırdıkları manalardır. Onlar iman için, bazen söz ve amel, bazen söz, amel ve niyet, bazen söz, amel, niyet ve sünnete tabi olma, bazen de dil ile söylemek, kalp ile tasdik etmek ve bedenle bunu amele dökmektir demişlerdir. İbn Teymiyye bu tanımlamaların hepsini doğru görüp, imanın söz ve amel olduğu ifadesinde bahsedilen söz kelimesinin içerisine hem kalbin sözü hem de dilin sözünün, girdiğini belirtmektedir. Söz ile kastedilen budur. Kelam ise bu manada kullanıldığı zaman sözü ifade eder.

Selef âlimlerinden bazıları imanın söz ve amelden ibaret olduğunu ifade ettiklerinde, sözden kalbin ve dilin sözünü, amelden de kalbin ve bedeninin amelini kastetmişlerdir. Bazıları bunu itikat lafzı ile ifade etmişlerdir, zira onlara göre söz ifadesinden sadece bir söz anlaşılması endişesinden dolayı kalp ile tasdiki de

³⁶ en-Nevevî, *el-Menâhiv fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Heccâc*, 78.

eklemişlerdir. Ancak söz ve kalp ile tasdik etmenin yanına sünnete tabi olma şartını ekleyenlere göre yapılan tüm ibadetlerin, Allah katında sadece sünnetle sevileceği görüşünden kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, sınırlarını ve çerçevesini belirlenmeden söz ve amel mutlak olarak ele alındığında, meşru olan tüm amel ve sözleri kapsar hale gelmektedir.³⁷

Bu şartların, Müslümanın imanın var olmasının temel esasları olduğunu belirtmemiz gerekir ve bu şartların birincisi uygulamanın temel esas olduğu kelimeyi şehadettir. O, diğer şartları yerine getirmek için bir giriş mahiyetindedir. İbn Hacer'in de belirttiği gibi, şehadet getiren, namaz kılan ve zekât veren diğer hükümleri inkâr etse bile kendini korumuş olur, çünkü hadiste ifade edildiği gibi Peygamber'in risaletini kabul eden O'nun getirdiği şeyleri de tasdik ettiği anlamına gelir. Hadiste geçen İslam'ın hakkı olan şeyler hariç ifadesi diğer tüm şartları zaten kapsamaktadır. Eğer iddia ettiğiniz gibi şehadet, yeterli olsaydı hadis neden bununla yetinmedi namaz ve zekâtı da zikretti diye sorarlarsa? Bu soruya verilecek cevap şudur: Namaz ve zekât ibadeti en büyük ve en önemli ibadetler olduklarından, bedeni ve mali ibadetlerin başı sayıldıklarından dolayı hadiste özellikle zikredilmiştir.³⁸

İslam'ın bu şartlarından dolayı genel dış görünüşü itibarıyla müslümanı diğerlerinden ayırırız. Müslümanın bu temel beş şartı kabul etmesi gerekmektedir. Kişilerin, toplumların, yönetimlerin ve milletlerin bu esaslarla Müslüman oldukları anlaşılır. Bu şartlar olmadan ne bireyin ne toplumun ne idarenin ne de milletlerin hayatında İslam'ın varlığından söz edilemez.

Kelimeyi şahadet getirmeyen, gerekliliklerini yerine getirip sakındırdıklarından sakınmayan, namaz kılmayan, zekat vermeyen, oruç tutmayan ve hacca gitmeyen bir kişi nasıl Müslüman sayılabilir veya nasıl sağlam Müslüman addedilebilir.³⁹

Şu ayeti kerime yukarıda ele aldıklarımızı destekler mahiyettedir, (لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ) *Gerçek iyilik,*

³⁷ Muhammed 'Afifi, *en-Nazariyyetu'l-Hulukiyye 'Inde İbn Teymiyye*, 88.

³⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 1: 76.

³⁹ Havva, *el-İslâm*, 204.

yüzlerinizi doğudan ve batıdan yana çevirmeniz değildir. Asıl iyilik (o kimsenin iyiliğidir ki) Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eder. (Mal) sevgisine rağmen, malı yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yol oğluna (yolda kalmışa), isteyip dilenene ve (özgürlükleri için) kölelere verir. Namazı kılar, zekatı verir ve ahitleştiği zaman ahidini (verdiği sözü) yerine getirir. Sıkıntıda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabreder. İşte sadık (doğru) olanlar bunlardır ve muttaki olanlar da (korkup-sakınanlar da) bunlardır. (Bakara, 2/177). Bu ayet insanın olgunluğu için gerekli olan değerlere açık ve kapalı bir şekilde işaret etmektedir. Ayrıca detaylı olarak temel üç şey üzerinde durmaktadır. Bunlar, doğru itikat, güzel muamele ve kendini manevi olarak geliştirme, ayetin şu kısmı birincisine işaret etmektedir. Allah'a, ahiret gününe, meleklere ve peygamberlere iman eden (Bakara, 2/177). Buradan itibaren şu kısım ise, malı yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yol oğluna (yolda kalmışa), isteyip dilenene ve (özgürlükleri için) kölelere verir (Bakara, 2/177). Ayetin bu kısmı da ikinci meseleye dikkat çekmektedir. Son olarak kişinin kendini manevi olarak terakki etme konusunu da ayetin geri kalan kısmı açıklamaktadır; Namazı kılar, zekâtı verir ve ahitleştiği zaman ahidini (verdiği sözü) yerine getirir. Sıkıntıda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabreder. İşte sadık (doğru) olanlar bunlardır ve muttaki olanlar da (korkup-sakınanlar da) bunlardır. (Bakara, 2/177). Ayette iman ve inançları sıdk (doğruluk) olarak ifade edilmiş insanlarla ve hak ile muamelesine de takva denilmiştir. Hz. Peygamber de bu ayete işaret ederek, bu ayetin gerekliliklerini yerine getiren kişi imanını tamamlamış olur, demiştir.⁴⁰

Yukarıda geçen konuları genel olarak ele aldıktan sonra, iman ve İslam konularında belirtilen tanımlamaların esas olduklarını kabul ederek, çalışmamızı da ona göre değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu tanımlamalarda İslam'a tabi olan herkesin kabul etmesi gereken ortak esaslar vardır, bunlar dini şiarlar ve Müslümanı diğerlerinden ayıran temel sembollerdir. Bunların bazıları kişi ile Allah arasında olan bazıları da eda edilirken diğer insanların haklarını ilgilendiren uygulamalardır. Bunları maddeler halinde özetlemek mümkündür:

- Temel İbadetler: Namaz, Oruç, Hac...
- Ahlak

⁴⁰ Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Tefsîru Beydâvî Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Tah. Muhammed el-Maraşlı. (Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâs, 1988), 1: 121.

- Temel beşeri ilişkiler: Komşuluk hakkı, faiz, başörtüsü...
- Davranışlar..

1.1.2. Mekâsidi's-Şerî'a'ya (Dini Gayeler) Göre İnanç Esasları

Önceki bölüme uygun olarak imani bağlılığı ölçeceğimiz zemini belirledikten sonra, Müslümana emrolunan dini emirler sadece insanın kendisini bağlayan zorunluluklar mıdır? Yoksa toplumsal hayatla ilişkisi var mıdır? Öncelikle bu soruları ele almamız gerekmektedir. Bu dini emirler, sorumlu akıl sahibi kişinin bir sebeple küfür ve şükür gibi birtakım sorumluluklarla imtihan edilmesi için ve insanın da bir parçası olarak yaratıldığı topluma hizmet için ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda, bunları bilmek, imanın boyutlarını anlamamız ve inananın iman kalitesini ve ne kadar bilinçli olarak amel yaptığını, kapalı yönlerini ve niyetlerinin ne kadar bilinçli olduğunu ölçme konusunda bize yardımcı olacaktır. Dahası iman eylemini gerçekleştiren toplumdaki herhangi bir birey, bu eylemi bilinçli ve kasıtlı olarak mı yerine getirmektedir ya da sadece dışarıda gördüğü şekliyle taklit olarak mı uygulamaktadır, bunu belirleyebilmek için ve genel bir şablon çıkarabilmek inançsal eylemlerin amaçları ile odak noktalarını anlayabilmek için dini emirlere bakmamız gerekmektedir. Nitekim bu dini emirlerin uygulanış şekli bize, yapılan inanca bağlı eylemin bilinçli bir eylem olduğu ya da basit bir taklit olduğu konusunda bilgi veren genel göstergelere ışık tutmaktadır.

Mekâsidi's-Şeria'yı (Dini Gayeler) araştırmamız sırasında âlimlerin bu gayeleri sınıflandırdığını gördük, biz de âlimlerin yaptıkları taksimat doğrultusunda değerlendirmelerimizi yapacağız:

1.1.2.1. Genel Gayeler (Mekâsıd)

Makasid tatbik edilen dini gayelerdir. Zorunlu olarak korunmasının emredildiği temel beş gaye gibi bunların gerçekleştirilme iradesi dini emirlerin tümü ya da birçoğuyla emredilmiştir. Bu temel beş gaye (mekasid): Din, can, nesil, akıl ve maldır. Zararı ortadan kaldırmak, zorluğu gidermek, insanlar arasında adaleti tesis etmek, mükellef olan bireyi nefsin isteklerinden kurtarmaktır.

1.1.2.2. Özel Gayeler (Mekâsıd)

Özel gayeler olarak ifade ettiğimiz bu hedefler ile dini konularda kişinin kendisine has meseleleri kastetmekteyiz. Örneğin miras konularındaki dini hükümler, ticari ilişkilerle ve aile ile ilgili hükümler bu kapsamdadır.

1.1.2.3. Cüzi Gayeler

Vacip, mendup, haram, mekruh veya şart gibi tek tek tüm dini hükümlerle ilgili gayelerdir.⁴¹ Bunlar dini gayelerle ilgili değerlendirmelerdir, bize göre tüm Müslümanların kültür farklılıkları, eğitim seviyeleri, inançsal faaliyetleri birbirinden farklı olmasından dolayı tam bir bilinçle her tür dini gayeyi yerine getirmeleri kolay bir mesele değildir. Fakat en asgari seviyede talep edilen gayeleri yerine getirmesi ve Müslüman topluma gücünü tekrar kazandıracak, onu tekrar baş aktör yapacak, Allah'ın yeryüzünde yarattığı ve ona verdiği halifelik görevini yerine getirmek için daha fazla inançsal aktivitelere ulaşmak için bu en asgari seviyenin bilincinde olarak onu geliştirmesi ve arttırması gerekmektedir.

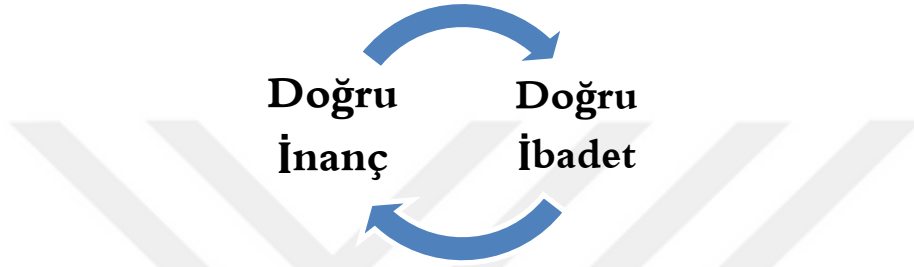
Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: (قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَأِمَّا يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى (*) وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (Allahû Tealâ şöyle) dedi: “İkiniz oradan (aşağı) inin! Hepiniz (şeytan ve siz), birbirinize düşman olarak. Bundan sonra Benden size mutlaka hidayet gelecek. O zaman kim hidayetime tâbî olursa artık o, dalâlette kalmaz ve şâkî olmaz.” Ve kim benim zikrimden yüz çevirirse, o taktirde mutlaka onun için sıkıntılı bir geçim (hayat) vardır. Ve Kıyamet gününde onu kör olarak haşredeceğiz (Tâhâ-123-124). Bu ayete baktığımızda İslam dini; Allah kulları için indirdiği, onları sapkınlıktan, kötülükten, hayatın zorluğundan ve âhirette kör olmaktan kurtarmak için gelen hidayettir. Ayet hem dünya durumu hem de âhirette olacakları ifade etmesi bakımından geneldir, bunu sadece dünyaya ya da âhirete indirgemek doğru olmayacaktır. Kimse delil olmadan herhangi bir tarafa ayeti hasredemez. Ayet hem dünyaya hem de âhirete işaret etmektedir. Buradaki kötülük ve sapkınlığı, sıkıntılı geçim ve âhiretteki körlüğü karşılaştırdığımızda, her ikisinin de amacına ulaştığı anlaşılmaktadır.⁴²

⁴¹ Ahmed er-Reysûnî, *Medhal Îlâ Mekâsıdu 'ş-Şerî'a*, 1. bs. (Kahire, Dâru'l-Kelime, 2010), 13-14-15.

⁴² Ahmed er-Reysûnî, *Medhal Îlâ Mekâsıdu 'ş-Şerî'a*, 25-26.

1.2. İNANÇ EĞİTİMİNDE ÖNCELİKLER

İnanç esaslarının değerlendirilmesinden sonra, şeri gayelerin genel ve özel olanları açıkladık, üzerinde yoğunlaşmamız gereken bütün bu öncelikleri desteklemek, ölçmek ve İslam toplumunda bunları geliştirmek için odak noktalarına ihtiyacımız vardır. İlk olarak sahih amellerin kaynaklandığı sahih inanç... Hak üzerinde sebat ve devamlı olmak...⁴³

Şekil 2 Doğru İnanç ve Doğru İbadet Döngüsü

Doğru bir ibadet, doğru bir ahlak, doğru bir yaşantı için ve tüm gelişim aşamalarını geçerek sağlam bir topluma ulaşmak için bizi ona götüren doğru bir inanca sahip olmamız gerekmektedir. İslami toplum ifadesindeki “İslami kavramı” bu toplumun, kaynağını İslam inancından almış ve onun üzerinde bina edilmiş olduğunu gösterir...⁴⁴

Yeryüzünde türler olarak yaratıldığımız Kur’an’da şöyle ifade edilmektedir: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) *Ey insanlar sizleri bir erkek ve bir kadından yarattık, tanışasınız diye sizleri kabilelere ve halklara ayırdık, sizin en hayırlınız takvaca en üstün olanınızdır, Allah alimdir ve her şeyden haberdardır.* (Hucûrât-13), insanın yeryüzüne halife olarak gönderilmesi ve orayı kalkındırmasının ondan istenmesi, (وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ) *Rabbim meleklere, ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, melekler dediler ki: orada fesat çıkaracak ve*

⁴³ Muhammed Munir el-Gasbân, *el-Menhecu'l-Harekî Li's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 6. bs. (Ürdün, Mektebetu Menâre, 1990), 1: 31.

⁴⁴ Muhammed Kutub, *Hel Nehnu Muslimûn*, 6. bs. (Kahire, Dâru'ş-Şurûk, 2002), 25.

kan dökecek birini mi yaratacaksın, oysa biz seni hamd ile tesbih ve takdis ediyoruz. Allah, benim bildiğimi siz bilemezsiniz dedi. (Bakara-30). Dünya ve âhirette mükafatını alabilmek için bu dünyada çalışma ve gayret gösterme isteğinden bahseden, (يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ) *Ey insan, gerçekten sen, hiç durmaksızın Rabbine doğru bir çaba harcıyıp durmaktasın; sonunda O'na varacaksın.* (İnşikâk, 84/6). Bu dünyanın bize musahhar kıldığını ifade eden, (وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) *Kendinden (bir nimet olarak) göklerde ve yerde olanların tümüne sizin için boyun eğdirdi. Şüphesiz bunda, düşünebilen bir kavim için gerçekten ayetler vardır.* (Câsiye, 45/13). Allah'a ibadet ederek yeryüzünü imar etmeye çağıran ayet, (الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ) *Onlar ki, yeryüzünde kendilerini yerleştirir, iktidar sahibi kılarırsak, dosdoğru namazı kılarlar, zekatı verirler, ma'rufu emrederler, münkerden sakındırırlar. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir.* (Hacc, 22/41),

Allah'ın emirlerini yerine getirmede başarısız olursak, bizden istediği ibadetler gerektiği gibi yerine getirerek şükürümüzü eda edemezsek, geçmiş asırlardaki durumumuzdan da ve şu an ki halimizden de anlaşılacağı üzere sadece zayıf kalırız. Allah ayette bunu bir düstur olarak bize öğretmektedir, (إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا) (بِأَنْفُسِهِمْ) *Allah bir kavme verdiğini, o kavim kendisini bozup değiştirmedikçe değiştirmez,* (Ra'd, 13/11) Bizim yaşadığımız geri kalmışlık, amel noktasında gerekli şeyleri tam olarak yerine getirmedüğümüzden ya da şekilsel ve içi boş olarak yapmamızdan kaynaklanmaktadır. (ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ) *Yaptıklarının bir kısmını tatsınlar diye insanların kendi ellerinin kazandığı şeyler yüzünden karada ve denizde fesat ortaya çıktı. Umulur ki onlar hakka dönerler.* (Rum, 30/41)⁴⁵ Hasan el-Basrî'ye göre iman, bir süslenme ya da temenni etme değildir, asıl iman kalpte yerleşen ve amellerin de onu tasdik ettiği şeydir. Tebliğcilerden birisinin de ifade ettiği gibi, ibadet ebedi saadeti netice veren yakın derecesi bilginin tesis ettiği kalbi bir sevgi, eda edilen bir kulluktur. İslami eğitimin ibadet alanında şu üç yönü olduğundan söz etmemiz mümkündür:

İbadetler (şe'âir) Yönü: Din uygulamalarıyla görünen, sevgiyi yansıtan uygulamalar, insanın Rabbi için yerine getirdiği ibadetlerdir,

⁴⁵ Muhammed Kutub, *Hel Nehnu Muslimûn*, 51-52.

Toplumsal Yönü: Konusu kültür, değerler, gelenekler, görenekler ve sistemlerdir.

Evrensel Yönü: Konusu Müslüman dünyanın, evrenin laboratuvarına girmesini sağlayan, modern çağın “mucizeleri”, “harikalarını”, Allah’ın kudretinin neticesi ve harika masnuatına şahit olan doğa ilimleridir. Bunları öğrenen yeni bireylerin veya yeni nesillerin Allah’a karşı muhabbetini artmakta ve O’na karşı kulluklarını güzelleştirmektedirler.⁴⁶

Diğer taraftan bireyin iki yönü olduğunu düşünüyoruz:

1- İçsel Yönü (Ruhsal, Psikolojik): Beşeri içsel enerjideki ilahi bir sırla, duygularla ve olaylara karşı ruhsal etkilenmeyle ilgilidir. (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) *Sana ruhtan sual ederler, De ki: Ruh Rabbimin emrindedir, size ise ilimden ancak az bir şey verilmiştir. (İsrâ, 17/85).*

2- Zahiri Yönü (Uygulama): Bireyin, çevresiyle ve yaşadığı toplumla ilişkilerinde sergilediği eylemlerdir. Bireyle ilgili olan bu değerlendirme, âlimlerin insan kişiliğiyle ilgili olan düşüncelerinin toplamıdır. Psikoloji alanında ortaya çıkan kişilik kuramları, ister insanın içinde bulunduğu zahiri durumları ele alsın ister onun istekleri, değerleri, hisleri, hissizlikleri arasındaki muhtemel çatışmaları ele alsın veya insanın çevresiyle ilişkilerinde uygulamalarını yönlendirecek birtakım hususiyetleri miras bıraktığını düşünmek olsun, tüm bu nazariyeler insanın yaratılış gerçeğini ihmal etmiştir. Bu, insanın hayata girmesini, doğarak hayattan ayrılmasını, ölmesini ve tekrar dirilmesini ele alan ruhsal yönüdür. Bu; akli, duygusal ve eylemsel tüm psikolojik davranışlarını etkilemektedir. Yaratılıştaki gaye, sadece Allah’a kulluk etmektir. Tüm bu kuramlardan uzak tarafsız bir bakışla insanın eylemlerini inceledim, insanın kendi koşulları dışında eylemlerini ve hareketlerini yönlendirecek bir referansı yoktur, bundan dolayı bu kuramların büyük eksiklikleri bulunmaktadır.⁴⁷

Allah’ın insanları yarattığı fitratın doğası gereği, ibadetlerin tezahürlerinin kişiliği oluşturan şeylerin üzerinde etkisi vardır. Bu ibadetlerin bazen olumlu bazen de olumsuz ilişkileri bulunur;

⁴⁶ Macid ‘Arsân el-Geylânî, *Felsefetu Terbiyeti’l-İslâmiyye*, 1. bs. (Beyrut, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1987), 85-86-87.

⁴⁷ Muhammed Mahrus eş-Şenâvî, *Buhûsun fi’t-Tevcihi’l-İslâmî li’l-İrşâdi ve’l-‘Îlâci’n-Nefsî*, (Kahire, Dâru’l-Garb), (205), 7.

- Kusursuz olarak yerine getirilen ibadetler, genel olarak olumlu davranışları netice verir.

- Tam olarak kusursuz yerine getirilmeyen ibadetler, genel olarak olumsuz davranışları veya en azından kusurları olan davranışları netice verir.

- Olumlu davranışlar, ibadetlerin kusursuz olarak yerine getirildiğini göstermektedir.

- Olumsuz davranışlar, ibadetlerin kusursuz olarak yerine getirilmediğini göstermektedir.

Bu dengelere ve değişkenlere göre namaz ibadetinin günlük olarak tekrarlanmasından dolayı davranışlar üzerinde çok etkisinin olduğu görülmektedir. Etki bakımında daha sonra yılda bir ay, farz kılınan oruç gelmektedir. Davranışlar üzerinde daha az etkisi olan ibadet nisap miktarı kadar zenginlik isteyen zekâttır. Son olarak en az etkisi olan ibadet ömürde bir kere yapılması yeterli mala sahip olan kişiye farz kılınan hacdır.⁴⁸

Bütün bunlar, temel üç ibadetin, kişilik üzerindeki etkilerinin tam olarak kendini göstermesidir, İslam eğitim felsefesi, ibadetlerin her birinde temel üç görünümün tam olması gerektiğinden bahsetmektedir. Onların her biri farklı bir hedefin gerçekleşmesinde pay sahibidir.

- Farzların Görünümü, onun neticesi: Psikolojik denge (Nefsi olgunluk)
- Toplumsal Görünüm, Neticesi: Ameli uygulama
- Evrensel Görünüm, Neticesi: Aklın iknası,

Bu üç görünümünden şunlar çıkarılabilir:

- Nefislerde yakine (kesin bilgi) ulaşma
- Davranışlar ve ilişkilerde istikamet.

Bundan dolayı bu ibadetlerin üç görünümünü ya da yansımalarından birini ihmal etmek, tümünün etkisini ortadan kaldırmakta ve ibadetleri ruhsuz etkisiz hale getirmekte ve sadece boş uygulama ve hareketlere çevirmektedir.⁴⁹

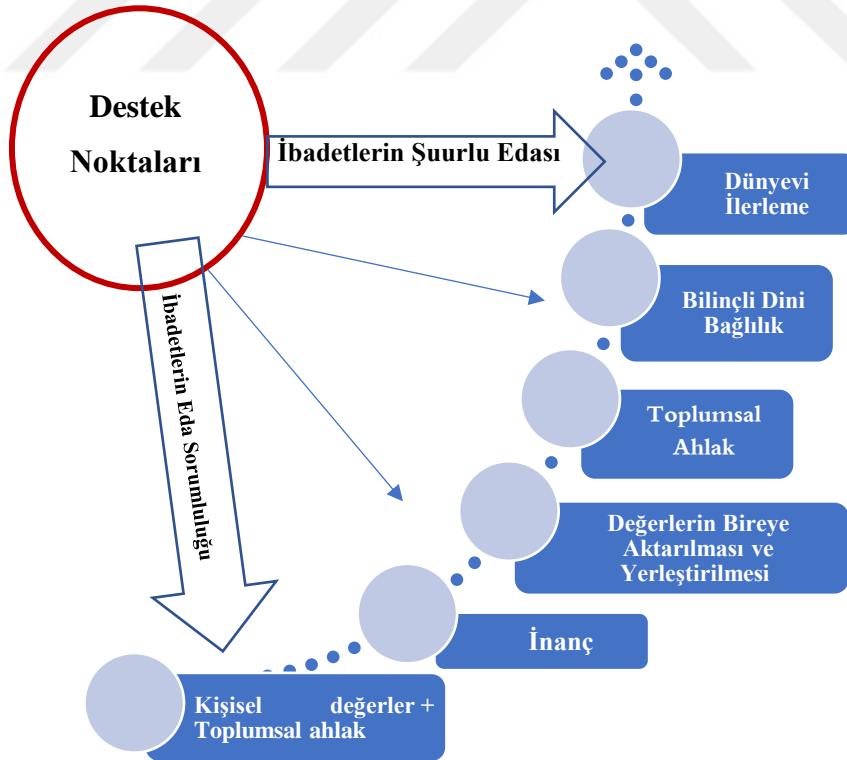
⁴⁸ Üsame Meş'al, "et-Tenâkudu Beyne'l-'İbâdeti ve's-Sulûk", *Mecelletu'l-Beyân*, Londra, Munteda el-İslâmi, (205), 7; Erişim: 23 Ocak 2020, <http://islamport.com/w/amm/Web/135/5079.htm>.

⁴⁹ el-Geylânî, *Felsefetu't-Terbiyye*, 87.

Aktif ve etkili Müslüman, insan olmanın gerekliliklerini yerine getirebilen kişi ve yeryüzünde bulunmamızın esası olan halifelik vazifesini yerine getirendir. Müslüman beşeri yönüyle beraber ve kendisinden beklenen imani sorumluluklarının birbiriyle ilişkileri olan bir bireydir. Bu kıyas sınırlı bir kıyas değildir, ya da sadece belli birtakım ibadetlerle veya ibadetlerin bir yönünü esas alarak yapılan bir kıyaslamada değildir. İbadetler, kişiliğin sadece bir yönünü oluşturmaktadır. İmana dair mevzuların daha kolay anlaşılabilmesi için kişiliğin iki yönü üzerinde durulmaktadır.

Birincisi: İçsel Yönü: Daha çok inanç ve ibadetlerle ilgilidir. Zira inanç ve ibadetler doğrudan kul ile Allah arasındadır, bunda insanların doğrudan bir etkisi söz konusu değildir. İslami kişiliğin varlığını koruyan sistemler bütününe bir parçası olması, onun davranışlarını ve ilişkilerini güzelleştirir.

İkincisi: Dışsal Yönü: Daha çok davranışlar ve ilişkilerle ilgilidir. Davranışlar ve ilişkiler yönü, emirlere bağlılıkla, dini ahlakla ilgilidir. İnsanlardan doğrudan etkilenen eylemlerdir.

Şekil 3 Dini Kişiliğin Dayanak Noktaları

Şekil bireyde ve toplumda dini kişilik verilerinin sıralanışını yansıtmakta, dünyada toplumsal bir kalkınmaya ulaşmak ve ahirette de kurtuluşa ve yükselişe vesile olacak destek noktaları göstermektedir.

Dini kişiliğin öncelikleri şunlardır:

- Marifet (Bilmek)
- Bildiklerimizi Uygulamak
- Tatbik Ettiklerimizi Kavramak

Bu dini kişiliğin destek noktaları temel alındığında ve öncelikler uygulandığında dünyevi başarı ile hedeflere ulaşılacak (Toplu kalkınma ve Dünyada güçlü olma) ve ahirette kurtuluşa (yer ve gök kadar geniş olan cennet) ulaşılacaktır.

1.3. NESİLLERE İMAN EĞİTİMİNİN YÖNTEMLERİ KONUSUNDA SELEFİN UYGULAMALARI

İnanç eğitimi, temeli itibariyle kapsamlı, genel olarak imani konuları ayırmayan ve hayatın her alanında İslam'ı bir bütün olarak ele alan eğitim modelidir. Her eylemde ve davranışta İslam'ın etkisinin olduğunu, bu etkinin sadece ibadetlere hasredilmeyeceğini, eyleme, ahlaka ve yaşanan çevredeki davranışlara yansımaları gerektiği, Müslümanın her an Allah'ın huzurunda olduğunu bilincinde olması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca inanç eğitiminin eylemlere dönüşmeyen inançlarla sınırlandırılmayacağını, ifade edilmektedir.

Hz. Peygamber'in yetiştirdiği ilk Müslümanların kişilikleriyle sonraki asırlarda gelen Müslümanların kişilikleri arasında farkların olması mümkündür, İlk Müslümanlar, İslam ahlakı olarak bahsedilen tüm ahlaklar onlarda vardı, ancak daha sonra gelen Müslümanlarda İslam'ın bazı yönleri ağır basmış ve onda aşırıya kaçmışlardır.

İlk Müslümanlar, alim, zahit, abid, savaşçı, davetçi, cesur, dürüst, hikmetli, fasih, siyasetçi, idareci, zeki ve akıllı Müslümanlardı. Sonraki dönemlerde gelenler ise eğer alim ise savaşçı değildir, savaşçı olsa Allah'ı hakkıyla bilmez, siyasetçiye alim ve hikmetli değildir, böylece sayının çokluğuna rağmen tüm Müslümanlarda olması

gereken özelliklerle örnek İslam kişilikleri yok oldu. Sadece bazı fertlerde bunlara rastlamaktayız, müslümanların sayısına kıyasladığımızda bular oldukça azdır.

Bundan dolayı birini kaybettiği zaman helak olma kıyasına geleceğini, İslam'ın temel ahlaklarını doğru bir şekilde zihinlere yerleştirmemiz gerektiğini kanaatindeyiz.⁵⁰

Bu Müslüman tasavvurunu tekrar insanların zihnine yerleştirmek için İslam esaslarındaki ahlak temellere bakmamız gerekmektedir. Bu ahlaki temeller, İslami kişiliğe yerleştirilmesi istenen yüksek değerlerdir. İncelemelerimiz sırasında tüm İslami ahlak değerlerinin kendisinden çıktığı temel ahlak, Allah'ın Kur'an'da grubu veya taraftarı (hizbi) olarak tanımladığını gördük. Kur'an'daki ifadelerle baktığımızda İslami ahlak olarak tanımladığımız her şey bu sıfatların birine dayanmaktadır. Hizbullah (Allah'ın taraftarı ya da grubu) ifadesi Kur'an'da iki yerde, Maide ve Mücadele surelerinde zikredilmiştir.

Maide suresinde, (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ) عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعْرَءَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ () إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ () وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ *Ey müminler, içinizden kim dininden dönerse bilsin ki, yakında Allah öyle bir grup ortaya çıkaracak ki, Allah onları sevdiği gibi onlar da O'nu severler, bunlar müminlere karşı alçak gönüllü, kafirlere karşı onurlu davranırlar, Allah yolunda cihad ederler, hiç kimsenin yergisinden ve kınamasından çekinmezler. Bu Allah'ın bağışdır, onu dilediğine verir. Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyi bilir () Sizin dostunuz ancak Allah, O'nun peygamberi ve namaz kılan, zekat veren rükua varan müminlerdir. () kim Allah'ı, Peygamberi ve müminleri dost edinirse bilsin ki, galip gelecek olanlar, yalnız Allah'ın tarafını tutanların grubudur. (Maide, 54-55-56).*

Bu ayetlerin hepsinde Hizbullah'ın (Allah'ın taraftarı) kimler olduğu sıralanmış ve ayetin son kısımlarında bunu açıklamıştır. Ayetin ilk kısımlarında dinden dönmelerden, ortalarında bunlara karşı koyanlardan bahsedilmektedir. Bunların galip

⁵⁰ Hevâ, el-İslâm, 324.

gelmesinin hak olduğunu ifade etmekte ve bunların mürtedlerle mücadele eden kimseler olduklarına ve onların Allah'ın taraftarları olduklarından bahsetmektedir.

Mücadele suresinde de Hizbullah ifadesi ayetin sonlarında zikredilmiştir, (لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir kavmi, Allah'a ve peygamberine muhalefete kalkışan kimselerle sevişir bulamazsın; velev ki, o muhalifler, (soyca) babaları ve oğulları, veya kardeşleri veya hısım ve hemşerileri olsun... İşte Allah, böyle (zalim) kimseleri sevmeyen bir kavmin kalblerine imanı yerleştirmiş ve kendilerini yüce katından bir rahmet ile kuvvetlendirmiştir. Onları, (ev ve ağaçları) altından ırmaklar akar cennetlere koyacak, içlerinde ebedî olarak kalacaklardır. Öyle ki, Allah onlardan razı, onlar da (bol ikramlardan dolayı) Allah'dan razı...İşte bunlar, Allah taraftarıdır, (dininin yardımcısıdır). Dikkat edin ki, Allah taraftarı olanlar, gerçekten onlar, zafer bulanlardır (dünya ve ahiret saadetini erenlerdir).⁵¹

Genel anlamda Hizbullah vasfının özelliği, imanda sabit kadem olmaktadır, Allah yolunda cihat, ibadetlerin yerine getirilmesi, küfürden ve küfür ehlinden sakınma, bunlar Kur'an'ın yerleştiği fitri İslami faziletlerdir. Doğrusu İslam dünyası, tarihinde yaşadığı ilk krizler ve daha sonraki dönemlerde yaşananlardan dolayı eski hali üzerinde kalamamıştır. Sadece Kur'an'da güçlü, canlı bir sevk edici olarak kalmıştır. 'Ukbe b. Nafi, Ömer b. Abdulaziz ve İmam Malik gibi örnek şahsiyetlerin Kur'an'a sıkıca sarılmaları, birincisi büyük bir fatih, ikincisi büyük bir halife ve üçüncüsü ise büyük bir fıkıh ekolünün imamıdır. İslam'ın büyük fitri erdemleri bu şahsiyetlerde bir şekilde vücut bulmuştur.⁵²

Bu erdemler, insan kişiliği gücüne büyük bir ivme kazandıran inanç, iman ve ibadete bağlılık, psikolojik istikrar ve açık hedef gibi İslam'ın temel yapısının bir parçası olarak gelmiştir.

Olumlu eylemleri teşvik etmek ve desteklemek ve imani önceliklerin yerleştirilmesi için önemli bir görevdir. Hadise baktığımızda, Kıyamet gününde

⁵¹ Hevâ, *el-İslâm*, 325.

⁵² Malik b. Nebi, *Vuchetu'l- 'Álemu'l-İslâmî*, Çev. Abdussabûr Şahîn, (Dimaşk, Dâru'l-Fikr, 2002), 30

Müslüman kulun ilk hesaba çekileceği beş vakit namaz, tamam olup olmadığına bakılır, eksikleri varsa sünnet ibadetlerinin olup olmadığına bakılır, yaptığı sünnet ibadetler varsa, farz olan ibadetlerden eksik olanlar sünnet ibadetlerle tamamlanır, sonra diğer ibadetlerde de böyle yapılır.⁵³

Diğer bir hadiste, Hz. Peygamber (s.a) Mu‘âz’ı Yemen’e gönderdi, ona dedi ki: *Onları Allahtan başka ilah olmadığına ve benim onun Resulu olduğuma davet et, bunu kabul ettiklerinde ise Allah’ın beş vakit namazı her gün ve gecede farz kıldığını onlara öğret, bunu kabul ettiklerinde ya da uyguladıklarında ise mallarında zenginlerden alınıp fakirlere verilen mallarının zekatlarının onlara farz kıldığını öğret.*⁵⁴

Bu hadisler bazı ibadetlerin kabul olması için olması gereken öncelikler gibidir, diğer ibadetler ise bu ibadetleri kuvvetlendiren ya da destekleyen, imani dereceleri yükselten ve teşvik eden ibadetlerdir. Diğer bir hadiste, Allah şöyle buyurmaktadır: *Kim benim veli kullarımdan birine düşmanlık ederse ona harp ilan ederim, kulum bana bir karış yaklaşması kendisine farz kıldığımı ibadetlerden daha sevimli gelir, kulum bana nafilelerle yaklaşılmaya devam eder ta ki ben onu sevinceye kadar, onu sevdiğimde ise gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olurum, benden bir şey istediğinde ona veririm, benden bir korunma dilediğinde ise onu korurum, mümin kulun nefsi konusundan tereddüt etmem dışında yaptığım hiçbir işte tereddüt etmem, o ölümden hoşlanmaz ben de ona kötülük etmek istemem.*⁵⁵

Resulullah (s.a) gecenin üçte biri geçince kalktı ve şöyle dedi: *Ey insanlar, Allah’ı zikredin Allah’ı zikredin, büyük sarsıntı zamanı (kıyamet) ve peşinden sura üflenecek zaman (râdife) geldi, ölüm beraberindeki şeylerle geldi. Ubeyy şöyle dedi: ey Allah’ın resulü ben sana çokça salâvat getiriyorum, namazlarımda sana ne kadar salavat getireyim? Ne kadar istiyorsan o kadar getir dedi, ben de dörtte biri dedim, istediğin kadardan ne kadar fazla yaparsan senin için hayırlıdır, namazımın yarısında dedim, daha fazla yaparsan senin için daha hayırlı dedi, dedim ki: üçte ikisinde, yine bundan ne kadar fazla yaparsan senin için daha hayırlı dedi. Tüm namazımı sana*

⁵³ Muahmmed b. Yezid el-Kazvîni, *Sunenu İbn Mâce*, Tah. Muhammed Fuad Abudulbaki, (Kahire, Dâru İhyâi Kutubi'l-‘Arabiyye, 1426)1: 458.

⁵⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 3: 261.

⁵⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 11: 340-341.

*salavat ile ayıracağım dedim, bu senin kederin ve günahlarının affı için yeterlidir, dedi.*⁵⁶

Bunlar insanda olması gereken imani dereceleri yükselten ve kuvvetlendiren hadis örnekleridir, bu iman Hz. Peygamber'in, sahabeleri üzerinde yetiştirdiği onların da davranışlarına dâhil ettikleri imandır. Onlar, Hz. Peygamber'in uygulamalarından ya da sünnetinden bir şey konusunda eksik kaldıklarında kaçırdıklarını hemen öğreniyorlardı. Bir sünneti uygulamayı ihmal ettiklerinde hemen yerine getirirlerdi, işte ilk Müslümanlar kendilerinin ve nesillerinin ruhlarına işlesin diye nesillerini ona göre yetiştirdikleri uygulamalar ve davranışlar bunlardı.

Dini uygulamaların nasıl olacağı konusunda bunlar örnek tablolarıdır, bunlar her zaman gelişmeye teşvik eden ve yardımın gelmesini sağlayan eylemlerdir. Güç ve görkem istiyorsak dinimize daha fazla bağlanmamız ve sünneti ihya etmemiz gerekmektedir.

Kur'an'da ve sünnette olan tüm İslam esaslarına fikirsel ve ameli kabuller kökleşmiştir, İslami esaslar, toplumun bireyelerine inancı, toplumun çocuklarına kolayca ulaştırmayı garanti etmektedir. Nitekim İhlas suresi akli inanmayı ya da kabulleri ele alan bir suredir, Kafirun suresi ise ameli kabulleri kapsamaktadır; her iki sure de en kısa surelerdendir. Bu da zihinleri daha açık olan çocuklara daha kolay öğretilmesi için bir işarettir. Hz. Peygamber (s.a) çocuklara çokça önem vermiş onları daima dine davet etmiştir, henüz on yaşını bile geçmemişken Hz. Peygamber'in davetine icabet eden Hz. Ali gibilerin de içerisinde olduğu yeni kuşakları yetiştirmenin yolunun tutmuştur. Onları ziyaret etmiş hasta olanlara gitmiştir ve babaları huzurunda onları dine davet etmiştir. Abdurrezzak *Musannef*'inde şunu rivayet etmektedir: *Hz. Peygamber'in ahlaki kötü olmayan Yahudi çocuk bir komşusu vardı, hastalandı ve Hz. Peygamber sahabeleriyle onu ziyaret etti, ve dedi ki: Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim onun Peygamberi olduğuma şehadet getir. Çocuk babasına baktı babası sustu o da sustu, sonra Allah Resulü onu ikinci ve üçüncü defa dine davet etti, üçüncüsünde babası çocuğa, sana dediklerini de dedi. Çocuk söyleneni tekrarladı, sonra çocuk öldü Yahudiler onu cenazesini kaldırmak istedi, Hz. Peygamber biz ona*

⁵⁶ Muhammed b. İsa b. Sûre et-Tirmîzî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Thk: İbrahim 'Atve 'Avd (Kahire, Matba'atu'l-Bâbi'l-Halebî, 1. bs, 1962), 4: 636.

*sizden daha yakınız dedi, onu yıkadı, kefenledi, koku sürdü, ve namazını kıldı.*⁵⁷ Bu konuda çıkarılması gereken dersler, çocukların ve onların kurtuluşu için dine davet edilmesinin önemidir.

Hz. Peygamber (s.a) öğretileri, erken yaşlarda çocukları dine davet etmekle kalmamış inanç eğitiminde anne seçimi ile başlamıştır. *Kendinize denk olanlarla nikâhlanın*⁵⁸ Çünkü sağ kulağına ezan okumaktan önce gelen ve çocuğun dünyaya gelmesinin ilk adımı aile seçimidir.

Gelecek olan kuşaklara uygun bir üslup oluşturmaya ve onların durumunu takip eden bir kılavuz oluşturmaya çalışmıştır. Onlarla ilgili uygulanması zorunlu olan bazı esaslar konusunda uyarmıştır. Çocukların eğitimi ile alakalı pek çok hadis vardır.⁵⁹ Bu hadisler nesillerin eğitimi konusunda teşvik edici bir başlangıç noktası olma özelliği taşımaktadır.

⁵⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 3: 219; Muhammed Nur Suveyd, *Menhecu't-Terbiyye en-Nebeviyye li't-Tıfl*, 3. bs. (Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 2000) 209.

⁵⁸ El-Kazvîni, *Sunenu İbn Mâce*, 1: 633.

⁵⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 9: 521.

1.4. ARALIKSIZ DEVAM EDEN İNANÇ EĞİTİMİ İLE ULAŞILMAK İSTENEN HEDEFLER

Allah'ın (c.c) insanları yeryüzünde var etmesinin temel sebebi, ona ibadet edip insanın içinde doğuştan var olan halifelik kabiliyetiyle tam anlamıyla yeryüzünün halifesi olmasıdır. Bu konu ile alakalı ayetlerde şöyle buyrulmaktadır: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ) وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ (Zâriyât, 51/56), (الذِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ “Hani, Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamedederek daima seni 35eşbih ve takdis ediyoruz.” Demişler. Allah (c.c) da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti.” (Bakara, 2/30). Peygamberlerin insanlara elçi olarak gönderilmesinin en önemli nedeni, insanın ahlakını düzeltmek ve ahlakın doğru yolda gitmesi için ona yol göstermektir.

Bu mesele ile alakalı Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”⁶⁰ Kur'an'da ise bu konuda şöyle buyrulmaktadır: (كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمُ) (مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ”Nitekim kendi aranızdan, size ayetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir peygamber gönderdik.” (Bakara, 2/151)

Allah katında insanın başarısı, ahlakının düşük ve yüksek olması etrafında dönmektedir. Zira ayette şöyle buyrulmaktadır: (وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّيْتَهَا * فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا قَدْ) (أَفَلَحَ مَنْ زَكَّيْنَاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْنَاهَا “Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırma kurtuluşu ermiştir. Onu kötülüklerle gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır.” (Şems, 91/7-11). Hz. Peygamber (s.a) ise şöyle buyurmuştur: “Sizin bana en sevimliniz ve kıyamet gününde bana en yakın olanınız, ahlakı en güzel olanınızdır! Bana en sevimsiz geleniniz, kıyamet günü de konum olarak benden en uzak bulunacak olanınız; gevezeler, boşboğazlar ve yüksekte atanlardır.” (Orada

⁶⁰ Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Edebü'l-Müfred*, (Dâru's-Sıddîk li'n-Neşr, 1997), 78, Hadis no: 273.

bulunanlardan bazıları): “Ey Allah’ın Resulü! Yüksekten atanlar kimlerdir?” diye sordular. “Onlar kibirlenip büyüklük taslayan kimselerdir!” cevabını verdi.”⁶¹

Güzel ahlakla ilişkili olan ibadetin iki temel şartı vardır. Bu şartlar doğru bir şekilde yerine getirilir ve Allah’ın rızası gözetilerek onun muradı kavranırsa Allah (c.c) kulunu dünyada ve ahirette başarılı kılar. Bu noktada Müslüman, kendisinin Müslüman olarak kalıp öyle devam etmesini sağlayan inancı sayesinde müşriklerden ve kafirlerden ayrılır.⁶² Zira bir ayette şöyle buyrulur: (وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكُتُبُ وَلَا الْإِيمُنُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. 52 (صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ 52) “İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun.” (Şurâ, 42/53)

Müslüman olarak bizlerden istenildiği gibi bu dünyada insanlar tarafından güvenilen bir güç olmanın sebeplerini yerine getirmemiz gerekir. Zira Hz. Musa ile alakalı Hz. Şuayb’ın kızlarından biri (إِنَّ خَيْرَ مَن اسْتَجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ) “Onu ücretle tut. Herhâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır” (Kasas, 22/26) demektedir.

İnsanlar arasında dinin varlığının temel görevi insanların gelişmesine ve faaliyetine yardımcı olmaktır. Toplumda kişinin etkin bir unsur olması için dinin vazifesinin toplum düzeyinde işletilmesi gerekir. Dinin bu vazifesi sadece kişisel eğilimlere indirgenemez. Dinin toplumsal düzeydeki görevi; doğal durumu, medeniyetin belirli bir dönemi ile uyumlu, zamana bağlı ruhsal bir duruma aktaracak değerleri oluşturmayı hedeflemektedir. Bu oluşum insanı, toplumun bir unsuru haline getirir. Belirli zamansal bir süre olan vakti de iş saatleri ile toplumsal bir zamana dönüştürür. Kişisel düzeyde sıradan bir tüketici konumundaki insanın gıdasını sunan toprağı ise üretim çalışmasının şartlarına tâbi olarak toplumsal hayatın birçok ihtiyacını karşılayan teknolojik olarak donatılmış bir alan haline getirir.⁶³

⁶¹ Tirmîzî, *Sünen*, (Mısır: Mektebetü Mustafâ Bâbi’l-Halebî, 1975), 4: 370, Hadis no: 2018; Havvâ, el-İslâm, 294.

⁶² Havvâ, el-İslâm, 292

⁶³ Malik b. Nebi, *Vechetü’l-Alemi’l-İslâmi*, 32.

Toplumun olanaklarını ve zenginliklerini en iyi şekilde kullanacak unsurları barındıran eşsiz din İslam'dır. İslam;

- Müslüman halkın düşüncelerini özgürleştirebilecek eşsiz düşüncedir.
- Müslümanların zihnine ve vicdanlarına işleyecek tek fikirdir.
- İçlerindeki gücü ve ilhamı ortaya çıkaracak her şeydir.⁶⁴

Toplumsal anlamda etkili olacak ve ümmetin arzulanın kalkınmasını sağlayacak yol; şahsi hayatımızın her alanında, ailede ve toplumda İslam'ı canlandırmak, İslamî düşüncüyü yenilemek ve muvahhit bir İslam toplumunu oluşturmaktır.⁶⁵

İslam, insanın kişiliğinin farklı yönleri ile uyumlu olan ihtiyaçlarını karşılayan tek dindir. İslam'ın hitabı içerisinde -Kur'an'da tasvir edildiği ve Hz. Peygamber'in (s.a) hayatında örnekliği yaşandığı gibi- kamil insan, doğa veya dış dünya bir arada ele alınmıştır. Böylece kamil insan ve hayat bütün yönleri ile insanlara anlatılmıştır. Bu çerçevede iman ile kanun, eğitim öğretim ile yönetim birleştirilmiştir. Sonuçta İslam bir hayat nizamı haline gelmiştir.⁶⁶

Rabbimizin bizler için ortaya koyduğu bu düzen, ruhbani veya maddi hayatın gerçeklerinden sıyrılmış bir dinden ibaret değildir. O insanın maddi ve manevi ihtiyaçları arasında denge oluşturan mükemmel ve bütüncül bir dindir. Bu durum bir ayette şöyle özetlenmektedir: (وَأَبْنَعُ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنَ كَمَا) (أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ) *“Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.”* (Kasas, 28/77) Bu sözü günlük hayatın diline aktararak şöyle denilebilir: Bu hayatın sadece iman ve namaza bağlı olmayan bir düzen içerisinde olması gerektiğine inanan kişi onun ilim ve amelle de ilişkili olmasının zorunluluğunu anlar. Dünyaya yönelik geniş bir bakış açısına sahip olan kişi, camiye ve fabrikayı yan yana yapmayı teşvik eder. Toplumun sadece yemek ve eğitim ihtiyacının giderilmesinin insanlar için

⁶⁴ Aliya İzzetbegoviç, *el-İ'lânü'l-İslâmî*, çev. Muhammed Yusuf Ades, 1. bs., (Kahire: Mektebetü İmam Buhârî, 2009), 62.

⁶⁵ Aliya İzzetbegoviç, 61.

⁶⁶ Aliya İzzetbegoviç, 92.

yeterli olmayacağını düşünen kişi toplum hayatının kolaylaştırılmasının ve manevi yükselişi için desteklenmesi gerektiğini bilir. Bu hedeflerden hiçbiri diğeri için feda edilemez. Böyle düşünen bir insan gerçekten İslam'a bağlıdır.⁶⁷

Böyle bir insan, ümmetin bütüncül kalkınmasının temeli olacaktır. Bu kalkınma, kişinin bizzat kendisinden başlayan bir dini uyanışa ihtiyaç duyar. Bu da Müslüman şahsiyetin kişilik yapısında, imanı yücelten hür bir anlayışı inşa etmekle başlar. Böylece fert ve toplum nefsi hastalıklardan korunur, ilerlemeye ve işlerliğe yardım eder, onun eksik ve zayıf yanlarını göz önüne alır. Konuyla ilgili olarak bir hadis rivayetinde şöyle geçmektedir: “Bir gün Ebubekir ile karşılaştım. Bana: Ey Hanzala nasılsın? Dedi. Ben: Hanzala münafık oldu dedim. O: Subhanallah sen ne diyorsun! Dedi. Ben: “Resulullah’ın huzurunda bulunuyoruz. O bize cenneti ve cehennemi hatırlatıyor, sanki (cenneti ve cehennemi) gözlerimizle görüyoruz. Fakat O’nun huzurundan çıkınca, hanımlarımızla, çocuklarımızla meşgul oluyoruz. Onların işleri ile meşgul oluyoruz. Çok (şeyi) unutuyoruz.” (Bunun üzerine) Ebubekir (r.a) şöyle dedi: “Vallahi bizim durumumuzda bunun (söylediklerine) benzemektedir.” (Hanzala (r.a) anlatmaya devam ederek): “Ben ve Ebubekir (Resulullah’a) gittik. Nihayet Resulullah’ın huzuruna vardık. Hemen ben, Hanzala münafık oldu. Ey Allah’ın Resülü dedim. Resulullah (s.a) bunun üzerine: “O nasıl söz dedi. Ben de şöyle dedim: “Ey Allah’ın Resülü! Senin huzurundayken bize cehennemi cenneti hatırlatıyorsun. Sanki gözlerimizle görüyoruz. Fakat huzurundan çıkınca, eşlerimizle çocuklarımızla meşgul oluyor, mesleğimizi icra ediyoruz. Çok (şeyi) unutuyoruz.” Bunun üzerine Resulullah (s.a) şöyle buyurdu: “Nefsim kudreti elinde olana yemin olsun ki: Huzurumda bulunduğunuz hal üzere hatırlamaya devam etseydiniz. Melekler (evlerinizde) döşekleriniz üzerinde ve yollarda sizinle musâfaha ederlerdi. Fakat ey Hanzala, bazen ibadetle bazen de dünya işleriyle uğraşınız, yeter” diye üç defa tekrarladı.⁶⁸ Bu hadis, Müslümanlara motivasyon veren, onların inancını tazeleyen, imanî bakımdan zayıf düşülen anların üstesinden gelme gücü veren kuvvetli bir teşvik olması sebebiyle bazı zamanlar için bir çıkış kapısı olarak görülebilir.

Eğer bizler Müslüman olarak gerçek bir İslâmî kalkınma istiyorsak İslam devletlerinin dini ahlaka ait kavramlara bağlı kalması ve onları yüceltmesi gerekir. İşte

⁶⁷ Aliya İzzetbegoviç, 93.

⁶⁸ Nevevî, *el-Minhâc fi Şerhi Sahîhi'l-Müslim b. Haccâc*, 1610, Hadis no: 2750.

bu, İslam'ın mükemmel bir sistem olarak anlaşılmasının ilk sonucu olur. Geri kalan üç nokta ise şöyle özetlenebilir⁶⁹:

- Müslümanın, İslami olmadığı iddiası ile dünyayı daha sistemli ve daha yaşanabilir kılan hiçbir şeyi reddetmesi mümkün değildir.

- Çözümün İslam'a uygun olması için en üst derecede denkliği ve en yüksek insanlığı aynı anda barındırması gerekir.

- İslam iki yönlü yapısıyla mitolojiden sıyrılmış bir din ve körü körüne inkardan uzaklaşmış bir ilim ile insanları müjdeliyor. Böylece her ırk ile renkteki insanın ilgisini çekmek mümkündür.⁷⁰

Kısaca; Allah'a kulluk anlamında araştırmacı insanın inşası, inanç eğitimi ile gerçekleştirilebilir. Yeryüzünde halifeliğin gereklilikleri ile donanımlı kişi, dünya ve ahireti kazanmak için yeryüzünde İslam'ı gerçek anlamda güçlendirmeye kadirdir.

⁶⁹ Aliya İzzetbegoviç, 94, 95.

⁷⁰ Aliya İzzetbegoviç, 95.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE SURIYE TOPLUMLARI ARASINDA KARŞILAŞTIRMALI İNCELEME

2.1. ANKET SORULARI VE PLANI

İman konuları etrafında çalışmada karşılaşılan faktörler şunlardan oluşmaktadır:

1- İnanç (Ruhun içerisinde gizlenmiş, imanın içselleşmiş görünümüdür.)

2- İbadet (Kul ile Rabbi arasındaki münasebetin görünümüdür.)

3- Davranış (Kul ile ona denk olan biri arasındaki münasebetin görünümüdür.)

Ayrıca İslam dininde yukarıda geçen bu faktörleri güçlendiren temel değerlerde bulunmaktadır. Bunlar:

1-Tevhid Değeri

2- Dine Bağlılığın Değeri

3- Farkındalık ve Daimi Odaklanma (Allah'ın rızasını gözetme)

Bütün bunların yanında, imanî şuuru yükseltmek için iki alemde (dünya ve ahiret) hayırlı ve kötü durumları kavrayacak bir akıl gerekmektedir.

Anketteki bütün sorular önceki başlıklardaki nazari çerçevede yer alan bu faktörler göze alınarak seçilmiştir. Kırk soru en iyi şekilde planlanmış ve bunlar dini ilimler, psikoloji ve istatistik gibi farklı alanlarda ihtisasa sahip bir grup uzmana sunulmuştur. Doğru bir sonuca ulaşmak için ifade edilen görüşlere uygun düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca anketin uygulaması için üniversitede lisansüstü araştırmaları alanıyla ilgilenen sosyal bilimler bölümünden resmi muvafakat alınmıştır.

Böylece anket örneğinin hazırlanması aşağıda geçen linkteki örneğe ve “Google” örneğine uygun olarak hazırlanmıştır:

<https://forms.gle/rkQ5w6wyJPmyMGBX7>

Evrak Tarih ve Sayısı: 02/09/2019-E.36192

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Sayı : 76244175-752.01.01
Konu : Etik Kurul Kararı

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cüneyt GÖKÇE
Öğretim Üyesi

Kurulumuzun 28.08.2019 tarihli oturumunda "Yeni Kuşaklar İçin İman Eğitimi Sorunu: Türkiye-Suriye Toplulukları Bağlamında Karşılaştırmalı Araştırma" konulu projeniz ile ilgili kurulumuzun 2019/50 numaralı kararı ekte sunulmuştur.

Gereğini bilgilerinize rica ederim.

e-İmzadır
Doç. Dr. Mahmut KAYA
Kurul Başkanı

Ek: Etik Kurulu Kararı (1 adet)

Evrakı Doğrulamak İçin : https://sbys.harran.edu.tr/evrak/Validas_Doc.aspx?V=BEA54F77Y

Adres:Harran Üniversitesi Rektörlüğü Yenişehir Yolu/63100 Halilpaşa/Şanlıurfa
Telefon:0414 318 3000 Faks:0414 318 3190
Elektronik Ağı:<http://www.harran.edu.tr>

Bilgi İçin: Mutlak İBDFCI
Uyruğu: Sekreter

Anket; Arapça ve Türkçe olarak aşağıda geçen şu örnek sorulara göre hazırlanmıştır:

ANKET

YENİ KUŞAKLAR İÇİN İMAN EĞİTİMİ SORUNU:

TÜRKİYE-SURİYE TOPLUMLARI BAĞLAMINDA

KARŞILAŞTIRMALI ARAŞTIRMA

Önsöz

Sayın ankete katılanlar:

Benim adım Mohamad Jlelati. Harran Üniversitesi'nde yüksek Lisans yapıyorum. "Yeni Kuşaklar için İman Eğitimi /Türkiye-Suriye Topluları Bağlamında Karşılaştırmalı Araştırma/" başlığında bir tez üzerinde çalışıyorum. Bu çalışma Gaziantep'te yaşayan bazı Türk ve Suriyelileri hedefleyerek her iki toplumun iman temelleri arasında karşılaştırma yapmaya ve onların bu temellerle ilgili bilinç ve farkındalığını ölçmeye yönelik bir çalışmadır.

- Bu ankete katılmak yaklaşık 10 dakikanızı alacaktır.
- Ankete katılmak için isminizi paylaşmak zorunda değilsiniz.
- Ankete katılmaya karar verdiğiniz takdirde sizden mümkün olduğu kadar dürüstçe cevap vermenizi rica ederiz.

مقدمة الاستبيان

السادة المشاركين في الاستبيان:

أنا محمد جليلاتي طالب ماجستير في جامعة حران أقوم بالتحضير لرسالة ماجستير تحت عنوان التربية الإيمانية للأجيال /دراسة مقارنة بين المجتمع التركي والسوري/".

وهو بحث لدراسة الأساسيات الإيمانية للمجتمعين من حيث المقارنة بالأصل مع محاولة قياس درجة الوعي، والإدراك، والتعاطي معها في كلا المجتمعين السوري والتركي، من خلال استهداف عينة من الأتراك، والسوريين المقيمين في مدينة غازي عنتاب.

- إن المشاركة في هذا الاستبيان يحتاج إلى 10 دقائق من وقتك.
- في هذا الاستبيان أنت غير مطالب بمشاركة اسمك.
- في حال اتخاذك قراراً بالمشاركة في هذا الاستبيان الرجاء الإجابة بأكبر قدر من الدقة، والمصداقية.

ANKET

الاستبيان

KİŞİSEL BİLGİLER:

المعلومات الشخصية

Yaşınız	
سنة الميلاد	
Cinsiyeti	Erkek–Kadın
الجنس	ذكر أنثى
Eğitim Durumu	Yazma okuma– ilkokul –ortaokul – lise – üniversite – üniversite üstü
المستوى التعليمي وبلد الدراسة	خيارات: قراءة كتابة – ابتدائي – إعدادي -ثانوي – جامعي – ماجستير -دكتوراه
Eğitim Gördüğünüz Ülke	
التخصص العلمي إن وجد	
Medeni Durumu	Bekar–nişanlı–evli–dul(eşiölmüş)–dul(eşinden boşanmış)
الحالة الاجتماعية	خيارات: أعزب – مخطوب – متزوج – مطلق – أرمل
Vatandaşı Olduğunuz Ülke	Suriyeli – Türk

الجنسية	سوري تركي
Doğduğunuz Şehir	
مدينة التولد	
İkamet Ettiğiniz Şehir	
مدينة الإقامة الحالية	
Tercih Edilen Anket Dili	
اللغة المفضلة لاستخدام الاستبيان	

A	SORU	YANIT				
		KESİNLİ KLE KATILY ORUM	KATILY ORUM	NET BİR FİKRİM YOK	KATILM IYORUM	HİÇ KATIL MIYOR UM
	السؤال	الإجابة				
		موافق بشدة	موافق	لدي ليس محدد رأيي واضح	موافق غير	غير موافق بشدة
1	Camide cemaat namazının sürekli kılınmasını önemli ve gerekli buluyorum					

	صلاة الجماعة في المسجد أجد أنها امر مهم ومطلوب دائماً					
2	ZAMANINDA NAMAZ KILMAYA ÇEVREMDE ÖNEM VERLİLİYOR					
	وقتها على الصلاة اليومية الأعمال أولوية لدي					
3	ÇEVREMDEKİ İNSANLAR (AİLE ،KOMŞU ، İŞ ORTAMI) İBADETLERİ (NAMAZ ، ORUÇ ،ZEKÂT ، HAC...) YERİNE GETİRMEYİ ÖNEMLİ BULUR VE DÜZENLİ BİR ŞEKİLDE YAPAR					

	<p>أداء العبادات (الصلاة، الصيام، الزكاة، الحج.....) أمر مهم وأساسي ومنتظم في المجتمع المحيط بي - الجيران - (الأسرة العمل)</p>					
4	<p>AŞAĞIDAKİ İFADEYE NE KADAR KATILIYORSUN UZ? “ÖLÜM İKİ BÜTÜNLEŞİK AŞAMAYI (DÜNYA VE AHİRET) AYIRAN BİR ANDIR”</p>					
	<p>هي الموت أن اعتبر بين فاصلة لحظة متكاملين مرحلتين (والآخرة الدنيا)</p>					
5	<p>İSLAM‘IN TEK DOĞRU DİN OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYORU M</p>					

	الصحيح الدين أن اعتقد الإسلام هو حالياً الوحيد					
6	Faiz ile iş yapmamak çevremizde (ailem- komşularım - işim)özen gösterilen şeylerdendir					
	عدم التعامل بالربا أمر مراعى في مجتمعي المحيط (أسرتي جيرانى عملي)					
7	HAYATI VE İNSANLARIN İLİŞKİLERİNİ DÜZENLEYEN KURALLARA UYMANIN SADECE ÖRFLERDEN DEĞİL ،AYNI ZAMANDA DİNDEN OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYORU M					

	<p>بالقوانين الالتزام أن أجد للحياة الناظمة بين العامة والأخلاقيات الدين من هي الناس من عرف فقط وليست الأعراف</p>					
8	<p>DİNİ İLKELER; BENİM DAVRANIŞLARI MDA , HEDEFLERİMD E VE HEDEFLERİME ULAŞMAK İÇİN BAŞVURDUĞU M YOLLARDA REHBERİMDİR</p>					
	<p>هي الدينية المبادئ تعتبر سلوكي في لي مرشد لجميع ووسائله وأهدافي حياتي</p>					

9	İŞTE YÖNETİCİNİN GÖZETİMİNE VE İŞ ARKADAŞLARI MIN İŞLERİ AKSATMALARI NA BAKMAKSIZIN BANA VERİLEN GÖREVLERİ YERİNE GETİRİRİM					
	التزم بالمهام المطلوبة مني في عملي بغض النظر عن رقابة مديري وتقاعس زملائي بالعمل عن عملهم					
10	CADDENİN ARABALARDA N VE YAYALARDAN BOŞALMASINA RAĞMEN KIRMIZI İŞIKTA DURURUM					

	التزم بالوقوف على إشارة المرور الحمراء بالرغم من خلو الشارع من السيارات والمارة					
11	SINAVDA SORULARIN ZOR OLMASINA VE GÖZETMENLER İN DİKKATSİZ OLMASINA RAĞMEN BAŞKALARIND AN KOPYA ÇEKMEM					
	موقف في أكون عندما نقل بعدم التزم اختبار الأخرين من المعلومات صعوبة من بالرغم وتهاون الأسئلة المراقبين					
12	ARA SIRA YAŞADIĞIM HAYAT STRESİNE RAĞMEN İNSANLARI HEP GÜLER YÜZLE KARŞILARIM					

	بالرغم مما أعانيه في بعض الأوقات من ضغوط الحياة التزم بمقابلة الناس بوجه طلق بشوش					
13	GÖREVLERİMİ EN İYİ ŞEKİLDE YERİNE GETİRİRİM VE SÖZLERİMDE DURURUM					
	التزم بالحفاظ على دقة مواعيدي وأداء مهامي بشكل متقن					
B	AŞAĞIDAKİ İŞLERİNİZ ÇAKIŞIRSA ÖNCE HANGİSİNİ YAPARSINIZ? (ÖNCELİK VERDİĞİNİZ İŞİ 1 RAKAMININ ALTINA ، SONRAKİ GELEN İŞİ İSE 2 RAKAMININ ALTINA YAZINIZ)		1 ÖNCE YAPARIM		2 SONRA YAPARIM	
	عند تعارض أحد الأمرين التاليين فإني أفضل أن أقوم بـ: واحد رقم عند أضعه أولاً اختاره (ما اثنين) رقم عند يليه وما		1 أفعال أولاً		2 أفعال ثانياً	

1	<p>–DUHA NAMAZINI KILMAK</p> <p>– BİR RANDEVUYA UYMAK</p>		
	<p>أ- أدائي لسنة صلاة الضحى</p> <p>ب-وفاء بموعد تحدد</p>		
2	<p>BİR MİKTAR PARANIZ OLSA PARAYI ÖNCE HANGİSİNE HARCARSINIZ?</p> <p>A. –BİR BORCUNUZU KAPATMAK</p> <p>B. –HAC FARİZASINI YERİNE GETİRMEK</p>		
	<p>لدي مال يكفيني:</p> <p>أ- إمالوفاء الدين</p> <p>ب- أو حج الفريضة</p>		
3	<p>EVE GİTTİĞİNİZDE KENDİNİZİ İKİ SEÇENEK ARASINDA BULDUNUZ. ÖNCE NE YAPARSINIZ?</p> <p>A. –YEMEK YEMEK</p> <p>B. –ZAMANINDA NAMAZ KILMAK</p>		

	<p>دخلت المنزل فخيرت بين:</p> <p>أ- الصلاة ضمن الوقت</p> <p>ب- ووجود الطعام</p>		
4	<p>–İNSANLARA YARDIM ETMEK</p> <p>–EV İHTİYAÇLARI İÇİN ALIŞVERİŞ YAPMAK</p>		
	<p>مساعدة الناس</p> <p>تسوق حاجيات المنزل</p>		
5	<p>İŞ YERİMDE ÇALIŞIRKEN VE İLGİLENMEM GEREKEN MÜŞTERİLER VARKEN EZAN OKUNDU ، ÖNCE NE YAPARSINIZ?</p> <p>–FARZ NAMAZI KILMAK</p> <p>–MÜŞTERİLERLE İLGİLENMEK</p>		
	<p>"أذن لصلاة الفريضة وأنا في مكان عملي وعندني زبائن عليّ الاهتمام بهم أيهما أقدم علي الآخر؟"</p> <p>فريضة الصلاة.</p> <p>قضاء حوائج زبائن.</p>		

C	AŞAĞIDAKİLER DEN HANGİSİNE NE SEBEPLE UYUYORSUNUZ?	ÇÜNKÜ TOPLUM UMA AYKIRI BİR DAVRANIŞTIR	ÇÜNKÜ DİNEN CAİZ DEĞİLDİR	ÇÜNKÜ SAĞLIĞA ZARARLIDIR	NET BİR CEVABI M YOK	DİĞER (BELİRLİYİNİZ)
	التالية بالأمر التزم بسبب	مخالف أمر لمجتمعي	كونها محرمة في ديني	بسبب ضررها الصحي	ليس لدي إجابة محددة	
1	ALKOLDEN UZAK DURMAK					
	عن بالابتعاد التزم لأنها المسكرات					
2	ZİNA'DAN UZAK DURMAK					
	الزنا عن بالابتعاد التزم لأنه					
3	SİĞARA İÇMEKTEN KAÇINMAK					
	التزم بالامتناع عند التدخين لأنه					

4	YABANCI KADINLARLA TOKALAŞMAM AK					
	مصافحة بعدم التزم ذلك لأن الأجنبية المرأة					
D	AŞAĞIDAKİ DURUMLARDAN HER BİRİNDE KİME BAŞVURUSUNUZ?					
	في كل أمر من الأمور التالية احتاج للرجوع إلى:					
	BİRİNE BAŞVUR MAYA GEREK BULMU YORUM	HİÇ KİMSEY E	KİME BAŞVUR ACAĞIM I BİLMİY ORUM	YAKIN BİR CAMİNİ N İMAMIN A	HEM DİNLE HEM KONU YLA İLGİLİ BİLGİLİ BİR UZMAN A	
	داعي أجد لا	أحد لا	لمن اعلم لا ارجع بالموضوع	إمام المسجد القريب	ابحث عن مع لديه علم شرعي وتخصص علمي بالمسألة	

1	YENİ BİR MALİ İŞLEMİM OLDUĞU ZAMAN					
	مالية معاملة حدوث عند لدي جديدة					
2	FİKRİ BİR ŞÜPHEYLE KARŞILAŞTIĞI MDA					
	شبهة تعترضني عندما فكرية					
3	SOSYAL BİR MESELEM OLDUĞUNDA					
	قضية تطرأ عندما لدي اجتماعية					
E	AŞAĞIDAKİ LİSTELENENLER SEÇENEKLERDEN HANGİSİNE AİTTİR?					
	بالنسبة لي تعتبر الأمور المذكورة في الأسفل من:					
		DİNİ VAZİFEL ERDEND İR	ADETTE NDİR	YASAY A UYMAK TANDIR	BİLMİY ORUM	

		جزء من واجبي الديني	عادة من العادات	التزام قانوني	لا اعلم
1	KOMŞULARA İYİ DAVRANMAK				
2	هو الجيران مع التعامل حسن				
3	TRAFİK KURALLARINA UYMAK				
4	الالتزام بقوانين السير هو				
5	YOL TEMİZLİĞİNE DİKKAT ETMEK				
6	هو الطريق بنظافة الاهتمام				
7	KAPALI ALANLARDA SİGARA İÇMEMEK (TOPLU TAŞIMA ARAÇLARI GİBİ)				
8	اجتماع أماكن في التدخين عن الامتناع هو (النقل وسائل مثال) المغلقة الناس				
9	GIYBET ETMEMEK				
10	عدم التحدث على الغير في غيابه هو				
11	TİCARİ İŞLEMLERDE DÜRÜST OLMAK				
12	التجارية المعاملة في والأمانة الصدق هو				

13	SİĞARA İÇMEMEK				
14	عدم التدخين هو				
15	KADIN VÜCUDUNU KAPATAN KIYAFET				
16	هو المرأة لجسد الساتر اللباس				
17	İNSANLARA GÜLÜMSEMEK				
18	التبسم والبشاشة في وجوه الناس هو				
F	KENDİLİĞİNDEN VE OTOMATİK OLARAK YAPTIĞINIZ ŞEYLER...				
	أمور أفعالها بشكل عفوي لا شعوري				
1	OLAY – TEKRARLANAN İFADE VEYA DAVRANIŞ	YAPMA SIKLIĞI			
		نمط تكراره			
		HER ZAMAN YAPARI M	BAZEN YAPARI M (HATIRL ADIĞIM DA)	HİÇ YAPMA M	YAPARI M VE SÖZÜN VEYA DAVRA NIŞIN FAYDA SININ FARKIN DAYIM

	العمل	دائماً	أحياناً (حين اذكر)	مطلقاً (لا افعل)	افعل وانا واعي قاصد للفعل وفائدته
2	HER İŞE BESMELE İLE BAŞLAMAK				
	عمل كل بداية في التسمية				
3	İÇİNDE BULUNDUĞUM HER HALDE HAMD VE ŞÜKRETMEK				
	فيه أنا حال كل في الله حمد				
4	BİRİYLE KARŞILAŞTIĞMDA SELAMLA BAŞLAMAK				
	شخص أي مقابلة عند السلام البدء				
5	HASBUNALLAH VE NİMEL VEKİL DEMEK				
	الوكيل ونعم الله حسبنا قول				
6	ŞÜKÜR SECDESİ YAPMAK				
	الشكر سجود				

2.2. ANKETİN YÖNTEMİ VE UYGULAMA USULÜ

Anket, araştırmanın hedeflenen sonuca ulaşması noktasında yardımcı olması için tasarlandı. Ulaşılmak istenilen sonuç; imanî hedeflerini kavrayan ve onlara ulaşmak için ilerleyen bilinçli bir topluma ulaşmanın öncelikli adımlarını belirleyerek dini ve dünyevi ilerleyişi engelleyen gelişi güzel dini hareketlerden kurtulmaktır. Anketin hedefi ise önem verilmesi gereken temel esaslara (ibadetler, inançlar ve muameleler) dayanarak inanç etkileşimindeki güçlü ve zayıf noktaları belirlemektir.

Anket şu üç varsayımı içermektedir:

1- İnsanlar, genelde cinsiyetine, yaşına, eğitim seviyesine ve ırkına bağlı olarak farklı dini anlayışa sahiptir.

2- Temel inanç bilgisine sahip insanlar, inancın kısımlarının mantıkî ayrımlarını ve amaçlarını bilmeseler bile, genel olarak açık bir şekilde inancın kısımlarını dikkate alabilirler.

3- İmanın; imana dayalı gerekliliklerden ortaya çıkan ibadetler ve davranışların iç ve dış bağlantıları açısından birbirinden tamamen ayrı olmayan iki yönü vardır. Aşağıda, anket sorularının tümünde bu iki yönün kıyaslamasına göz gezdirilecek ve sorular anahtar tabloya göre bölümlere ayrılacaktır:

Renkler İçin Anahtar Tablo	
Bu sorular bireyin inanç ve ibadet durumunu ile alakalıdır. Bununla beraber bu sorular içselleşmiş iman durumunu ölçmek içindir.	A grubunda 1'den 5'e kadar olan soruların hepsi bu renktir.
Bu sorular bireyin davranış ve uygulamalarıyla ilgilidir. Dışa akseden inanç durumunu ölçmektedir.	A grubu sorularda 6 dan 13'e kadar olanların hepsi bu renktir. Ayrıca C-D-E-F grubu sorularda bu renktir.
B soru grubu imanın iç ve dış taraflarını beraber içerir. Bu sorular imanî önceliklerin, onların sıralarının ve aralarındaki üstün olanların anlaşılma seviyesini ölçer.	B grubu sorular beyaz renktedir.

<p>Bu soru grubu düşünce önceliğine uygun olarak aşağıdaki gibi bir şeyi birinci veya ikinci sırada yapma şikkını sunar:</p> <p>1- b sonra a</p> <p>2- a sonra b</p> <p>3- b sonra a</p> <p>4- a sonra b</p>	
--	--

Tablo 1 Ankette Geçen Sorularda Bulunan Renkleri Açıklamak İçin Anahtar Tablo

Geçen varsayımlara göre araştırmanın şu soruların cevabını ortaya koyması gerekir:

1- Eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet, uyruk, medeni durum gibi hususların iman üzerindeki etkisinin boyutu, bunların dini bilgi ve anlayış üzerindeki etkisi ve buradan ortaya çıkan bağlılığın niteliği. Bunların sonuçlarına göre ankete katılanlar arasında cinsiyete, yaşa ve eğitim seviyesine göre bir karşılaştırma yapmamız gerekecektir.

2- Burada Suriye ve Türkiye toplumları arasında dini öncelikler ile dini etkileşim konusunda bir fark var mıdır? İki toplum arasında kısa bir karşılaştırmaya ihtiyaç duyulacaktır.

3- Her toplumun içerisinde onu diğerinden ayıran inanç etkileşim tarzı ve dini bağlılık şekli vardır. Bu durum desteklenmeye ihtiyaç duyan güç noktalarını ortaya çıkarır. Diğer noktalar ise toplumdaki imanî uygulamanın geliştirilmeye ve güzelleştirilmeye muhtaç olduğunu durumlarıdır. Bu konuda tek başlarına Suriye ve Türkiye toplumları içerisinde cinsiyet, yaş ve ilmi seviye farkları dikkate alınarak bir karşılaştırma yapmamız gerekir.

4- Hedef kitle şu gruplara ayrılarak bölüştürülmeye çalışılacaktır:

Ortalama olarak %50'si Türklerden %50'si Suriyelilerden, %50'si erkeklerden %50'si kadınlardan oluşan asgari 200 kişiye ulaşılmaya çalışılacaktır. Bu

kişilerin %50'sinin 20-35 yaşları aralığında, %30'nun 35-50 yaş aralığında %20'sinin ise 50 yaş üstü kişilerden olmasına dikkat edilecektir.

5- Seçilen araştırma grubundaki kişiler, eğitim seviyesi düşük kişilere anket uygulamanın zorluğundan dolayı orta ve üst düzey eğitim seviyesine sahip kişilerdir.

2.3. ANKET SONUÇLARI

Anket, planlaması bittikten sonra dini ilimler, eğitim, psikoloji ve istatistik alanlarında farklı uzmanlara sunuldu. Önceki örnek üzerinde devam edildi. Anket hakkında üniversiteden uygun olduğuna dair ve muvafakat kararı alındı. Anket, iç tutarlılığı sağlamak için belirli test uygulamalarının seçimi ve uyumluluğu konusunda istatistik uzmanlarına danışılarak hazırlanmıştır. Sonra anket, test örneği olarak 12 kişiye sunulmuştur. Ankette Alpha Cronbach katsayı ölçümü (anket sisteminin en iyi bilinen güvenilirlik ölçülerinden biri) kullanılmıştır. Bu uygulama sorulara verilen cevaplar arasındaki irtibatın hesaplanmasına dayanmaktadır. İstatistiksel analizde kullanılan program SPSS v25'dir. Bu araştırmanın verilerini analiz etmek için bir dizi uygun istatistiksel test kullanılmıştır. Anketin istenen sonuçlara ulaşmasını sağlayan varsayımlar test edilmiştir. Sonuç olarak şu testler ortaya çıkmıştır:

1- Anket sorularının uyumluluk derecesini ve çalışmanın değişkenliklerini ölçmek için Alpha Cronbach testi. Anket sorularının hepsine Alpha Cronbach katsayısı hesabı uygulanmaktadır.

2- Independent-samples t-test (bağımsız örnekler t-testi):

Bu teste iki farklı grubun ortalamaları arasında karşılaştırma yapılmaktadır.

Anket şablonunda küçük bazı düzenlemeler değiştirilmiştir. Neticede şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Güvenilirlik İstatistiği

Cronbach's Alpha	Öge Sayısı
.728	49

Tablo 2 Güvenilirlik İstatistiği Tablosu

Tekrarlar ve Yüzdeler:

Aşağıdaki tabloda oranlar bulunmaktadır. Bu oranlar her soru için ayrı ayrı yer almaktadır. (Yani ilk sütun her cevabın sıklığını, ikinci sütun ise Suriyelilerin ve Türklerin toplam yüzdesini ifade etmektedir).

Cinsiyet	Sayı	Yüzdeler
Erkek	98	48.3
Kadın	105	51.7
Toplam	203	100.0

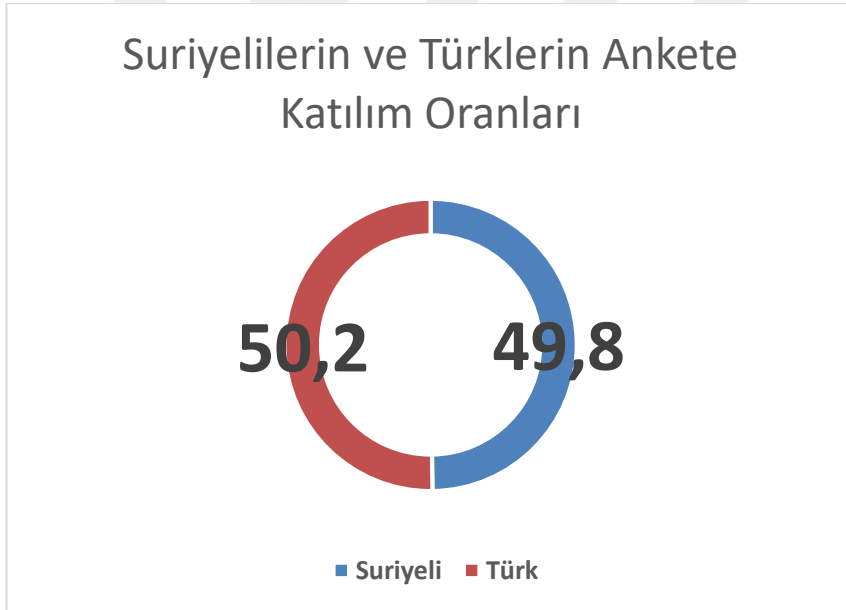
Eğitim Seviyesi	Sayı	Yüzdeler
Okumayı Bilen	2	1.0
İlkokul Mezunu	5	2.5
Orta Okul Mezunu	10	4.9
Lise Mezunu	26	12.8
Üniversite Mezunu	146	71.9
Yüksek Lisans Mezunu	14	6.9
Toplam	203	100.0

Medeni Durumu	Sayı	Yüzdeler
Bekar	111	54.7
Nişanlı	2	1.0
Evli	83	40.9
Boşanmış	3	1.5

Dul	4	2.0
Toplam	203	100.0
Uyruğu		
Suriyeli	Sayı	Yüzdelik
Suriyeli	101	49.8
Türk	102	50.2
Toplam	203	100.0

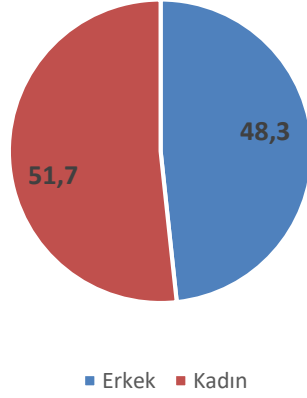
Tablo 3 Ankete Katılanlara Dair Sayılar ve Oranlar

Ankette yer alan yüzdeler ve istatistikler şu şekildedir:

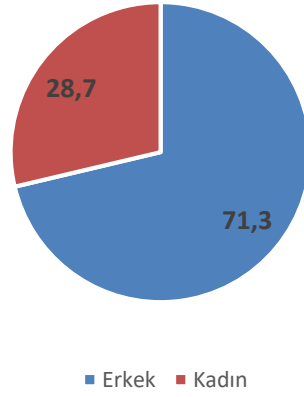
Şekil 4 Suriyelilerin ve Türklerin Ankete Katılım Oranları

Erkek ve Kadın Katılımcılar Arasındaki Toplam Oranlar

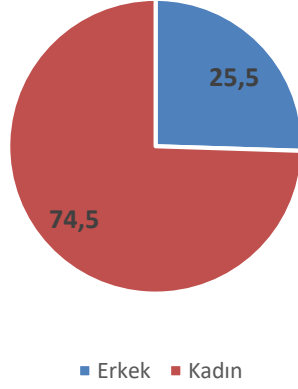
Şekil 5 Ankete Katılan Erkek ve Kadın Arasındaki Toplam Oranlar

Ankete Katılan Suriyelilerin Kadın- Erkek Oranı

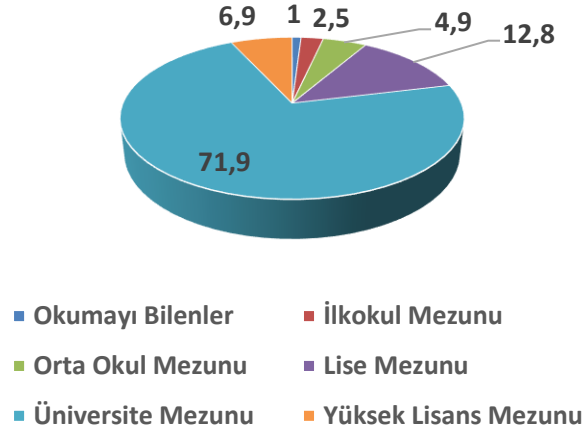
Şekil 6 Ankete Katılan Suriyelilerin Kadın-Erkek Oranı

Ankete Katılan Türklerin Kadın- Erkek Oranı

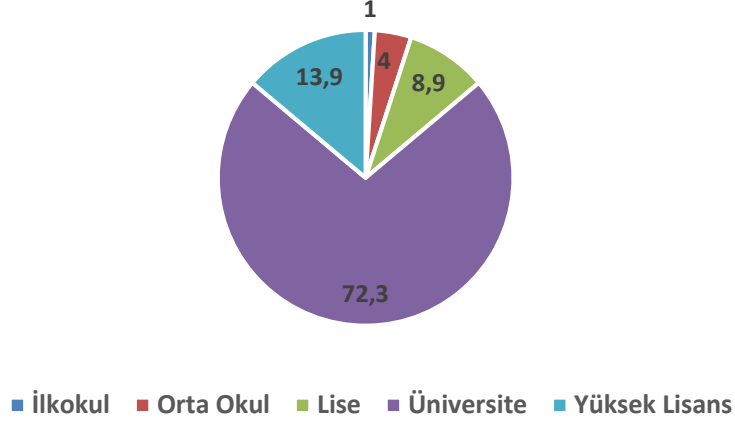
Şekil 7 Ankete Katılan Türklerin Kadın-Erkek Oranı

Katılımcıların Genel Eğitim Seviyesi Yüzdesi

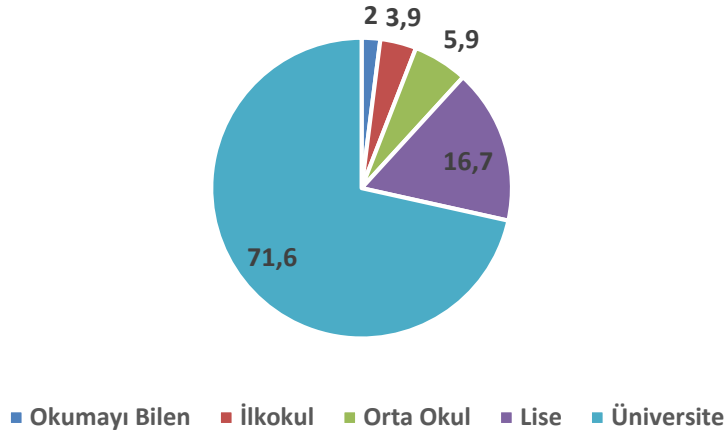
Şekil 8 Katılımcıların Genel Eğitim Seviyesi Yüzdesi

Ankete Katılan Suriyelilerin Genel Eğitim Seviyesi Yüzdesi

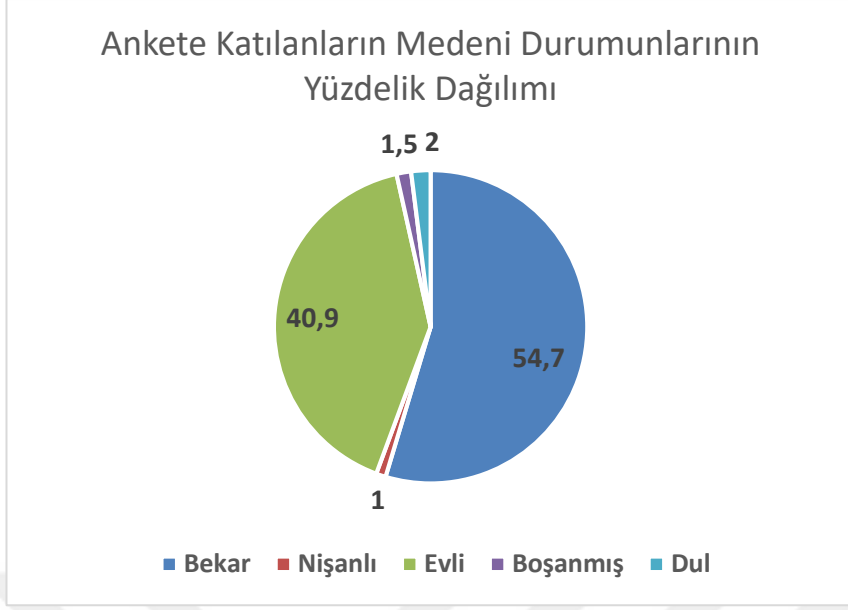

Şekil 9 Ankete Katılan Suriyelilerin Genel Eğitim Seviyesi Yüzdesi

Ankete Katılan Türklerin Genel Eğitim Seviyesi Yüzdesi

Şekil 10 Ankete Katılan Türklerin Genel Eğitim Seviyesi Yüzdesi

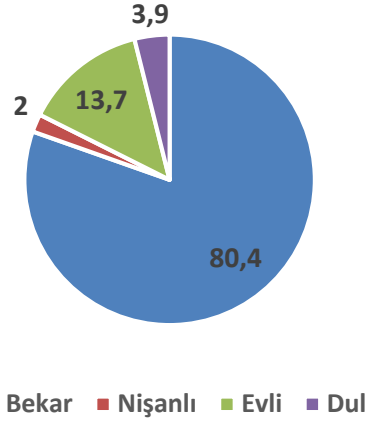

Şekil 11 Ankete Katılanların Medeni Durumlarının Yüzdelerik Dağılımı

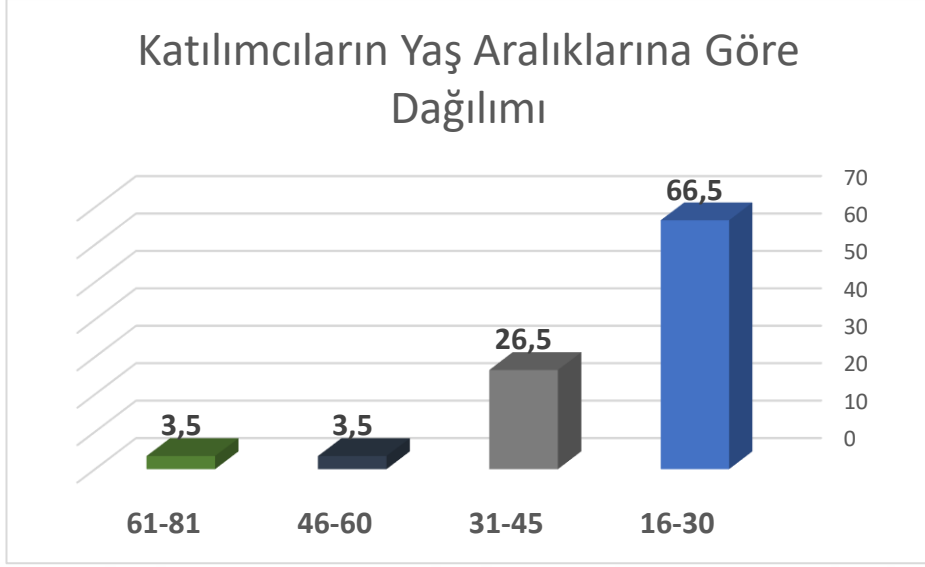

Şekil 12 Ankete Katılan Suriyelilerin Medeni Durumunun Yüzdelerik Dağılımı

Ankete Katılan Türklerin Medeni Durumunun Yüzdelerik Dağılımı

Şekil 13 Ankete Katılan Türklerin Medeni Durumunun Yüzdelerik Dağılımı

Şekil 14 Katılımcıların Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı

Bireyin İnanç ve İbadet Durumu ile Gösterilen İç İnanç Durumunun Ölçümü				
Katılan	Ortalama	Grup	SIG Önem Derecesi (P değeri)	Değerlendirme
		Cinsiyet		
	21,244 9	Erkek	0,382	Tablodan sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda Kadın ile erkek arasında bir fark yoktur.
	20,809 5	Kadın		
		Uyruk		
	21,881 2	Suriye	0,00	Değer sig <0.05 değerinden küçüktür. Bu nedenle, Suriyeliler ve Türkler arasında farklılıklar vardır. Ancak ortalaması 21.88 olan Suriyelilerin bir nebze üstünlüğü bulunmaktadır.
	20,166 7	Türkiye		
		Eğitim Seviyesi		
	21,5	Okuma Bilen	0,317	sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda Eğitim durumu açısından bir fark yoktur.
	21,4	İlkokul		
	22,2	Ortaokul		
	21,230 8	Lise		

	21,075 3	Üniversite						
	19	Yüksek Lisans						
	21,019 7	Toplam						
		Medeni Durum						
	20,234 2	Bekar	0,007	Değer, sig <0.05 değerinden küçüktür. Bu nedenle medeni durum açısından farklar vardır. Bu konuda üstünlük ortalaması 22.07 olan evlilerdedir.				
	19	Nişanlı						
	22,072 3	Evli						
	21	Boşanmış						
	22	Dul						
	21,019 7	Toplam						
		Yaş Aralığı						
	20,413 5	16-30	0,004	Değerin, sig <0.05 değerinden küçük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Yaş bakımından farklılıklar vardır. Bu konuda üstünlük ortalaması 23.71 olan 61-81 yaş aralığındadır.				
	22,056 6	31-45						
	22	46-60						
	23,714 3	61-81						
	21,02	Total						
Suriyeli	Ortalama	Grup	SIG Önem Derecesi	Değerlendirme				
		Cinsiyet						

	21,625	Erkek	0,182	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda cinsiyet açısından bir fark yoktur.
	22,517 2	Kadın		
		Eğitim Seviyesi		
	0	Okuma Bilen	0,001	Değerin, sig <0.05 değerinden küçük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, eğitim durumu açısından farklılıklar vardır. Bu konuda üstünlük ortalaması 24.00 ilkokul ve ortaokul mezunlarındadır.
	24	İlkokul		
	24	Ortaokul		
	22,777 8	Lise		
	22,178 1	Üniversite		
	19	Yüksek Lisans		
	21,881 2	Toplam		
		Medeni Durum		
	21,206 9	Bekar	0,293	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda medeni durum açısından bir fark yoktur.
	0	Nişanlı		
	22,202 9	Evli		
	21	Boşanmış		
	0	Dul		
	21,881 2	Toplam		
		Yaş Aralığı		

	21,361 7	16-30	0,114	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda yaş açısından bir fark yoktur.
	22,219 5	31-45		
	21,8	46-60		
	24,6	61-81		
	21,908 2	Toplam		
Türk	Ortalama	Grup	SIG Önem Derecesi	Değerlendirme
		Cinsiyet		
	20,192 3	Erkek	0,968	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda cinsiyet açısından bir fark yoktur.
	20,157 9	Kadın		
		Eğitim Seviyesi		
	21,5	Okuma Bilen	0,929	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda eğitim durumu açısından bir fark yoktur.
	20,75	İlkokul		
	21	Orta okul		
	20,411 8	Lise		
	19,972 6	Üniversite		
	0	Yüksek Lisans		

	20,166 7	Toplam						
		Medeni Durumu						
	19,890 2	Bekar	0,381	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda medeni durum açısından bir fark yoktur.				
	19	Nişanlı						
	21,428 6	Evli						
	0	Boşanmış						
	22	Dul						
	20,166 7	Toplam						
		Yaş Aralığı						
	19,895 3	16-30	0,409	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda yaş aralığı açısından bir fark yoktur.				
	21,5	31-45						
	22,5	46-60						
	21,5	61-81						
	20,166 7	Toplam						

Tablo 4 Bireyin İnanç ve İbadet Durumu ile Gösterilen İç İnanç Durumunun Ölçüm Tablosu

Bireyin Davranış ve Muamele Durumu ile Gösterilen Dış İnanç Durumunun Ölçümü				
Katılan	Ortalama	Grup	Önem değeri SIG	Değerlendirme
		Cinsiyet		
	81,8061	Erkek	0,81	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda cinsiyet açısından bir fark yoktur
	81,3048	Kadın		
		Uyruk		
	85,9802	Suriyeli	0,0	Değerin, sig <0.05 değerinden küçük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Suriyeliler ve Türkler arasında farklılıklar vardır. Bu konuda üstünlük 85.98'lik oran ile Suriyelilerdedir.
	77,1569	Türk		
		Eğitim Durumu		
	87,5	Okumayı Bilen	0,756	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda eğitim durumu açısından bir fark yoktur.
	83,4	İlkokul		
	86,8	Orta Okul		
	79,8077	Lise		
	81,6507	Üniversite		

	78,4286	Yüksek Lisans		
	81,5468	Toplam		
		Medeni Durum		
	78,0901	Bekar	0,0000	Değerin, sig <0.05 değerinden küçük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, farklılıklar vardır. Bu konuda üstünlük 88.25'lik oran ile dul olanlardadır.
	71	Nişanlı		
	86,5542	Evli		
	69	Boşanmış		
	88,25	Dul		
	81,5468	Toplam		
		Yaş Aralığı		
	78,9098	16-30	0,001	Değerin, sig <0.05 değerinden küçük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, yaş grupları arasında farklılıklar vardır. Bu konuda üstünlük 96.28'lik oran ile 61-81 yaş aralığındakilerdedir.
	85,4151	31-45		
	89,4286	46-60		
	96,2857	61-81		
	81,61	Toplam		
Suriyeli	Ortalama	Grup	SIG Önem Derecesi	Değerlendirme
		Cinsiyet		
	85,5556	Erkek	0,81	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda kadın ve erkek arasında bir fark yoktur.
	87,0345	Kadın		

		İlmi Seviye					
		Okumayı Bilen	0,085	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda eğitim durumu açısından bir fark yoktur.			
	99	İlkokul					
	94,5	Ortaokul					
	88,2222	Lise					
	86,5068	Üniversite					
	78,4286	Yüksek Lisans					
	85,9802	Toplam					
		Medeni Durum					
	82,4828	Bekar	0,007	Değerin, sig <0.05 değerinden küçük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, medeni durum açısından farklılıklar vardır. Bu konuda üstünlük 88.18'lik oran ile evlilerdedir.			
	0	Nişanlı					
	88,1884	Evli					
	69	Boşanmış					
	0	Dul					
	85,9802	Toplam					
		Yaş Aralığı					
	83,5532	16-30	0,04	Değerin, sig <0.05 değerinden küçük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, yaş grupları arasında farklılıklar vardır. Bu konuda üstünlük 99.80'lik oran ile 61-81 yaş aralığındakilerdedir.			
	87,2683	31-45					
	89,6	46-60					
	99,8	61-81					
	86,2449	Toplam					

Türk	Ortalama	Grup	SIG Önem Derecesi	Değerlendirme
		Cinsiyet		
	71,4231	Erkek	0,026	Değerin, sig <0.05 değerinden küçük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, cinsiyet açısından farklılıklar vardır. Bu konuda üstünlük 79.11'lik oran ile kadınlardadır.
	79,1184	Kadın		
		Eğitim Durumu		
	87,5	Okumayı Bilen	0,779	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu nedenle eğitim durumu açısından bir fark yoktur.
	79,5	İlkokul		
	81,6667	Orta Okul		
	75,3529	Lise		
	76,7945	Üniversite		
	0	Yüksek Lisans		
	77,1569	Toplam		
		Medeni Durum		
	76,5366	Bekar	0,452	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu nedenle medeni durum açısından bir fark yoktur
	71	Nişanlı		
	78,5	Evli		
	0	Boşanmış		
	88,25	Dul		

	77,1569	Toplam		
		Yaş Aralığı		
	76,3721	16-30	0,477	Sig değerinin 0,05 den büyük olduğu görülmektedir. Bu nedenle yaş aralığı açısından bir fark yoktur.
	79,0833	31-45		
	89	46-60		
	87,5	61-81		
	77,1569	Toplam		

Tablo 5 Bireyin Davranış ve Muamele Durumu ile Gösterilen Dış İnanç Durumunun Ölçüm Tablosu

A Soru Grubu		Açıklama	Uyruk	Toplam Katılan Sayısı ve Yüzdelik Oran	KESİNLİKLE KATILYORUM	KATILYORUM	NET BİR FİKRİM YOK	KATILMIYORUM	KESİNLİKLE KATILMIYORUM
1	CAMİDE CEMAAT NAMAZININ SÜREKLİ KILINMASINI ÖNEMLİ VE GEREKLİ BULUYORUM	KİŞİ	Suriyeli	101	45	35	9	7	5
		%		100	44,6	34,7	8,9	6,9	5
		KİŞİ	Türk	102	57	30	5	4	6
		%		100	55,9	29,4	4,9	3,9	5,9
		KİŞİ	Hepsi	203	102	65	14	11	11
		%		100	50,2	32	6,9	5,4	5,4
2	ZAMANINDA NAMAZ KILMAYA ÇEVREMDE ÖNEM VERİLİYOR	KİŞİ	Suriyeli	101	57	33	6	4	1
		%		100	56,4	32,7	5,9	4	1
		KİŞİ	Türk	102	28	41	14	15	4
		%		100	27,5	40,2	13,7	14,7	3,9
		KİŞİ	Hepsi	203	85	74	20	19	5
		%		100	41,9	36,5	9,9	9,4	2,5
3	ÇEVREMDEKİ İNSANLAR (AİLE- KOMŞU- İŞ ORTAMI) İBADETLERİ (NAMAZ- ORUÇ- ZEKAT- HAC...) YERİNE GETİRMEYİ ÖNEMLİ BULUR VE DÜZENLİ BİR ŞEKİLDE YAPAR	KİŞİ	Suriyeli	101	43	41	9	8	0
		%		100	42,6	40,6	8,9	7,9	0
		KİŞİ	Türk	102	25	38	23	15	1
		%		100	24,5	37,3	22,5	14,7	1
		KİŞİ	Hepsi	203	68	79	32	23	1
		%		100	33,5	38,9	15,8	11,3	0,5
4	AŞAĞIDAKİ İFADEYE NE KADAR KATILYORSUNUZ? "ÖLÜM- İKİ BÜTÜNLEŞİK AŞAMAYI (DÜNYA VE AHİRET) AYIRAN BİR ANDIR"	KİŞİ	Suriyeli	101	75	21	4	1	
		%		100	74,3	20,8	4	1	0
		KİŞİ	Türk	102	40	44	8	4	6
		%		100	39,2	43,1	7,8	3,9	5,9
		KİŞİ	Hepsi	203	115	65	12	5	6
		%		100	56,7	32	5,9	2,5	3
5	İSLAM'IN TEK DOĞRU DİN OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYORUM	KİŞİ	Suriyeli	101	76	12	8	3	2
		%		100	75,2	11,9	7,9	3	2
		KİŞİ	Türk	102	74	13	7	1	7
		%		100	72,5	12,7	6,9	1	6,9
		KİŞİ	Hepsi	203	150	25	15	4	9
		%		100	73,9	12,3	7,4	2	4,4
6	FAİZ İLE İŞ YAPMAMAK ÇEVREMİZDE (AİLEM- KOMŞULARIM - İŞİM) ÖZEN GÖSTERİLEN ŞEYLERDENDİR.	KİŞİ	Suriyeli	100	37	31	11	16	5
		%		99	36,6	30,7	10,9	15,8	5
		KİŞİ	Türk	102	26	27	26	13	10
		%		100	25,5	26,5	25,5	12,7	9,8
		KİŞİ	Hepsi	202	63	58	37	29	15
		%		100	31,2	28,7	18,3	14,4	7,4
7	HAYATI VE İNSANLARIN İLİŞKİLERİNİ DÜZENLEYEN KURALLARA UYMANIN SADECE ÖRFLERDEN DEĞİL- AYNI ZAMANDA DİNDEN OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYORUM	KİŞİ	Suriyeli	101	41	38	10	12	0
		%		100	40,6	37,6	9,9	11,9	0
		KİŞİ	Türk	102	31	42	19	5	5
		%		100	30,4	41,2	18,6	4,9	4,9
		KİŞİ	Hepsi	203	72	80	29	17	5
		%		100	35,5	39,4	14,3	8,4	2,5
8	DİNİ İLKELER; BENİM DAVRANIŞLARIMDA- HEDEFLERİMDE VE HEDEFLERİME ULAŞMAK İÇİN BAŞVURDUĞUM YOLLARDA REHBERİMDİR	KİŞİ	Suriyeli	101	49	45	5	1	1
		%		100	48,5	44,6	5	1	1
		KİŞİ	Türk	102	34	38	14	9	7
		%		100	33,3	37,3	13,7	8,8	6,9
		KİŞİ	Hepsi	203	83	83	19	10	8
		%		100	40,9	40,9	9,4	4,9	3,9
9	İŞTE YÖNETİCİNİN GÖZETİMİNE VE İŞ ARKADAŞLARIMIN İŞLERİ AKSATMALARINA BAKMAKSIZIN BANA VERİLEN GÖREVLERİ YERİNE GETİRİRİM	KİŞİ	Suriyeli	101	62	36	2	1	0
		%		100	61,4	35,6	2	1	0
		KİŞİ	Türk	102	39	47	11	2	3
		%		100	38,2	46,1	10,8	2	2,9
		KİŞİ	Hepsi	203	101	83	13	3	3
		%		100	49,8	40,9	6,4	1,5	1,5
10	CADDENİN ARABALARDAN VE YAYALARDAN BOŞALMASINA RAĞMEN KIRMIZI İŞİKTA DURURUM	KİŞİ	Suriyeli	101	26	46	12	14	3
		%		100	25,7	45,5	11,9	13,9	3
		KİŞİ	Türk	102	22	29	9	33	9
		%		100	21,6	28,4	8,8	32,4	8,8
		KİŞİ	Hepsi	203	48	75	21	47	12
		%		100	23,6	36,9	10,3	23,2	5,9
11	SINAVDA SORULARIN ZOR OLMASINA VE GÖZETMENLERİN DİKKATSİZ OLMASINA RAĞMEN BAŞKALARINDAN KOPYA ÇEKMEM	KİŞİ	Suriyeli	101	38	38	11	9	5
		%		100	37,6	37,6	10,9	8,9	5
		KİŞİ	Türk	102	38	23	24	11	6
		%		100	37,3	22,5	23,5	10,8	5,9
		KİŞİ	Hepsi	203	76	61	35	20	11
		%		100	37,4	30	17,2	9,9	5,4
12	ARA SIRA YAŞADIĞIM HAYAT STRESİNE RAĞMEN İNSANLARI HEP GÜLER YÜZLE KARŞILARIM	KİŞİ	Suriyeli	101	32	54	7	7	1
		%		100	31,7	53,5	6,9	6,9	1
		KİŞİ	Türk	102	30	43	13	9	7
		%		100	29,4	42,2	12,7	8,8	6,9
		KİŞİ	Hepsi	203	62	97	20	16	8
		%		100	30,5	47,8	9,9	7,9	3,9
13	GÖREVLERİMİ EN İYİ ŞEKİLDE YERİNE GETİRİRİM VE SÖZLERİMDE DURURUM	KİŞİ	Suriyeli	101	36	60	2	2	1
		%		100	35,6	59,4	2	2	1
		KİŞİ	Türk	102	40	46	12	2	2
		%		100	39,2	45,1	11,8	2	2
		KİŞİ	Hepsi	203	76	106	14	4	3
		%		100	37,4	52,2	6,9	2	1,5

Şekil 15 A Soru grubuna verilen cevapların yüzdelik oranları

Bilinç ve Öncelikler

Suriyelilerin ve Türklerin tam şablonu

Genel Sonuçlar			
		Değer	
	A	1,6362	
	B	1,3671	
	Sig.	Değer	
A- B	0	0,26913	
A ve B grupları arasında eğitim seviyesine göre anlamlı bir fark bulunmaktadır.			
İki Cins Arasındaki Karşılaştırma			
Cinsiyet	Değer		
Erkek	1,6469	A	
	1,3531	B	
Kadın	1,6262	A	
	1,3802	B	
Cinsiyet			Sig.
	Değer		
Erkek	0,29388	A - B	0
Kadın	0,24603	A - B	0
A ve B grupları arasında cinsiyete göre anlamlı fark bulunmaktadır.			

Şekil 16 Genel Sonuçlar

Uyruğa Göre Karşılaştırma			
Uyruk		Değer	
Suriye	A	1,6609	
	B	1,3457	
Türkiye	A	1,6118	
	B	1,3882	
Uyruk		Değer	Sig.
Suriye	A-B	0,31518	0
Türkiye	A-B	0,22353	0

A ve B grupları arasında ve iki uyrukta anlamlı fark vardır.

Şekil 17 Uyruğa Göre Karşılaştırma

Medeni Duruma Göre Karşılaştırma			
Medeni Durumu		Değer	
Bekar	A	1,6432	
	B	1,3568	
Nişanlı	A	1,7	
	B	1,3	
Evli	A	1,6361	
	B	1,3719	
Boşanmış	A	1,7833	
	B	1,2167	
Dul	A	1,3	
	B	1,7	
Medeni Durum		Değer	Sig.
Bekar	A - B	0,28649	0
Nişanlı	A - B	0,4	0,295
Evli	A - B	0,26426	0
Boşanmış	A - B	0,56667	0,136
Dul	A - B	-40000-	0,219
Medeni durumu nişanlı, boşanmış ve dul olanların A ve B grubu sorularına verdiği cevaplarda anlamlı bir fark yoktur.			
Medeni durumu bekar ve evli olanların A ve B grubu sorularına verdiği cevaplarda anlamlı bir fark vardır.			

Şekil 18 Medeni Duruma Göre Karşılaştırma

Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırma			
Eğitim Durumu		Değer	
Okuma Bilen	A	1,3	
	B	1,7	
İlkokul	A	1,52	
	B	1,48	
Ortaokul	A	1,56	
	B	1,44	
Lise	A	1,6077	
	B	1,3923	
Üniversite	A	1,638	
	B	1,3666	
Yüksek Lisans	A	1,8143	
	B	1,1857	
Eğitim Durumu		Değer	Sig.
Okuma Bilen	A - B	-40000-	0,626
İlkokul	A - B	0,04	0,9
Ortaokul	A - B	0,12	0,46
Lise	A - B	0,21538	0,029
Üniversite	A - B	0,27146	0
Yüksek Lisans	A - B	0,62857	0

A ve B soru gruplarının cevaplarında okuma bilen, ilkokul ve ortaokul eğitim seviyesindeki kişiler arasında anlamlı bir fark yoktur.

A ve B soru gruplarının cevaplarında lise, niversite ve yüksek lisans eğitim seviyesindeki kişiler arasında anlamlı bir fark vardır.

A ve B soru gruplarının cevaplarındaki anlamlı farkın eğitim seviyesinin yükselmesiyle arttığı görülmektedir..

şekil 19 Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırmanın Anlamlılık Değeri Sonuçları

Yaş Karşılaştırması			
	Yaş Aralıkları		Değer
	16-30	A	1,6583
		B	1,3467
	31-45	A	1,6075
		B	1,3925
	46-60	A	1,5143
		B	1,4857
	61-81	A	1,5429
		B	1,4571
Yaş Aralıkları		Değer	Sig.

16-30	A – B	0,31153	0
31-45	A – B	0,21509	0,001
46-60	A – B	0,02857	0,853
61-81	A – B	0,08571	0,763
A ve B grubu soruların cevaplarında 16-30 ve 31-45 yaş aralıklarında fark vardır.			
A ve B grubu soruların cevaplarında 46-60 ve 61-81 yaş aralıklarında fark yoktur.			
A ve B grubu soruların öncelikli cevaplarında yaş artışıyla bir yakınlık görülmektedir.			

Şekil 20 Yaş Karşılaştırmasının Anlamlılık Değeri Sonuçları

Araştırmanın Suriyeliler ve Türkler Hakkında Ortaya Çıkardığı Sonuçlar

Cinsiyete Göre Karşılaştırma				
Uyruk	Cinsiyet		Değer	
Suriyeli	Erkek	A	1,6583	
		B	1,3417	
	Kadın	A	1,6672	
		B	1,3557	
Türk	Erkek	A	1,6154	
		B	1,3846	
	Kadın	A	1,6105	
		B	1,3895	
Uyruk	Cinsiyet		Değer	Sig.
Suriye	Erkek	A - B	0,31667	0
	Kadın	A - B	0,31149	0,001
Türk	Erkek	A - B	0,23077	0,004
	Kadın	A - B	0,22105	0

Şekil 21 Cinsiyete Göre Karşılaştırma

Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırma				
Uyruk	Yaş Aralığı		Değer	
Suriyeli	.	A	1,6667	
		B	1,3333	
	16-30	A	1,6926	
		B	1,3216	
	31-45	A	1,6341	
		B	1,3659	
	46-60	A	1,6	
		B	1,4	
	61-81	A	1,64	
	B	1,36		
Türk	16-30	A	1,6395	
		B	1,3605	
	31-45	A	1,5167	
		B	1,4833	
	46-60	A	1,3	
		B	1,7	
	61-81	A	1,3	
	B	1,7		
Uyruk	Yaş Grupları		Değer	Sig.
Suriyeli	.	A - B	0,33333	0,444
	16-30	A - B	0,37092	0
	31-45	A - B	0,26829	0
	46-60	A - B	0,2	0,189
	61-81	A - B	0,28	0,395
Türk	16-30	A - B	0,27907	0
	31-45	A - B	0,03333	0,82
	46-60	A - B	-.40000-	0,295
	61-81	A - B	-.40000-	0,626

Şekil 22 Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırma Neticesi

Medeni Durumuna Göre Yapılan Karşılaştırma				
Uyruk	Medeni Durum	Soru Grubu	Değer	
Suriyeli	Bekar	A	1,669	
		B	1,331	
	Evli	A	1,6522	
		B	1,3575	
	Boşanmış	A	1,7833	
		B	1,2167	
Türk	Bekar	A	1,6341	
		B	1,3659	
	Nişanlı	A	1,7	
		B	1,3	
	Evli	A	1,5571	
		B	1,4429	
	Dul	A	1,3	
		B	1,7	
Uyruk	Medeni Durum	Soru Grubu	Değer	Sig.
Suriyeli	Bekar	A - B	0,33793	0
	Evli	A - B	0,29469	0
	Boşanmış	A - B	0,56667	0,136
Türk	Bekar	A - B	0,26829	0
	Nişanlı	A - B	0,4	0,295
	Evli	A - B	0,11429	0,328
	Dul	A - B	-,40000-	0,219

Şekil 23 Medeni Duruma Göre Yapılan Karşılaştırma

Eğitim Seviyesine Göre Karşılaştırma				
Uyruk	Eğitim Durumu	Soru Grubu	Değer	
Suriyeli	İlkokul	A	2	
		B	1	
	Ortaokul	A	1,65	
		B	1,35	
	Lise	A	1,6444	
		B	1,3556	
	Üniversite	A	1,6295	
		B	1,3797	
	Yüksek Lisans	A	1,8143	
	B	1,1857		
Türk	Okuma Bilen	A	1,3	
		B	1,7	
	İlkokul	A	1,4	
		B	1,6	
	Ortaokul	A	1,5	
		B	1,5	
	Lise	A	1,5882	
		B	1,4118	
	Üniversite	A	1,6466	
	B	1,3534		
Uyruk			Değer	Sig.
Suriyeli	Ortaokul	A - B	0,3	0,391
	Lise	A - B	0,28889	0,182
	Üniversite	A - B	0,24977	0
	Yüksek Lisans	A - B	0,62857	0
Türk	Okuma Bilen	A - B	-.40000-	0,626
	İlkokul	A - B	-.20000-	0,45
	Ortaokul	A - B	0	1
	Lise	A - B	0,17647	0,096
	Üniversite	A - B	0,29315	0

Şekil 24 Eğitim Seviyesine Göre Yapılan Karşılaştırma

C Türü Soru Grubu		Katılan Grup	Katılanların Toplam Sayısı ve Yüzdeler Oranı	ÇÜNKÜ DİNEN CAİZ DEĞİLDİR	ÇÜNKÜ TOPLUMUMA AYKIRI BİR DAVRANIŞTIR	ÇÜNKÜ SAĞLIĞA ZARARLIDIR	
C	1	ALKOLDE N UZAK DURMAK	Suriyeli	93	89	3	1
			%	92,1	88,1	3	1
			Türk	81	68	2	11
			%	79,4	66,7	2	10,8
			Hepsi	174	157	5	12
			%	100	90,2	2,9	6,9
	2	ZİNA'DAN UZAK DURMAK	Suriyeli	94	92	2	0
			%	93,1	91,1	2	0
			Türk	83	72	9	2
			%	81,4	70,6	8,8	2
			Hepsi	177	164	11	2
			%	100	92,7	6,2	1,1
	3	SİGARA İÇMEKTEN KAÇINMAK	Suriyeli	73	38	3	32
			%	72,3	37,6	3	31,7
			Türk	74	18	4	52
			%	72,5	17,6	3,9	51
			Hepsi	147	56	7	84
			%	100	38,1	4,8	57,1
	4	YABANCI KADINLAR LA TOKALAŞ MAMAK	Suriyeli	78	71	7	0
			%	77,2	70,3	6,9	0
			Türk	31	26	5	0
			%	30,4	25,5	4,9	0
			Hepsi	109	97	12	0
			%	100	89	11	0

Şekil 25 C Türü Soru Grubuna Verilen Cevapların İstatistiği

D- AŞAĞIDAKİ DURUMLARDAN HER BİRİNDE KİME BAŞVURUSUNUZ?			Toplam	Katılan Grup	HEM DİNLE HEM KONUyla İLGİLİ BİLGİLİ BİR UZMANA	YAKIN BİR CAMİN İN İMAMINA	KİME BAŞVURACAĞIMI BİLMİYORUM	BİRİNE BAŞVURMAYACA GEREK BULMUYORUM	HİÇ KİMSEYE
D	1	YENİ BİR MALİ İŞLEMİM OLDUĞU ZAMAN	101	Suriyeli	59	2	10	17	13
			100	%	58,4	2	9,9	16,8	12,9
			102	Türk	39	3	18	26	16
			100	%	38,2	2,9	17,6	25,5	15,7
			203	Hepsi	98	5	28	43	29
			100	%	48,3	2,5	13,8	21,2	14,3
	2	FİKRİ BİR ŞÜPHEYLE KARŞILAŞTIĞIMDA	101	Suriyeli	72	3	10	11	5
			100	%	71,3	3	9,9	10,9	5
			102	Türk	49	12	13	16	12
			100	%	48	11,8	12,7	15,7	11,8
			203	Hepsi	121	15	23	27	17
			100	%	59,6	7,4	11,3	13,3	8,4
	3	SOSYAL BİR MESELEM OLDUĞUNDA	101	Suriyeli	56	4	9	19	13
			100	%	55,4	4	8,9	18,8	12,9
			102	Türk	32	3	12	30	25
			100	%	31,4	2,9	11,8	29,4	24,5
			203	Hepsi	88	7	21	49	38
			100	%	43,3	3,4	10,3	24,1	18,7

Şekil 26 D Türü Soru Grubuna Verilen Cevapların İstatistiği

E Türü Soru Grubu		Katılan Grup	Toplam	DİNİ VAZİFELERDENDİR	YASAYA UYMAKTANDIR	ADETTENDİR	
E	1	KOMŞULARA İYİ DAVRANMAK	Suriyeli	100	85	2	13
			%	99	84,2	2	12,9
			Türk	96	60	4	32
			%	94,1	58,8	3,9	31,4
			Hepsi	196	145	6	45
			%	100	74	3,1	23
	2	TRAFİK KURALLARINA UYMAK	Suriyeli	100	30	58	12
			%	99	29,7	57,4	11,9
			Türk	99	8	85	6
			%	97,1	7,8	83,3	5,9
			Hepsi	199	38	143	18
			%	100	19,1	71,9	9
	3	YOL TEMİZLİĞİNE DİKKAT ETMEK	Suriyeli	99	71	9	19
			%	98	70,3	8,9	18,8
			Türk	97	47	36	14
			%	95,1	46,1	35,3	13,7
			Hepsi	196	118	45	33
			%	100	60,2	23	16,8
	4	KAPALI ALANLARDA SİGARA İÇMEMEK (TOPLU TAŞIMA ARAÇLARI GİBİ)	Suriyeli	96	38	34	24
			%	95	37,6	33,7	23,8
			Türk	99	10	82	7
			%	97,1	9,8	80,4	6,9
			Hepsi	195	48	116	31
			%	100	24,6	59,5	15,9
	5	GIYBET ETMEMEK	Suriyeli	100	89	0	11
			%	99	88,1	0	10,9
			Türk	88	83	1	4
			%	86,3	81,4	1	3,9
			Hepsi	188	172	1	15
			%	100	91,5	0,5	8
	6	TİCARİ İŞLEMLERDE DÜRÜST OLMAK	Suriyeli	100	91	4	5
			%	99	90,1	4	5
			Türk	95	76	12	7
			%	93,1	74,5	11,8	6,9
			Hepsi	195	167	16	12
			%	100	85,6	8,2	6,2
	7	SİGARA İÇMEMEK	Suriyeli	81	48	5	28
			%	80,2	47,5	5	27,7
			Türk	69	24	37	8
			%	67,6	23,5	36,3	7,8
			Hepsi	150	72	42	36
			%	100	48	28	24
	8	KADININ VÜCUDUNU KAPATAN KIYAFET	Suriyeli	100	92		8
			%	99	91,1		7,9
			Türk	87	83	2	2
			%	85,3	81,4	2	2
			Hepsi	187	175	2	10
			%	100	93,6	1,1	5,3
	9	İNSANLARA GÜLÜMSEMEK	Suriyeli	98	79	1	18
			%	97	78,2	1	17,8
			Türk	89	63	2	24
			%	87,3	61,8	2	23,5
			Hepsi	187	142	3	42
			%	100	75,9	1,6	22,5

Şekil 27 E Türü Soru Grubuna Verilen Cevapların İstatistiği

F Grubu Sorular: Bilinçsiz Bir Şekilde Farkında Olmadan Yaptığımız İşler		Toplam	Katılan Grup	SÖZÜN VEYA DAVRANIŞIN FAYDASININ FARKINDA OLARAK YAPARIM	HER ZAMAN YAPARIM	BAZEN YAPARIM (HATIRLADIĞIMDA)	HİÇ YAPMAM	
F	1	HER İŞE BESMELE İLE BAŞLAMAK	54	Suriyeli	10	39	1	4
			53,5	%	9,9	38,6	1	4
			101	Türk	7	29	59	6
			99	%	6,9	28,4	57,8	5,9
			155	Hepsi	17	68	60	10
			100	%	11	43,9	38,7	6,5
	2	İÇİNDE BULUNDUĞUM HER HALDE HAMD VE ŞÜKRETMEK	76	Suriyeli	16	57	0	3
			75,2	%	15,8	56,4	0	3
			102	Türk	11	38	46	7
			100	%	10,8	37,3	45,1	6,9
			178	Hepsi	27	95	46	10
			100	%	15,2	53,4	25,8	5,6
	3	BİRİYLE KARŞILAŞTIĞIMDA SELAMLA BAŞLAMAK	91	Suriyeli	17	74	0	0
			90,1	%	16,8	73,3	0	0
			102	Türk	4	67	26	5
			100	%	3,9	65,7	25,5	4,9
			193	Hepsi	21	141	26	5
			100	%	10,9	73,1	13,5	2,6
	4	HASBUNALLAH VE NİMEL VEKİL DEMEK	70	Suriyeli	21	46	1	2
			69,3	%	20,8	45,5	1	2
			101	Türk	7	10	54	30
			99	%	6,9	9,8	52,9	29,4
			171	Hepsi	28	56	55	32
			100	%	16,4	32,7	32,2	18,7
5	ŞÜKÜR SECDESİ YAPMAK	45	Suriyeli	9	14	1	21	
		44,6	%	8,9	13,9	1	20,8	
		102	Türk	4	7	52	39	
		100	%	3,9	6,9	51	38,2	
		147	Hepsi	13	21	53	60	
		100	%	8,8	14,3	36,1	40,8	

Şekil 28 F Tipi Soru Grubuna Verilen Cevapların İstatistiği

SORU		İKİNCİ SIRADA YAPARIM	ÖNCELİKLİ OLARAK YAPARIM
DUHA NAMAZINI KILMAK ve BİR RANDEVUYA UYMAK	%	58,9	59,2
	Katılanlar	119	119
BİR MİKTAR PARANIZ OLSA PARAYI ÖNCE HANGİSİNE HARCARSINIZ?	%	91,1	91,1
	Katılanlar	184	185
EVE GİTTİĞİNİZDE KENDİNİZİ İKİ SEÇENEK ARASINDA BULDUNUZ. ÖNCE NE YAPARSINIZ?	%	54,7	55,2
	Katılanlar	111	112
İNSANLARA YARDIM ETMEK ve EV İHTİYAÇLARI İÇİN ALIŞVERİŞ YAPMAK	%	64,5	64,5
	Katılanlar	131	131
İŞ YERİMDE ÇALIŞIRKEN VE İLGİLENMEM GEREKEN MÜŞTERİLER VARKEN EZAN OKUNDU. ÖNCE NE YAPARSINIZ?	%	56,9	57,1
	Katılanlar	115	116

Şekil 29 Birinci ve İkinci Sırada Yapılması Tercih Edilen Amellerin Yüzdeleri İstatistiği

2.4. SONUÇLARIN DEĞERLENDİRMESİ

2.4.1. Genel Bilgiler

Gönüllülerden bir grup kişi ile sokağa çıkıp anketleri rastgele insanlara dağıtılarak hedeflenen kitleye ulaşıldı. Ayrıca Suriyelilerden ve Türklerden önceden belirlenen sayıda insana ulaşıldı. Ankette katılan Suriyelilerin toplam sayıdaki oranı % 49,8'dir. Diğer %50,2'lik oran ise Türklerden oluşmaktadır.⁷¹

Ankete katılanların %48,3'ü erkeklerden ve %51,7'si kadınlardan oluşmaktadır.⁷² Buna rağmen ankete katılan Suriyelilerin ve Türklerin kendi içlerinde cinsiyet dengesini sağlayamadık. Bu konuda yüzdelik oran farklılık arz etmektedir. Ankete katılan Suriyelilerin 3'te 2'ye yakını erkeklerden oluşmaktadır.⁷³ Buna mukabil ankete cevap veren Türklerin 4'te 3'e yakını kadınlardan oluşmaktadır.⁷⁴

Anket katılımcılarının çoğunun eğitim düzeyi anketin hazırlık aşamasında beklenildiği gibi Üniversite seviyesindeydi. Üniversite düzeyinde eğitim durumuna sahip olanlar katılımcıların oranı, iki toplum ve toplam katılım içerisinde 3'te 2'lik bir paya sahiptir. Diğer anket katılımcıların eğitim düzeyi oranı 8., 9. ve 10. şekillerde gösterildiği gibi farklılık arz etmektedir.⁷⁵

Ankete katılanları medeni durumu olarak genelde evli ve bekarlardan oluşmaktadır.⁷⁶ Ankete cevap veren Suriyelilerin 3'te 2'ye yakını evlilerden oluşmaktadır.⁷⁷ Türklerin ise 4'te 3'ünden fazlası bekarlardan oluşmaktadır.⁷⁸

Ankete katılanların yaş aralıkları ise 14. şekilde gösterildiği gibidir.⁷⁹

⁷¹ Bkz. Sayfa 64. 4. Şekil.

⁷² Bkz. Sayfa 65. 5. Şekil.

⁷³ Bkz. Sayfa 65. 6. Şekil.

⁷⁴ Bkz. Sayfa 66. 7. Şekil.

⁷⁵ Bkz. Sayfa 66. 8., 9. ve 10. Şekil.

⁷⁶ Bkz. Sayfa 67. 11 Şekil

⁷⁷ Bkz. Sayfa 68. 12. Şekil

⁷⁸ Bkz. Sayfa 69. 13. Şekil

⁷⁹ Bkz. Sayfa 69. 14. Şekil

2.4.2. Konuya Göre Ayrımlar

2.4.2.1. İlk Soru Grubuna Göre Grup Halinde Anket Sonuçları

İlk aşamada 1'den 5'e kadar yer alan soru grubu, inanç ve ibadetler konularına odaklanmaktadır. Zira bu sorular daha çok insanın ruhî durumu ile ilişkilidir. Dolayısıyla bu sorular insanın içselleşmiş imanî durumunu ölçüp kişinin inanç ve ibadet durumunu ifade etmektedir.⁸⁰ Bu sorular çerçevesinde anketten şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1- Ankete katılanlar kadınların ve erkeklerin sorulara verdikleri cevaplarda anlamlı bir fark yoktur. Aynı durum her iki topluma mensup kadın ve erkeklerin geneli için de söz konusudur. Anlamlılık derecesi 0,05'den daha büyüktür. Bu durum erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir farkın olmadığı manasına gelmektedir.

2- Suriyeliler ve Türkler arasındaki bütüncül bir karşılaştırmaya gelince bu karşılaştırmaların anlamlılık derecesinin (sig) genel olarak 0,05'den daha küçük olduğu görülmektedir. Bu da Suriyeliler ve Türkler arasında gerçek farkların varlığını göstermektedir. Bu sonuç, anket grubunun dışındakiler içinde genelleştirilebilir. Genel ortalamadan daha yüksek ortalama 21.88 ile Suriyelilerindir. Bir başka deyişle bu çerçevedeki olumlu inanç etkileşimi genel olarak Suriyelilerin daha doğru bir inanç etkileşimine sahip olduğuna işaret etmektedir.

3- Eğitim durumu açısından ise bütüncül düzeydeki ve Türk toplumu düzeyindeki sonuçlar, eğitim seviyeleri arasında inanç etkileşimi noktasından bir fark olmadığını göstermektedir. Aynı konuda Suriye toplumundaki anlamlılık değeri 0,05'den daha küçüktür. Bu da sorulara verilen cevapların eğitim durumuna göre İnanç etkileşiminde anlamlı farklar barındırdığına işaret etmektedir. Bu sonucun anketin dışında da genelleştirilmesi mümkündür. Genel ortalama karşılaştırmasından sonra düşük eğitim seviyesine sahip olanların ortalamasının daha iyi olduğunu görüyoruz. Bunlar ilkokul ve ortaokul seviyesindekilerdir. Onlar, genel ortalamanın üzerindeki en yüksek derecedeki 24 ortalamasına sahiptirler. Buna karşılık yüksek lisans düzeyindekilerin genel ortalaması ortalamanın altında 19 seviyesindedir. Burada yapmamız gereken en yüksek ilmi seviyeye sahip bu grubun problemlerini daha fazla

⁸⁰ Bkz. Sayfa 75, Tablo 4.

araştırmamız, onlara yönelik hitap araçlarını ve yollarını güzelleştirmemiz, ihtiyaçlarına, önceliklerine ve imanî anlayışlarına daha fazla değinmemiz gerekmektedir.

4- Ankete katılanların medeni durumlarına gelince iki toplum içindeki medeni durumlar arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Genel seviyedeki farkın anlamlılık değeri (sig) 0,05'den daha küçüktür. Bu da medeni durumlarına göre anket grubu içerisinde farklar bulunduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçların genelleştirilebilir. Medeni durumlar arasında ortalaması genel ortalamanın üzerinde en yüksek seviyede (21.019) olanlar evli olanlardır. Bunun yanında ortalaması genel ortalamanın çok altında olanlar bekarlardır. Onlardan daha düşük seviyede ise nişanlılar bulunmaktadır. Bu durum, bu gruptakilerin gittikleri yolun iç istikrarsızlıkla uyumlu olduğunu ve yönlendirme ile gittikleri yolu gösterecek öğütlere ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

5- Yaş düzeyine gelince bu konudaki analiz sonuçları iki toplum içindeki yaş aralıklarında farkların olmadığına işaret etmektedir. Anketin hedef gruplarının genel yaş seviyesine göre yapılan analiz sonuçları ise yaş aralıkları içerisinde anlamlılık değerinin (sig) altındaki bir değerle farkların bulunduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar anket grubu dışındakilere içinde genelleştirilebilir. 30 yaşın altındaki grubun ortalamaya nazaran en düşük seviyede olduğu görülmektedir. Bu grup, bu çerçevede kendilerine uygun olan bir yönlendirmeye ihtiyaç duymaktadır.

2.4.2.2. İkinci Grup Sorulara Göre Anketin Genel Sonuçları

İkinci grup sorular (b grubu), imanın iç ve dış olmak üzere iki yönünü de içeren sorulardır. Bu sorular; imanî öncelikleri anlama, onları sıralama ve aralarındaki üstünlüğü kavrama seviyesini ölçer.

İmanî öncelikleri kavramayla alakalı bu soruların hepsinde yani b grubu sorularda “yaparım” veya “yapmam” ve “ikinci olarak yaparım” şeklinde üstün olanı tercih etme fırsatı sunar. Bu şıklar şöyledir:

- 1- B sonra A
- 2- A sonra B
- 3- B sonra A

4- A sonra B

5- B sonra A

Bu sıralama, tercihe şayan olan şıkların sorulara göre sıralamasıdır. Aynı anda yapılacak işlerden en doğru olanı göstermektedir. Her bir soruya verilen bireysel cevapların sonuçları 21. şekilde gösterilmektedir.⁸¹ Orada araştırmada verilen cevapların gösterimi için eylemlerin öncelik sırasında göre verilen cevaplar bulunmaktadır. Bu cevapların yüzdeler oranları şöyledir: Cevap verenlerin %59.2'si "randevuya uyarım" şikkını öncelikli olarak işaretlemiştir. İkinci olarak "duha namazı kılmak" gelmektedir. İkinci soruda öncelikli olarak %91.1 ile borcu ödemek gelmektedir. Sonrasında Farz olan haccı yerine getirmek gelmektedir. Üçüncü soruda zamanında namaz kılmaktan önce yemek yerim diyenlerin oranı %55.2'dir. Dördüncü soruda "ev ihtiyaçları için alışveriş yapmak" ve "insanlara yardım etmek" şıklarından %64.5 ile insanlara yardım etmek şikkı öncelikli gelmektedir. Beşinci olarak "iş yerimde çalışırken ve ilgilenmem gereken müşteriler varken ezan okundu, önce ne yaparsınız?" sorusuna öncelikli olarak %57.1 ile "müşterilerle ilgilenirim" denilmiştir. Bu durum, iki toplumdandan da ankete katılanların öncelikleri anladığını göstermektedir. Fakat bu durum fiili uygulamaya yansımamaktadır. Bir şeyin bilinmesi ve farkında olunması, o şeyin uygulandığı manasına gelmez. Burada bizim ihtiyaç duyduğumuz şey bilinen bir doğrunun uygulamasında kusurlar varsa bunun sebeplerini öğrenmek için gayret göstermektir.

Bu çerçevedeki soruların genelinde A olarak işaretlenen cevabın öncelikli olması B olarak işaretleneninde ikinci sırada öncelikli olması gerekir. Sonuçlar, A ve B şıklarının öncelikleri arasında anlamlı bir farkın bulunduğunu göstermektedir. Bu fark uyruk ve cinsiyet düzeyinde görülmektedir.⁸² Bu durum, aradaki farkın doğru ve genelleştirilebilir olduğu anlamına gelmektedir. Ortalama gereğince üstünlük A'dan yanadır. Genel olarak karşılaştırdığımızda sonuçlar; medeni durumu nişanlı, boşanmış ve dul olanlarda A ve B şıklarının öncelikleri konusunda anlamlı bir farkın bulunmadığına işaret etmektedir. Medeni durumları bekar ve evli olanların sonuçları ise A ve B şıklarının öncelikleri arasında anlamlı bir farkın bulunduğunu

⁸¹ Bkz. Sayfa 93, 29. Şekil.

⁸² Bkz. Sayfa 82, 83; Şekil 16, 17.

göstermektedir.⁸³ Medeni durumu dul olanların B şikkına yönelik ortalamalarının 2 üzerinden 1.7 olduğu görülmektedir. Bu durum onların diğer anket katılımcılarına göre öncelikleri sıralama konusunda kusurlu oldukları anlamına gelmektedir.

Eğitim durumuna göre yapılan karşılaştırmaya baktığımızda⁸⁴ eğitim durumu okumayı bilen, ilkökul ve ortaokul olanlarda anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Buna rağmen genelin ortalama sonuçları önceliklerde kusurların olduğunu göstermektedir. Zira birinci grup okumayı bilenlerden başlamaktadır. Onlarda öncelik ters olarak B şikkına yöneliktir. İlkokul ve orta okul düzeyine gelince neredeyse dengededir. Yani onlar iki şık içerisindeki öncelikleri belirlemeyi tam olarak yapamamaktadırlar. En yüksek eğitim seviyesi olan lise, üniversite ve yüksek lisansa gelirse gruplar arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. A ve B şıklarının sonuçları arasındaki farklılığın arttığı ve birinci önceliğin A şikkından yana olduğu görülmektedir. Ayrıca eğitim seviyesinin yükselmesiyle beraber anlamlılık derecesinin de yükseldiğine şahit olunmaktadır.

Yaş düzeylerine göre sonuçlara gelince ise⁸⁵ A ve B şıklarının öncelikleri arasında 16-30 ve 31/45 yaş aralıklarında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Ortalama bu iki yaş grubunun önceliklerin tercihi ve sıralaması konusunda açık bir farkla A şikkını seçmektedir. Yaş aralığı 46-60 ve 61-81 olanların; A ve B şıklarından öncelikli olanı tercih etmelerinde anlamlı bir fark görülmemektedir. Onların ortalaması A ve B şıkları arasındaki öncelikli olanları seçme meselesinde sonuçlarının birbirine yakın olduğuna işaret etmektedir. Bu durum genel olarak onların öncelikli şıkları belirleyemediklerini göstermektedir.

Suriye ve Türk toplumları arasındaki farkları daha ayrıntılı olarak ele alırsak, İki toplum arasında cinsiyet düzeyindeki karşılaştırma⁸⁶ toplumlar arasında büyük farkların olmadığını göstermektedir. Önceliklerin belirlenmesi konusundaki genel yönelim A şikkına doğrudur. Durum böyle iken yaş aralıkları⁸⁷, medeni durum⁸⁸ ve eğitim durumu⁸⁹ arasındaki karşılaştırmanın oranı farklılık arz etmektedir. Genel olarak Suriye toplumunun maslahat anlayışında tezatlık bulunmaktadır. Türk toplumu

⁸³ Bkz. Sayfa 83, Şekil 18.

⁸⁴ Bkz. Sayfa 84, Şekil 19.

⁸⁵ Bkz. Sayfa 85, Şekil 20.

⁸⁶ Bkz. Sayfa 85, Şekil 21.

⁸⁷ Bkz. Sayfa 86, Şekil 22.

⁸⁸ Bkz. Sayfa 87, Şekil 23.

⁸⁹ Bkz. Sayfa 88, Şekil 24.

içerisindeki sonuçlar ise açık bir farklılığa işaret etmektedir. Yaş aralıklarına göre yapılan karşılaştırmada 16-30 yaş aralığındaki grubun ortalama sonuçlarına göre öncelikli tercihlerinin A şıkkı olduğu görülür. Bu durum onların 31-45 yaş aralığına göre daha bilinçli olduğuna işaret eder. 31-45 yaş aralığının ortalaması, onların A ve B şıklarındaki tercihlerin birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Bu durum onların genel olarak öncelikliler konusunda tek bir cevap vermediklerine işaret etmektedir. Böylece sonuçlar B tercihi göre zıt olmaktadır. Bu durum 46-60 ve 61-81 yaş aralığındaki kişiler için söz konusudur. Bu demek oluyor ki, bu grubun ibadetler içerisinde öncelikli olanlar konusundaki anlayışlarını daha fazla araştırmaya ihtiyacımız var.

Medeni durumlar arasındaki karşılaştırmaya dönersek bekarların ve nişanlıların öncelikliler konusundaki anlayışlarının daha fazla olduğu görülür. Onların sonuçları A şıkkına daha yakındır. Evlilerin A ve B şıkları arasındaki tercih sonuçları birbirine yakındır. Ankete katılan medeni durumu dul olanların cevapları sonuçlara B olarak yansımaktadır. Eğitim durumu üzerinden yapılan sınıflandırmaya göre ortaya çıkan sonuçların oranına gelince okumayı bilenlerin ve ilkökul seviyesindekilerin tercihleri B şıkkına yönelmektedir. Ortaokul ve lise mezunlarının A ve B şıkları arasındaki tercih sonuçları birbirine yakınlık arz etmektedir. Böylece bu grupların öncelikliler meselesindeki bilgileri A ve B şıkları arasında kaybolmaktadır. Eğitim durumu üniversite olanlara göre daha öncelikli olanlar A şıkkındakilerdir. Bu durum ankete katılan Türk toplumu içerisindeki bireyler arasında üniversitelilerin daha bilinçli olduğuna işaret etmektedir.

2.4.2.3. Üçüncü Grup Sorulara Göre Anketin Genel Sonuçları

Birinci tür sorular ankete katılanların inanç durumlarını incelemek için ibadetler ve inanç konuları hakkındaydı. Üçüncü tür sorular (A grubundaki 6. sorudan 13. Soruya kadar olanlar ve C, D, E ve F grubundaki sorular) birinci tür soruların aksine muamelat, ahlak, toplumsal davranış gibi konulara yöneliktir. Bu sorular bireyin inancının dışı yansıyan yönünü, ahlaki ilişkisini ve kişisel muamelelerini ölçmektedir.⁹⁰ Bu sorulara verilen cevapların sonuçları şu şekildedir:

⁹⁰ Bkz. Sayfa 89, Şekil 25; Sayfa 90, Şekil 26; Sayfa 91, Şekil 27; Sayfa 92, Şekil 28.

1- Cinsiyete göre ayrılmış olan gruplar düzeyinde erkekler ve kadınların genelinde anlamlı bir fark bulunmuyor. Ancak Suriye toplumuna bakıldığında buradaki sonuçların ankete katılan örnek üzerinden Türk toplumundaki sonuçlardan farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Burada inancın dışsal yansımasının etkileşimi açısından kadın-erkek arasında genelleştirilebilecek farklar bulunmaktadır. Zira bu farkların anlamlılık derecesi (sig) 0.05'den küçüktür. Bu konuda üstünlük ortalamalarının daha yüksek olmasından dolayı kadınlardadır.

2- Ankete katılanların uyrukları baz alınarak yapılan karşılaştırmada anlamlılık derecesi, 0.05'den daha düşük bir sayıyı bize vermektedir. Bu durum Suriye ve Türkiye toplumları arasında genelleştirilebilir anlamlı farkların varlığına işaret etmektedir. Genel anlamda Suriyelilerin bu tür sorulardaki ortalaması önceliklilerle alakalı sorulardakinden daha yüksektir.

3- Eğitim düzeyine göre anlamlılık derecesine baktığımızda anlamlılık sayısı ankete katılan bireylerin ilmi seviyelerinin farklılığına göre hem genel anlamda hem de iki toplum arasında farkın olmadığına işaret etmektedir. Genel ortalamaları göz önüne aldığımızda ise ankete katılanlardan eğitim durumu yüksek olanların (yüksek lisans) ortalaması birinci tür sorularda olduğu gibi ortalamanın altındadır. Bu durum onlarda pek çok acıdan ele alınabilecek kusurun varlığına işaret etmektedir. Onlar için ya anket yönteminin hitap düzeyine daha fazla dikkat etmeye ihtiyaç vardır ya da onlarda inançla ilişkili davranışlarda gevşeklik göstermeden kaynaklı davranışsal kusurlar bulunmaktadır. Bu mesele, bu grupla alakalı daha derin bir araştırmayı ve onların gerçek problemlerine ulaşmak için onlarla problemlere odaklı tartışma oturumları yaparak çözüme ulaştıracak en uygun yolların bulunmasını gerektirmektedir.

4- Medeni duruma göre kıyaslamaya bakılınca anlamlılık değerinin katsayısı genel düzeyde anlamlı farkların varlığına işaret etmektedir. Ayrıca sadece Suriye toplumu özelinde de anlamlı farkların varlığını göstermektedir. Bu farklılıklar anket grubunun dışındaki kişiler içinde genelleştirilebilir. Türk toplumuna gelince medeni durum ayırımına göre verilen cevaplarda dikkat çekici farklar yoktur. Bu farklarda ortalamalar baz alınmaktadır. Medeni duruma göre ankete katılanların genelinde dul olanların sonuçlarının ortalaması daha yüksektir. Bu sonuç bu gruptaki istikrarın daha

fazla incelenmesi gerektiğini aksettirmektedir. Ayrıca medeni durumu nişanlı ve boşanmış olan grupların ortalamasının genel ortalamadan düşüktür. Bu sonuç bu gruplarla olan ilişkilerin önemine ve onların problemlerinin belirlenmesi için daha detaylı incelenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca bu gruplarda nişanlılık ve boşanma aşamasında geçici psikolojik istikrarsızlık durumunun olup olmadığına bakılması gerekir. Suriye toplumunda medeni duruma göre üstünlük ortalaması genel ortalamadan en üzerinde olan evlilerdedir. Buna karşılık boşanmış olanlar ise önemli bir farkla en düşük ortalamaya sahiptir. Onların ortalama rakamı 17'dir. Bu gruba dikkat edilmesi gerekir. Çünkü onların içinde buldukları bu durum dinden uzaklaşmaya ya da tam tersine aşırılığa doğru kaymaya neden olabilir. Bu da, bu grubun ihtiyacını karşılamak için özel gayret sarf etmeyi gerektirir.

5- Yaş aralıklarına göre sonuçlara bakıldığında Türk toplumu düzeyinde bir fark görülmemektedir. Suriye toplumunun genel düzeyinde ve detaylı seviyelerinde ise yaş aralıklarına göre ortaya çıkan sonuçlarda genelleştirilebilir farklar bulunmaktadır. En büyük yaş grubu olan 61-81 arasındakilerin ortalama sonuçları, onların inanç alanına daha yakın olmalarından dolayı mantiken 16-30 yaş arası grubun ortalamasından daha yüksek ve daha istikrarlı olur. Zira 16-30 yaş aralığındakilerin sonuçlarının ortalaması ortalamadan altındadır. Bundan dolayı bu grubun daha fazla incelenmeye ihtiyaç duyması doğaldır.

3.4.2.4. Anket Sonuçlarının Tek Tek Soru Düzeylerine Göre Tahlili

1- A grubu sorularda⁹¹ ankete katılanların sonuçlarının genelde olumlu yöndeki cevaplar olduğu görülmektedir. Yani bu cevaplar (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum) şeklindedir. Fakat bazı noktalara dikkat çekmek istiyoruz:

- Namazın camide cemaatle kılınmasının önemi konusuyla ilgili birinci soruda ankete katılanların genelinde bu soruya olumsuz cevap verenlerin oranının %17'e yakın olduğunu görüyoruz. Bu olumsuz cevaplar bu konuda açık bir görüş beyan etmeyenler, bunu önemsemeyenlerden oluşmaktadır. Bu oran ankete katılan Suriyeliler arasında %20'ye yaklaşmaktadır. Bu ankete katılanlar arasındaki en yüksek orandır. Türkler içerisinde ise bu oran %14'tür.

⁹¹ Bkz. Sayfa 81, Şekil 15.

- Namazı vaktinde kılmanın önemi ile alakalı olan 2. Soruya gelince ise ankete katılanların genelinde olumsuz cevapların %21'e yakın olduğu görülmektedir. Bu oran ankete katılan Türkler arasında çok fazla yükselerek %31'e çıkmaktadır.

- Üçüncü soru ankete katılan kişilerin çevresindeki insanların içerisinde ibadetlerin yerine getirilmesi konusundaki düşünceleri hakkındadır. Bu soruya olumsuz cevap verenlerin oranı (bunların bir fikri olmayanlar, katılmayanlar ve kesinlikle katılmayanlar) Türkler arasında dikkat çekici bir şekilde %38'e yakındır.

- 4. ve 5. sorular ise ölüm ve İslam dininin hak din olup olmadığı ile alakalı sorulardır. 4. soruda "ölümün dünya ve ahireti ayıran bir an olduğu" sözüne katılmayan Türklerin oranı %10'dur. Suriyelilerde bu oran %1'dir. 5. soruda "tek hak dinin İslam olduğu" sözüne katılmayan Türklerin oranı %8'dir. Suriyelilerin oranı ise %5'dir.

- 6. soru toplumdaki faiz konusunu ele alan bir sorudur. Aslında bu konuyu detayları ile ele alarak daha fazla işlememiz gerekir. Bu konuda ankete katılanların genelinde cevapları (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum) %60'a yakındır. Bunun yanında %18'lik bir kesimin belirli bir görüşü yoktur. %21'lik kesim ise faizin sosyal çevresinde kaçınılması gereken bir iş olarak görülmediğini düşünmektedir. İki toplum arasındaki karşılaştırmada ise ankete katılan Türklerin %52'si "sosyal çevresinde faizin kaçınılması gereken bir iş olarak görüldüğü görüşüne" (katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum) demektedir. Buna karşılık Suriyelilerin %67'si ise bu soruya aynı cevabı vermektedir. Bu soru hakkında bir görüşü olmayan Türlerin oranı %25'tir. Suriyelilerin oranı ise %11'dir. Bu görüşe katılmayan Türklerin oranı %22, Suriyelilerin oranı ise %20'dir. Faiz konusunun önemi onun haram olmasından kaynaklanmaktadır. Bu oranları daha fazla tahlil etmek ve toplum içerisindeki bu probleme uygun çözümler bulmak gerekmektedir.

- 7'den 13'e kadar ki sorular genellikle insanların günlük hayattaki uygulamaları ile alakalı işleri ortaya koymaktadır. Bu sorular; naslarla sabit dini yükümlülüklerin dolaylı olarak mı kabul edildiğini yoksa tahsiniyyat türünden mi kabul edildiğini belirlemeye yöneliktir. Bu sorulara genelde olumlu cevaplar verilmiştir. Ancak burada bilgisizliğe, kurallar arasındaki ilişkileri ve dini alanlardan biri olup önem verilip uygulanması gereken genel ahlak kurallarını umursamamaya işaret eden bazı göstergeler bulunmaktadır. Burada mesela trafik işaretlerine

uyduklarını söyleyenler Suriyelilerin %16'sinin biraz üzerindedir. Ayrıca Suriyelilerin çoğu yol boş olduğunda kırmızı ışığa uymayacağını belirtmiştir. Türklerden ise aynı görüşte olanların oranı %40'dır. Diğer örnek ise kopya çekme imkanı bulunan bir sınav sırasında kopya çekmem görüşü karşısındaki tavırla alakalıdır. Bu konuda ankete katılan Türklerin %23'ü bir görüş beyan etmemiştir. Suriyelilerin ise %11'i görüş beyan etmemiştir. Türklerden ise %16'si katılmıyorum, demiş buna karşılık Suriyelilerin %14'ü katılmıyorum demiştir. Bu örnekler bizleri, bireyler nezdinde kişisel denetim kavramını daha fazla yerleştirmeye çağırmaktadır. Ayrıca bu durum bizleri, kanun ile belirlenmiş kurallarla ahlak kuralları arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmeye ve onları insanlar nezdinde dini sorumluluklarla ilişkilendirmeye yönlendirmektedir.

2- C grubu soruları⁹² iki durum içermektedir. Birincisi: Zina ve içki gibi haramlığı açıkça naslarla belirlenmiş meselelerle ilişkilidir. Bu sorularda olumlu cevapların oranları %90'dan fazladır. Türk toplumunda %10'dan daha fazla oranda bir kesim içkiden uzak durmalarının sebebi olarak sağlığa verdiği zararlı belirtmektedir. %8'lik bir kesim de zinadan toplumlarına uygun olmadığı için uzak durduğunu belirtmektedir. İkinci durum: Sigara ve yabancı kadınlarla musafaha gibi haramlığı doğrudan naslarla zikredilmeyen işlerdir. İki toplum arasında sigara içme konusunda ittifak edilen bir durum yoktur. Ankete katılanların %38 dini sebeplerden dolayı %57'si ise sağlığa verdiği zarardan dolayı sigara içmediğini belirtmektedir. Her iki toplumun kendi içerisinde ise Türklerden sadece %17'si dini sebeplerden dolayı sigara içmemektedir. Buna karşılık Suriyelilerin %37'si dini sebeplerden sigara kullanmamaktadır. Türklerin %51'i sigaradan sağlık sebebi ile uzak durmaktadır. Buna karşılık aynı sebepten sigaradan uzak duran Suriyelilerin oranı ise %31'dir.

3- D grubu sorular⁹³ insanın hayatında karşılaştığı mali, fikirselsel ve toplumsal problemlerin çözümüyle alakalı sorulardır. Araştırma seçilen cevapların çoğunun bir duruma odaklandığını göstermektedir. Bu olumlu durum dini kaynakların toplum üzerindeki rolüne ve ilim sahibi güvenilir kişileri aramanın önemini kavrandığına işaret etmektedir. Ankete katılanlar arasında bu meseleyi anlayanların oranı Suriyelilerde Türklerden daha fazladır. Problemleri kime danışacağını bilmeyenlerin,

⁹² Bkz. Sayfa 89, Şekil 25.

⁹³ Bkz. Sayfa 90, Şekil 26.

birine danışma gereksinimi duymayanların ve bir fikri olmayanların oranı farklılık arz etmektedir. Maddi veya toplumsal ya da düşünce bazındaki bir problemi cami imamına danışanların oranı çok düşüktür. Bu oran düşünce bazındaki problemlerde biraz daha artmaktadır. Düşünce bazındaki meselelerde cami imamına danışma oranı Türklere %11'e yakındır.

4- E grubu sorular⁹⁴ genel edebe dair sorulardır. Bu sorularda açıkça din ile ilişkili olan bir meseleye göre farklılık olduğu aşikardır. Bu sorulardaki konuların dolaylı olarak din ile irtibatı vardır. Diğer kabul edilenler ise genel edep kurallarına dayanmaktadır. Bu konular gıybetten kaçınmaya, doğru söylemeye, ticari ilişkilerde güvenilirliğe ve kadının örtüneceği kıyafete dair katılanların cevaplarının büyük bir kısmından kaynaklanmaktadır. Dini cevaplardan bir kısmı ise diğer tercihlerin küçük bir oranıdır. Bu durum oranı problemlere yaklaştırmaktadır. Komşu ile güzel ilişkiler, yol temizliğine dikkat etmek, insanların yüzlerindeki tebessüm gibi şeylerdir. Bu genel adap üzerinde etkenlerinin seçimi ile beraberdir. Mesela ankete katılan Türklerin %31'ine Suriyelilerin %13'üne göre sebep adetlerden bir adet olmasıdır. Özellikle yolun temizliğine verilen önemin oranı Türklere %35'dir. Bu sebep kanuni yükümlülüklerle dayanmaktadır. İnsanlara güler yüzlü davranma Türklere %25 oranında Suriyelilerde %18'e yakındır. Onun hakkındaki hüküm adetlerden bir adet olduğudur. Hükümlerde görülen farklılığın dini ile bir ilişkisi açık değildir. Burada yolculuk kurallarına bağlılık gibi bir durum bulunmaktadır. Umuma açık kapalı yerlerde sigara içmemek ve kesin olarak sigara içmemek Türklere %83, Suriyelilerde %57'ye yakındır. Yolculuk kurallarına uymanın sebebi onun kanuni zorunluluk olmasıdır. Kapalı alanlarda sigara içmeyenlerin oranı da ona yakındır. Burada Türk katılımcıların bu meselelerde kanuna uydukları açıktır. Bizlerin bunları dini boyutlarla ilişkilendirmeye daha fazla ihtiyacımız var. Suriyeli katılımcıların cevapları aynı konuda bölümlere ayrılmaktadır. Bu durum onların bu işin içtihadı ve kişisel kanaate ait bir iş olarak açıklamalarından kaynaklanmaktadır. Suriyelilerin sigaradan kaçınmasının ana sebebi konusunda ortak bir görüşleri yoktur. Ayrıca sigara içmeme konusundaki sonuçlar; dini yükümlülükten dolayı veya kanuni yükümlülükten dolayı

⁹⁴ Bkz. Sayfa 91, Şekil 27.

ya da genel adete dair hükümden dolayı diye parçalara ayrılmaktadır. Sigara içmekten kaçınmanın dini bir gereklilik olduğunu belirten Suriyelilerin oranı %47'dir.

5- F grubundaki sorular⁹⁵ şuursuz bir şekilde rasgele yapılan veya bilinçli bir şekilde yapılan işlere dair sorulardır. Bu soru grubundaki temel hedef yapılan eylemin bilinçli yapılıp yapılmadığını anlamaktır. Bu soruların cevap şıklarında büyük oranlar yoktur. Ankete katılan Suriyelilerin söylediği “hasbunallahu ve ni'me'l-vekil” sözü için en büyük oran yaklaşık %20'dir. Elhamdülillah sözü ve her karşılaşılan selam vermek ise Suriyelilerin %16'sinin yaptığı bir şeydir. Bilinçli olarak yapılan eylemlerle alakalı devamlı olarak yapma şıkkı daha yüksek yüzdeye sahiptir. Bu konuda Türk katılımcıların %38'i şükür secdesiyle alakalı bu cevabı vermektedir. %29'u ise “hasbunallah sözüyle” alakalı söylemem demektedir. Bu sonuçlar, genel itibari ile rutin alışkanlıkları değiştirmek için bilinçli yapılan eylemleri unutturan şeyleri ve ibadetlere odaklanmış alıştırma çalışmalarının güçlendirilmesini daha fazla çalışmamız gerektiğini göstermektedir.

2.5. ARAŞTIRMA İÇİN UYGULAMALI (PRATİK) ÖNERİLER

1- Toplumun inanç problemlerini tek başına ayrı bir unsur olarak görmemek gerekir. Özellikle bu durum, basın yayın araçlarının, sosyal medyanın yayılmasıyla büyük çapta gelişmesinden sonra ve pek çok İslam beldesinde yaşanan zorunlu göçle beraber toplumlar arasında coğrafi sınırları aşan birlikteliklerin gerçekleşmesinden sonra daha da belirginleşmiştir.

2- Çalışmaları toplumdaki inanç problemlerinin çözümüne yönlendirmek zorunlu bir durumdur. Bu konu hassas bir konudur. Bu konudaki araştırmalar hassas verilere dayanıp farklı kusurlardan uzak ve her grup için uygun yöntemler uygulanarak planlanmalıdır.

3- Hayatın bütün alanlarıyla (toplumun örfü, adetleri, kanunları...) tam bir uyum içinde olmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca bu alanda yapılacak çalışmanın Müslüman toplumun inanç durumuyla tam uyum içerisinde olması zorunludur.

⁹⁵ Bkz. Sayfa 92, Şekil 28.

4- Toplumun gerçek durumunun analizinde belirli kurallara dayanarak ve toplumdaki inanç problemlerinin çözümüne odaklanarak istatistiksel araç gereçlerin kullanılması gerekir.

5- Toplumdaki farklı gruplarla yapılacak kişisel ve genel tartışma oturumları yoluyla inanç durumlarının bilgisini elde ederek bu alana daha derinlikli bakmak gerekir.

6- Bireylere bilgi aktarımında bir bilginin toplumun her kesiminin günlük hayatında uygulanan bir davranışa dönüşmesi için dini tebliğ üslubunun geliştirilmesi gerekmektedir. Bu, eğitim araçlarının güçlendirilmesi ve benliklerin temizlenmesi yoluyla gerçekleşebilir.

7- Ümmetin bedenindeki ruhu ve hayatı yeniden canlandıracak araçların ortaya koyulması gerekmektedir. Bunu yapmak için ümmetin tarih boyunca gerilediği ve gerçek hayattan koptuğu noktaları belirleyip bu boşlukları doldurmak ve kusurlu noktaları pratik çözümlerle aşmak için dini bir uyanış gereklidir.

8- Ümmetin içerisindeki farklılıklara dikkat etmek gerekir. Dilin ve adetlerin farklılığı, inanç aktarım yöntemi üzerinde etkilidir. Bu farklılıkları İslam ümmetinin ayrılmaz ve zayıflatılamaz bir güç unsuru haline gelmesi için dezavantajdan avantaja dönüştürmeye gayret etmek gerekir.

9- Eğitim öğretim müfredatına, inanç değerlerini güçlendirecek unsurları ekleyerek nesillerin eğitim tarzını geliştirmek gerekir. Bu şu şekilde yapılabilir:

Birinci adım: Çocukların içindeki dini fitratı güçlendirip muhafaza etmek.

İkinci adım: Çocuklarda iman bilincini ve bilgisini desteklemek için farklı eğitim yöntemlerinin müfredatına inanç bilgisini yerleştirilmesi.

Üçüncü adım: Bireyin benliğinde inancın ve imana dayalı amelin yerleşmesini sağlayan çalışmalara eşlik etmek.

SONUÇ

İslam ümmeti Allah'ın emirlerine uymadığı sürece tekrardan dirilme fırsatı bulamayacaktır. Zira bir toplumun kendi durumunu değiştirmeden Allah'ın onların durumunu değiştirmeyeceği Kur'an'da ifade edilmektedir. Bu sözün muhatabı bizleriz. Toplumdaki bireylerin düşüncesine, kalbine ve davranışlarına imanı yerleştirip insanları iyiye ve güzele yönlendirme sorumluluğu öncelikli olarak alimlerin üzerindeki bir sorumluluktur. Bu durum bizlerin önüne dünya ve ahiretteki kurtuluşun yollarını açarak dünyevi anlamdaki kalkınmayı da beraberinde getirecektir.

Toplumun ıslah etme yükümlülüğü olan kişilerden beklenen inanç durumumuzu, algılama araçlarını geliştirip gerçek durumun analizinde hassas sonuçlara ulaşmak için var olan farklı ilmi araçlardan istifade ederek ortaya çıkan sonuçlarla uyumlu İslam toplumunun inanç durumuna en uygun çözümlerin çeşitlendirilmesidir. Bununla beraber İslam toplumundaki farklı gruplarda var olan olumlu yanların güçlendirilmesi, olumsuzlukların sınırlandırılıp tedavi edilmesi ve iyi olana yönlendirilmesi gerekir. Yoksa durumumuz Hz. Peygamber'in (s.a) şu hadiste belirttiği gibi olacaktır: “Yakında milletler, yemek yiyenlerin başkalarını sofralarına davet ettikleri gibi, size karşı (savaşmak için) birbirlerini davet edecekler.” Sahabeden biri “bu o gün bizim azlığımızdan dolayı mı olacak?” diye sorar. Resulullah (a.s), “Hayır, aksine siz o gün kalabalık, fakat selin önündeki çer çöp gibi zayıf olacaksınız. Allah düşmanlarınızın gönlünden sizden korkma hissini soyup alacak, sizin gönlünüze de vehn atacak.” buyurdu. Yine sahabeden biri: “Vehn nedir ey Allah'ın resulü” diye sorunca: “Vehn, dünya sevgisi ve ölümü kötü görmektir.” buyurdu. (bkz. Ebu Davud, Melahim, 5). Hz. Peygamber'in (s.a) hakkımızda endişe ettiği şeyin bizim başımıza gelmemesi için İslam toplumu içerisindeki fertlerin inanç eğitimine önem verip onları iyi olan davranışlara yönlendirmemiz gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Affi, Muhammed. *en-Nazariyyetü'l-Hulukiyye 'inde İbn Teymiyye*. 1. bs. Riyad: Merkez Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1988.

Ahmed Muhammed Abdulhalik, "el-Mikyâsu'l-'Arabî li't-Tedyîn", *Mecelletu Dirâsatu'n-Nefsiyye*, 2 (2016): 165; Erişim: 23 ocak 2020, <http://search.mandumah.com/Record/806407>.

Ahmed Muhtar, Ömer. *Mu'cemu'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Muâsıra*. 1. bs. Kahire: 'Âlemü'l-Kütüb, 2008.

Begoviç, Aliya İzzet. *el-İ'lânü'l-İslâmî*. Çev. Muhammed Yusuf Ades. 1.bs. Kahire: Mektebetü İmâm Buhârî, 2009.

Beydâvî, Abdullah b. Ömer. *Envâru't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*. Tah. Muhammed Maraşlı, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs ve Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 1998.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Edebü'l-Müfred*, Dâru's-Sıddîk li'n-Neşr, 1997.

Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali. *et-Ta'rîfât*. Tah. İbrahim Ebyârî. 1. bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1405 h.

Derrâz, Muhammed Abdullah. *Düstûru'l-Ahlâk fi'l-Kur'ân*. Çev. Abdussabur Şâhîn. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, Dâru'l-Buhûsi'l-'İlmiyye, ts.

Ebu Dâvûd, Süleymân b. Eşas. *Sünen*. Tah. Muhammed Muhyiddîn Abdulhâmîd. Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, ts.

Ebu Lübâbe, Hüseyin. *et-Terbiyetü fi's-Süneni'n-Nebeviyye*. Riyad: Dâru'l-Livâ, ts.

Enis, İbrahim vd., *el-Mu'cemu'l-Vâsît*. 4. bs. Kahire: Mektebetü'ş-Şurûki'd-Devliyye, 2004.

Erkan, Erol. "Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme". Gaziantep Üniversitesi. *İlahiyat Akademi Dergisi*. 16/2 (Mayıs 2016): 51-97.

Fîruzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Tah. Enes Şâmî, Zekerriyya Ahmed. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008.

Gasbân, Muhammed Münîr. *el-Menhezu'l-Harakî li's-Sîreti'n-Nebeviyye*. 6. bs. Ürdün: Mektebetü'l-Minâra, 1990.

Geylânî, Macid 'Arsân. *Felsefetü't-Terbiyeti'l-İslâmiyye*. 1.bs. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1987.

Haldun, Marve. "Mikyâsü't-Teveccüh li't-Tedeyyün". *el-Mecelletü Arabiyyetü li'l-'Ulûmi'n-Nefsiyye*, 8/37-38 (2013): 7-8; Erişim: 23 ocak 2020, http://arabpsynet.com/apn.Dalil/APF_Nafssaniat_Index4.pdf

İbn Hacer, Ahmed b. Ali. *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Tah. Muhammed Fuad Abdulbâki. Kahire: Mektebetü's-Selefiyye, ts.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim. *Lisânu 'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.

Kutub, Muhammed. *Hel Nahnu Müslimûn*. 6.bs. Kahire: Dâru's-Şurûk, 2002.

Malik b. Nebî. *Vechetü 'l-'Aleml-İslâmî*. Çev. Abdussabur Şâhîn. Şam: Dâru'l-Fikr, 2002.

Marsafî, Muhammed Ali Muhammed. *Fi 't-Terbiyeti 'l-İslâmiyye Buhûs ve Dirâsât*. 1. bs. Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 1987.

Meş'al, Üsâme. "et-Tenâkuz Beyne'l-İbâdeti ve's-Sulûk" *Mecelletü 'l-Beyân*. 205: 7; Erişim: 23 Ocak 2020, <http://islamport.com/w/amm/Web/135/5079.htm>.

Nevevî, Yahya b. Şerîf. *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. Amman-Riyad: Beytü'l-Efkâri'd-Düveliyye, 2000.

Reysûnî, Ahmed, *Medhal ilâ Makâsidi 'ş-Şerî'a*. 1. bs. Kahire: Dâru'l-Kelime, 2010.

Said Havva, *el-İslâm*. 4. bs. Kahire: Dâru's-Selâm, 2001.

Süveyd, Muhammed Nûr. *Menhecü 't-Terbiyeti 'n-Nebevîyye li 't-Tıfl*. 3. bs. Şam-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2000.

Şanâvî, Muhammed Mahrûs. *Buhûsun fî 't-Tevcîhi 'l-İslâmî li 'l-İrşâd ve 'l-Îlâci 'n-Nefsî*. Kahire: Dâru'l-Gârib, 2001.

Tirmîzî, *Sünen*, Mısır: Mektebetü Mustafâ Bâbi'l-Halebî, 1975.